

รายงานการวิจัย

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม
และการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษา
บ้านชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ผศ.ดร.ธนพรรณ ธานี

ภาควิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

งานวิจัยนี้ได้ทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงศึกษาธิการ

บทคัดย่อ

การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาบ้านชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ตำนานความเป็นมาของหมู่บ้าน 2) ศิลปโบราณ วัฒนธรรม ประเพณี การศึกษา การศาสนา การเมือง การปกครอง ของหมู่บ้าน และ 3) การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของหมู่บ้าน และ 4) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตการณ์ที่มีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด และใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากประชาชนกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 50 คน ผลการศึกษาพบว่า ตำนานการตั้งบ้านชีทวนได้มีการตั้งหมู่บ้านก่อนที่จะมีการตั้งจังหวัดอุบลราชธานี เดิมเชื่อว่าเป็นถิ่นฐานของพวกขอม ซึ่งมีศิลปโบราณที่สำคัญที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน คือ พระธาตุสวนตาล ธรรมมาสน์ ลิงห์เทิน บุษบก พระพุทธรูปพิเศษ พระธรรมเทโว เรือโบราณ และสัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียน ด้านวัฒนธรรมประเพณี ส่วนใหญ่ก็ยังคงมีการยึดถือปฏิบัติกันอยู่ ส่วนการศึกษาและศาสนา พบว่าเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในการส่งเสริมให้บุตรหลานได้มีการศึกษาในขณะที่ด้านการเมืองการปกครองก็ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงสอดคล้องกับพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม พบว่า ในปัจจุบันชาวบ้านชีทวนได้ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุมากกว่าในอดีต ในขณะที่การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีพบว่า ชาวบ้านให้ความสำคัญน้อยกว่าในอดีต

Abstract

This investigation into the effect of socioeconomic and political changes on arts and culture preservation--a case study at Ban Cheetuan, Kueng Nai district, Ubonratchathani province-- was aimed to study:1) the history of the village; 2) the ancient arts, culture, tradition, education, religion, politic, government; 3) the socioeconomic and politic changes of the village; and 4) the effect of socioeconomic and political changes on arts and culture preservation.

The study was a qualitative research by means of participation observation. The research instrument was the in-dept interview conducted with 50 villagers. It was found that Ban Cheetuan was founded before Ubonratchathani province was settled down. It is believed that Ban Cheetuan belonged to Khom. The ancient arts, which still exist as the evidence, are Phra That Suan Tan, Thammas Singh Thern, Phra Buddha Viset, Phra Thamma Thevo, ancient ships, and Sattaphan or candlestick. Besides, the villagers still hold and practice most of the culture and tradition handed down. The results also indicate that Ban Cheetuan is well-known for the promotion of child education. The politic and government of the village have been developed and changed to conform to the local administration act.

In terms of the effect of socioeconomic and political changes on arts and culture preservation, the data reveal that the villagers give more importance to the preservation of the antiques at present than they did in the past, while they give less to those of culture and tradition.

กิติกรรมประกาศ

บ้านชีทวนเป็นดินแดนที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน มีศิลปโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์หลายอย่างมีวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ที่ผูกพันวิถีชีวิตคนในสังคมให้เกิดความรักใคร่นับถือ สร้างสรรค์สามัคคี มีคุณธรรมต่อกันและยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ซึ่งผลของการพัฒนามาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมมีผลต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่บ้านชีทวนเช่นกัน จึงนำมาสู่การศึกษาในครั้งนี้

การวิจัยสำเร็จลุล่วงได้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ระลึก ธาณี ผู้อำนวยการการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี อาจารย์รัตนา ธาณี ที่ได้ช่วยเหลือในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ให้คำปรึกษา แนะนำและสนับสนุนในการทำวิจัย

ท้ายที่สุดขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการที่ได้กรุณาสนับสนุนงบประมาณในการวิจัยครั้งนี้

ผศ.ดร.ธนพรรณ ธาณี

มกราคม 2545

สารบัญ

บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.4 วิธีดำเนินการวิจัย	3
1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4
1.6 คำนิยามศัพท์	4
บทที่ 2 ผลการศึกษา	5
2.1 ตำบลเมืองอุบล	5
2.2 ตำบลบ้านชีทวน	23
2.3 ศิลปโบราณบ้านชีทวน	33
2.4 วัฒนธรรมประเพณี	47
2.5 การศึกษาและศาสนา	69
2.6 การเมืองการปกครอง	77
บทที่ 3 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง	84
3.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ	84
3.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม	87
3.3 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง	91
3.4 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม	92
บทที่ 4 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	98
4.1 สรุปผลการศึกษา	98
4.2 อภิปรายผล	99
4.3 ข้อเสนอแนะ	100
บรรณานุกรม	101
ภาคผนวก	102

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในโลกตะวันตกมีความเชื่อกันว่า การพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นวิธีการสำคัญในการส่งเสริมความเจริญทางวัตถุ รวมทั้งยกระดับมาตรฐาน การครองชีพในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของสังคมอุตสาหกรรม จะพบว่าการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนมาก ซึ่งครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน เช่น ด้านสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลจากการที่ประเทศไทยเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ทำให้ประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนได้มีการนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาเผยแพร่ และแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบท สิ่งเหล่านี้ทำให้ประชาชนในชนบทได้มีโอกาส ติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้นและส่งผลไปสู่การปรับตัวในการดำรงชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ หรือกล่าวได้ว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาวะเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ขึ้นในสังคมชนบท ผลของการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้เกิดการเร่งรัด พัฒนาชนบทเป็นอย่างมาก ผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนาดังกล่าว ทำให้หมู่บ้านเดิมที่เคยมีสภาพความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย และมีเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพ กลายมาเป็นหมู่บ้านที่รับเอาเทคโนโลยีใหม่เข้ามา เน้นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น สังคมที่เคยอยู่อย่างอบอุ่นก็เกิดความแตกแยกขึ้น คนหนุ่มคนสาวมีการอพยพเข้าไปทำงานในเมืองมากขึ้น ปัญหาโรคเอดส์ ยาเสพติด คุณธรรม จริยธรรมเสื่อมทราม ตลอดจนปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันกระแสประชาธิปไตยและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน ยังผลให้เกิดการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นอย่างฉับพลัน ในขณะที่ประชาชนในชนบทยังขาดความพร้อมหลายประการ สังคมชนบทได้ยอมรับเทคโนโลยีต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น กระแสการแพร่กระจาย วัฒนธรรมของสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทมีมากขึ้นในขณะที่สิ่งดั้งเดิม

อันเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีมากมาย แต่คนรุ่นใหม่มักจะไม่ค่อยรู้จัก ไม่เข้าถึง ไม่ซาบซึ้ง แล้วกลายเป็นไม่เห็นคุณค่าซ้ำร้ายยังดูถูกดูหมิ่นว่าเชยล้าสมัยไปเสียอีก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าไม่มีใครบอก ไม่มีใครชี้ว่า อันนี้ดีอย่างนั้น การบอกการชี้คุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณี จึงเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ที่จะดึงคนรุ่นใหม่ให้ย้อนไปหาวิถีชีวิตอันสันติสุข ของคนในอดีตที่ชีวิตไม่รุ่มร้อนกระวนกระวาย เป็นกระบวนการดำรงชีวิตที่ให้ความสำคัญทางกายและใจไปพร้อม ๆ กันบนพื้นฐานแห่งวัฒนธรรมอันดีงาม (ทองสุข มันทาท อ่างในสภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น, 2540)

บ้านชีทวนเป็นดินแดนที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมีศิลปโบราณมีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์หลายอย่างมีวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ที่ผูกพันวิถีชีวิตคนในสังคมให้เกิดความรักใคร่รักใคร่ สร้างสรรค์ สามัคคี มีคุณธรรมต่อกัน และยึดมั่นในพระพุทธศาสนา ซึ่งผลของการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ที่บ้านชีทวนเช่นเดียวกัน ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นลูกหลานชาวบ้านชีทวนต้องการที่จะศึกษาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ศิลปโบราณต่าง ๆ วัฒนธรรมประเพณี และการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งผลการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อการอนุรักษ์ศิลปโบราณและวัฒนธรรมประเพณี อย่างไรบ้าง

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาด้านความเป็นมาของหมู่บ้าน

1.2.2 เพื่อศึกษาศิลปโบราณ วัฒนธรรม ประเพณี การศึกษา การศาสนา การเมือง การปกครอง ของหมู่บ้าน

1.2.3 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ของหมู่บ้าน

1.2.4 เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลป วัฒนธรรม ของหมู่บ้าน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้ได้เลือกบ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่ในการศึกษาโดยมีขอบเขตของการศึกษาเกี่ยวกับตำนานความเป็นมาของหมู่บ้าน ศิลปโบราณ วัฒนธรรมประเพณี การศึกษา การศาสนา การเมืองการปกครองของหมู่บ้าน วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่มีผลกระทบต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

1.4 วิธีดำเนินการวิจัย

1.4.1 สถานที่การเก็บรวบรวมข้อมูล บ้านชีทวนทั้งหมู่ที่ 1,2 และ 3 ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

1.4.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การศึกษาโดยใช้การสังเกตการณ์ที่มีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด (participant observation) และใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (interview guide) ได้มีการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องราวต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม โดยเน้นการสัมภาษณ์ Key Informants จำนวน 50 คน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ทุกเดือน ตลอดระยะเวลา 2 ปี ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ต่าง ๆ เกือบทุกกิจกรรม และได้มีผู้ช่วยวิจัยซึ่งเป็นครูในหมู่บ้านช่วยบันทึกข้อมูลตามเหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสาร และงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วย

1.4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เน้นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นการบรรยายและอธิบายข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการแปลความหมายตามเนื้อหาสาระจากที่ได้เก็บรวบรวมข้อมูลตามเทคนิคของการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมอย่างใกล้ชิด จากการจดบันทึกและการสัมภาษณ์บุคคลอย่างลึกซึ้ง

1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.5.1 ทำให้ได้ทราบความเป็นมาของชุมชน
- 1.5.2 ทำให้ได้ทราบเรื่องราวความเป็นมาเกี่ยวกับศิลปโบราณ วัฒนธรรมประเพณี การศึกษา การศาสนา และการเมืองการปกครอง ของชุมชน เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ศึกษาข้อมูล
- 1.5.3 ทำให้ทราบลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งมีผลกระทบต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

1.6 คำนิยามศัพท์

1.6.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพ การแลกเปลี่ยนและจ้างแรงงาน จากก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบัน

1.6.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การศาสนา การสาธารณสุข จากก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบัน

1.6.3 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หมายถึงการเปลี่ยนแปลงผู้นำ รูปแบบการปกครองจากก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 จนถึงปัจจุบัน

1.6.4 การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การดูแลรักษา ทะนุบำรุง ในส่วนที่เป็นโบราณวัตถุ และการถือปฏิบัติในกรณีของประเพณีต่าง ๆ

1.6.5 ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง โบราณวัตถุ และวัฒนธรรมประเพณีที่มีในบ้านชีทวน

1.6.6 โบราณวัตถุ หมายถึง พระธาตุสวนตาล ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก พระพุทธรูปพิเศษ พระธรรมเทโว เรือโบราณ และสัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียน

1.6.7 วัฒนธรรมประเพณี หมายถึง ประเพณีทั้งที่เคยถือปฏิบัติในอดีต แต่ปัจจุบันไม่ได้ถือปฏิบัติแล้ว และประเพณีที่ยังถือปฏิบัติในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับประเพณีที่เกิดขึ้นในแต่ละเดือนหรือเรียกว่า ฮีต 12

บทที่ 2

ผลการศึกษา

2.1 ตำนานเมืองอุบล

หากจะเขียนตำนานบ้านชีทวน แล้วละเลยที่จะกล่าวถึงตำนานเมืองอุบล ก็คงทำให้ผู้อ่านขาดความต่อเนื่องและเชื่อมโยงประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ผู้เขียนจึงขอกล่าวถึงตำนานเมืองอุบลก่อนจึงจะย้อนไปสู่ตำนานบ้านชีทวน ซึ่งหลายคนอาจจะมีคำถามว่า บรรพชนของ ชาวเมืองอุบลเป็นใคร บางตำนานก็กล่าวว่า เจ้าพระวอและเจ้าพระตา คือบรรพชนของชาวเมืองอุบล ในขณะที่บางตำนานก็กล่าวขานว่าบรรพชนของชาวเมืองอุบล แรกเริ่มคือเจ้าปางคำแห่งเมืองหนองบัวลุ่มภู (จังหวัดหนองบัวลำภูในปัจจุบัน) แล้วเจ้าพระวอและเจ้าพระตาเกี่ยวข้องกับเจ้าปางคำอย่างไร

คณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายจัดทำหนังสืออุบลราชธานี 200 ปี (2535) อธิบายเกี่ยวกับตำนานเมืองอุบลว่าเป็นการสืบเชื้อสายจากเจ้านครเชียงรุ่งแสนทวีฟ้าของเจ้าปางคำ พระบิดาของเจ้าพระตาและเจ้าพระวอ ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าพระวอและเจ้าพระตาเป็นที่ถกเถียงไม่ยุติ บ้างก็ว่าเจ้าพระตาเป็นบิดาเจ้าพระวอ บ้างก็ว่า เจ้าพระตาและ เจ้าพระวอเป็นพี่น้องร่วมบิดา คือเจ้าปางคำ โดยเจ้าปางคำเป็นเชื้อสายพวกลื้อแห่งสิบสองปันนา ปรากฏเรื่องราวบันทึกไว้ว่า พ.ศ. 2228 เกิดวิกฤตทางการเมืองในนครเชียงรุ่ง เนื่องจากจีนฮ่อหัวขาวหรือฮ่อธงขาวยกกำลังเข้าปล้นเมืองเชียงรุ่ง กลุ่มเจ้านครเชียงรุ่งคือ เจ้าอินทกุมาร เจ้านางจันทกุมารี เจ้าปางคำ พาไพร่บ้านพลเมืองไปตั้งอยู่เมืองหนองบัวลุ่มภู โดยได้รับความช่วยเหลือจากพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชแห่งเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นพระประยูรญาติทางฝ่ายมารดา ต่อมาพระราชธิดา พระอุบุญราช และพระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชได้เสกสมรสกับกลุ่ม เจ้านครเชียงรุ่ง โดยพระราชธิดาเสกสมรสกับเจ้าอินทกุมาร ได้โอรส คือ เจ้าคำ หรือเจ้าองค์นกลส่วนพระอุบุญราชเสกสมรสกับเจ้านางจันทกุมารี ได้โอรส คือ เจ้ากิงกีศราชและเจ้าอินทโสมนในขณะที่พระราชนัดดาเสกสมรสกับเจ้าปางคำ ได้โอรส คือเจ้าพระตา และเจ้าพระวอ เชื่อกันว่า เจ้าพระตาและเจ้าพระวอ ได้เป็นเสนาบดีกรุงศรีสัตนาคนหุต ในสมัยของพระเจ้าสิริบุญสาร

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของเมืองอุบลเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของลาว ซึ่งเกิดความวุ่นวายในบ้านเมืองอันเกิดจากปัญหาการสืบสันตติวงศ์ในขณะนั้นทางกรุงศรี

สัตนาคนหุดหรือเวียงจันทน์เกิดความวุ่นวายทางการเมือง มีการแย่งชิงราชสมบัติรบราฆ่าฟัน ไพร่บ้านพลเมืองได้รับความเดือดร้อนก็อพยพหลบหนีข้ามลำน้ำโขงมาตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และทำให้สันนิษฐานได้ว่า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณบ้านชีทวนในปัจจุบัน อาจจะมีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายหรือกรุงธนบุรี ก็ได้ ดังความเป็นมาต่อไปนี้

ในราวปี พ.ศ. 2233 (จ.ศ. 1052) ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา ทางกรุงเวียงจันทน์ก็เกิดเหตุการณ์วุ่นวายขึ้น ทั้งนี้เพราะพระเจ้ากรุงเวียงจันทน์สิ้นพระชนม์ในขณะที่พระโอรสผู้มีนามว่า “เจ้าองค์หล่อ” มีพระชนม์เพียง 13 พรรษา พร้อมทั้งพระมเหสีคือ พระนางสมิงคละ ก็กำลังทรงครรภ์อยู่ พระยาเมืองแสนจึงสามารถชิงเอาราชสมบัติได้ และมีความประสงค์ที่จะได้พระมเหสีของพระเจ้ากรุงเวียงจันทน์คนก่อนนั้นมาเป็นชายาอีกด้วย แต่พระนางก็ไม่ยินยอมและพาครอบครัวไพร่พลที่จงรักภักดีไปอาศัยอยู่กับพระครูโพนเสม็ด (หรือบางทีก็เรียกว่าโพนเสม็ก) แขวงเมืองเวียงจันทน์ เพื่อความปลอดภัยของพระนางกับโอรสพระครูโพนเสม็ดจึงให้อพยพไปอยู่ที่บริเวณภูสะง้อหอคำแขวงเมืองเวียงจันทน์ ส่วนเจ้าองค์หล่อกับสมัครพรรคพวกก็หนีไปซ่อนสมผู้คนอยู่ในดินแดนญวน ในระหว่างเวลานี้เอง พระนางก็คลอดบุตรออกมาเป็นชาย พระครูโพนเสม็ดจึงตั้งนามให้ว่า “เจ้าหน่อขัตติย์” ต่อมาไม่นาน พระยาเมืองแสนเห็นว่าพระครูโพนเสม็ด เป็นผู้ที่ไพร่บ้านพลเมืองตลอดจนแสนท้าวพระยาเคารพนับถือ คงจะเป็นอันตรายต่อราชสมบัติในภายภาคหน้า จึงคบคิดที่จะกำจัดเสีย พระครูโพนเสม็ดทราบเรื่อง ก็จัดคนไปรับเจ้าหน่อขัตติย์ พร้อมทั้งมารดา กับพรรคพวกไพร่พลที่ภูสะง้อหอคำกลับเข้ามากรุงเวียงจันทน์เพื่อปรึกษาหารือ ในที่สุดก็พากันอพยพออกจากแขวงเวียงจันทน์ ข้ามลำน้ำโขงมาตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณบ้านจัวพันลำโสมสนุก ซึ่งอยู่บริเวณอำเภอบึงกาฬ จังหวัดหนองคาย ในปัจจุบัน หลังจากนั้นแล้ว พระครูโพนเสม็ดก็พาครอบครัวญาติโยมและสานุศิษย์อีกส่วนหนึ่งเดินทางอีกต่อไป แต่เนื่องจากพระครูโพนเสม็ด เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถฉลาดปราชาญ์เปรื่องและมีคุณธรรมอันสูง จนได้รับฉายาว่า “พระครูชี้หอม” ดังนั้นเมื่อพาญาติโยมเดินทางไปถึงท้องที่ตำบลใด ก็จะมีผู้คนเคารพนับถือและยินดีเข้าร่วมเป็นพวกพ้องเดินทางติดตามไปเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งเดินทางเข้าไปถึงเมืองบรรทายเพชร แขวงกรุงกัมพูชา พระครูโพนเสม็ดคิดว่าจะพาพรรคพวกญาติโยมตั้งหลักแหล่งอยู่ที่นั่น แต่เมื่อพระเจ้ากรุงกัมพูชาได้ให้แสนท้าวพระยา ออกมาสำรวจครอบครัวไพร่พลและจะเรียกเก็บเงินจากไพร่พลเหล่านั้นครอบครัวละ 8 บาท พระครูโพนเสม็ดเห็นว่า ครอบครัวไพร่พลจะได้รับความลำบาก ก็เลยพาครอบครัว

ไพร่พลหยุดพักตั้งหลักแหล่งอยู่ที่นั่น ฝ่ายญาติโยมและสาธุศิษย์บางส่วนก็แยกย้ายกันไปตั้งหลักแหล่งตามท้องที่ตำบลต่าง ๆ กระจายไปกับพวกข้า ส่วย กวย ตามที่เห็นควร

ต่อมาในปีพ.ศ.2252 (จ.ศ.1071) เกิดเหตุการณ์วุ่นวายขึ้นที่เมืองนครกาละจำบากนาคนบุรีศรี ทั้งนี้เพราะชาวผู้ปกครองเมืองที่เข้มแข็ง นางเภา และ นางแพงไม่สามารถที่ปกครองบ้านเมืองให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยได้ และพยายามขอร้องให้พระครูโพนเสม็ดช่วยแก้ไข พระครูโพนเสม็ดเห็นว่าตนเองไม่อยู่ในฐานะที่จะช่วยได้ จึงแต่งตั้งให้แสนท้าวพระยาไปเชิญเจ้าหน่อกษัตริย์ที่อยู่บริเวณบ้านจิวพันลำโสมสนุกลงมาปกครองเมืองกาละจำบากนาคนบุรีศรี และได้ประกอบพิธียกเจ้าหน่อกษัตริย์ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองเมืองกาละจำบากนาคนบุรีศรี เมื่อปี พ.ศ. 2256 ทรงนามว่า “เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร” พร้อมกับเปลี่ยนนามเมืองใหม่ว่า “นครจำปาศักดิ์นัคบุรีศรี” จากนั้นพระครูโพนเสม็ดก็พำนักอยู่ที่เมืองนครจำปาศักดิ์นัคบุรีศรี สืบต่อมาจนถึงแก่กรรมภาพ เมื่อวันที่พฤหัสบดี ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 7 พ.ศ. 2263 (จ.ศ. 1082) อายุได้ 90 ปี ช่วงระยะเวลา 30 ปี นับตั้งแต่ พระครูโพนเสม็ดได้ออกจากเมืองเวียงจันทน์มาพำนักอยู่ที่เมืองนครจำปาศักดิ์เมื่อปี พ.ศ.2233 จนกระทั่งถึงแก่กรรมภาพเมื่อปี พ.ศ.2263 นั้น พระครูโพนเสม็ดก็ได้ท่องเที่ยวไปตามท้องที่ต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้อยู่เสมอ ๆ รวมทั้งไปบูรณะพระธาตุพนมระหว่าง พ.ศ. 2236-2245 ซึ่งนับเป็นเวลานานถึง 10 ปี และมีข้อความที่น่าสนใจตอนหนึ่งซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานเมืองนครจำปาศักดิ์ กล่าวถึงการเดินทางของพระครูโพนเสม็ด หลังจากที้ออกจากบ้านจิวพันลำโสมสนุกว่า “.....แล้วพระครูโพนเสม็ดก็เที่ยวไปตามลำชี พระครูโพนเสม็ดไปหยุดพักอยู่ที่แห่งใด ตำบลใด คนก็ปีติยินดีเป็นอันมาก ครั้นยกไปแห่งใด ญาติโยมก็ยกติดตามไป ตำบลละ 2-3 ครั้ง” ข้อความที่ยกนำมากล่าวนี้น่าจะมีอะไรเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของบ้านชีทวนอยู่บ้าง (ระลึก ธาณี, 2527)

ทางด้านเจ้าปางคำ ซึ่งได้พาไพร่บ้านพลเมืองไปตั้งเมืองอยู่ “เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน” หรือคนทั้งหลายเรียกว่า “เมืองหนองบัวลุ่มภู” ซึ่งเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ และตั้งอยู่ในความสงบเรียบร้อยตลอดสมัยของเจ้าปางคำ ในทางด้านกรทหาร เจ้าปางคำได้ออกคล้องช้างมาไว้เป็นกำลังทัพหลายครั้ง กำลังของเมืองหนองบัวลุ่มภูจึงกล้าแข็งรักษาตนไว้ได้ไม่ถูกเมืองเวียงจันทน์ยกมาข่มเหง หลังจากเจ้าปางคำครองเมืองหนองบัวลุ่มภูมานานก็ได้ทิวงคตไปโดยเจ้าปางคำมีโอรสคือเจ้าพระตา ซึ่งได้พระอุปราชแห่งเมืองหนองบัวลุ่มภู และต่อมาได้เป็นเจ้าครองเมืองหนองบัวลุ่มภูแทนบิดาสืบมา

เจ้าปางคำได้ครองเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานนานเท่าใด และถึงแก่ทิวศตเมื่อใดไม่ปรากฏ ในระยะที่เจ้าปางคำครองเมืองอยู่อย่างสงบเรียบร้อยและร่มเย็นนั้นทางนครเวียงจันทน์ไม่เคยรุกรานเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานของเจ้าปางคำเลย ตลอดสมัยของเจ้าปางคำ ในเมืองนครเวียงจันทน์เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 สวรรคตแล้ว ไม่มีพระราชโอรสที่จะสืบราชสมบัติแทน เพราะเหตุราชโอรสของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชคือ พระเจ้าองค์รองได้ถึงแก่ทิวศตไปก่อนแล้ว คงมีแต่พระราชนัดดาซึ่งเป็นโอรสของเจ้าองค์รองคือเจ้าองค์บุญ ซึ่งยังเยาว์อยู่ พระยาเมืองแสนผู้เป็นเสนาผู้ใหญ่ได้ชิงเอาราชสมบัติ เจ้าองค์บุญได้หนีไปอาศัยอยู่กับเจ้าปางคำที่เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานอยู่หลายปี เมื่อเป็นเช่นนี้เจ้าปางคำได้ให้ความอุปการะแก่เจ้าองค์บุญเป็นอย่างดี เมื่อเจ้าปางคำถึงแก่ทิวศตไปแล้ว เจ้าพระตาได้ขึ้นครองเมืองแทนและเจ้าพระวอ ผู้บุตรเป็นอุปราช ฝ่ายเจ้าองค์บุญมีความประสงค์ที่จะได้ราชสมบัติแทนพระเจ้าปู่ ได้ขอให้เจ้าพระตา เจ้าพระวอ ช่วยยกกองทัพไปปราบพระยาเมืองแสนผู้เอาราชสมบัติคืนมาให้เจ้าพระตาเห็นว่าเจ้าองค์บุญเกี่ยวข้องเป็นพระญาติมาแต่เก่าครั้งเจ้าปางคำและได้อยู่ร่วมกันมาหลายปี จึงตกลงใจช่วยปราบพระยาเมืองแสนตามที่เจ้าองค์บุญขอร้องจึงได้ติดต่อกับเสนาผู้ใหญ่ในเมืองนครเวียงจันทน์ ซึ่งยังจงรักภักดีต่อเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 อยู่เพื่อร่วมกันทำการยึดเอาราชสมบัติมอบถวายให้แก่เจ้าองค์บุญ เมื่อได้ตกลงนัดหมายกัน เจ้าพระตาและเจ้าพระวอก็ได้ยกกำลังไปตีนครเวียงจันทน์ปราบปรามพระยาเมืองแสน ฝ่ายเมืองเวียงจันทน์ก็ได้เข้าร่วมตีกระหนาบกำลังของพระยาเมืองแสน จนในที่สุดก็สามารถปราบปรามพระยาเมืองแสนได้ จึงได้อัญเชิญเจ้าองค์บุญขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า “พระเจ้าสิริบุญสารหรือพระเจ้าธรรมเทวงศ์ พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทน์” เมื่อได้ขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์และพระเจ้าสิริบุญสาร ได้ทรงปูนบำเหน็จแก่บรรดาข้าราชการที่ได้ช่วยเหลือกอบกู้ราชสมบัติคืนให้แก่พระองค์ ส่วนเจ้าพระตาและเจ้าพระวอนั้น พระเจ้าสิริบุญสารได้ยกย่องให้เป็นเสนาผู้ใหญ่ เจ้าพระตาและเจ้าพระวอเกรงใจไม่กล้าที่จะขัดขืนจึงรับคำ แต่ก็รู้สึกน้อยใจที่ไม่ได้รับปูนบำเหน็จให้สมกับที่เอาชีวิตเข้าแลกในการกอบกู้ราชสมบัติถวาย และเมื่อเสร็จราชการแล้วก็ไม่ให้กลับไปอยู่บ้านเมืองเดิมของตน เจ้าพระตาและเจ้าพระวอได้ยกไปรักษาด่านบ้านหินโงมตามที่พระเจ้าสิริบุญสารขอร้อง ในการครั้งนี้ได้มีนายทหารคนสนิทของเจ้าพระตาและเจ้าพระวอตามไปรับราชการอยู่ด้วยที่บ้านหินโงมหลายท่าน เป็นต้นว่า หลวงราชโกชนัย ท้าวนาม ท้าวสุน ท้าวชม ท้าวเชียง แก้วท่ายเชียง เชียงเสื่อ เพี้ยพรหมโลก เพี้ยบ่อหนพลาสา ซึ่งท่านเหล่านี้

ล้วนแต่เป็นผู้มีฝีมือกล้าแข็งและมีวิทยาอาคมขลัง ได้เป็นกำลังของเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ในการ ฝึกปรือ อบรมทแก้าวของทหารของเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานมาตลอด

เมื่อเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ได้มาอยู่ที่บ้านหินโงมแล้วก็ได้ปกครองไพร่พลเมืองในตำบล นี้ด้วยความเป็นธรรม ให้ความเมตตากรุณาแก่ประชาชนในดินนั้นเป็นอย่างดี ผู้ใดผิดก็ตักเตือน ว่ากล่าวให้รู้จักโทษแห่งตน ผู้ใดประพฤติดีก็ยกย่องชมเชย และมีความโอบอ้อมอารีช่วยเหลือ เผื่อแผ่แก่ผู้อยู่ใต้บังคับเป็นอย่างดี ถึงกับมีคำกล่าวว่าคุณมีสุภาสิตประจำใจว่า “อย่าเห็นแก่เงิน แสนไถ้ให้เห็นแก่ไพร่แสนเมือง” เจ้าพระตา เจ้าพระวอ จึงเป็นที่เคารพรักใคร่นับถือของไพร่ บ้านพลเมืองที่อยู่ในความปกครองของท่านและผู้ที่ได้รับจักสนิทสนมกับท่านทั้งสองเป็นอย่างดี ไป ณ ที่แห่งใดก็ได้รับความเคารพยกย่องของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เป็นอย่างมาก

ฝ่ายพระเจ้าสิริบุญสารได้ทรงสดับรับฟังข่าวเกี่ยวกับเจ้าพระตา เจ้าพระวออยู่ เสมอ เห็นว่าเป็นผู้มีกำลังมาก มีผู้คนให้ความเคารพนับถือเป็นจำนวนมาก คิดไม่ไว้ใจ กลัวว่า เจ้าทั้งสองจะแย่งเอาสมบัติ หากให้กลับไปอยู่บ้านเมืองเดิมของตนก็ยังมีกำลังกล้าแข็ง จึงคิด กำจัดและตัดกำลังมิให้กล้าแข็ง เมื่อได้ตกลงกันเช่นนั้นแล้ว พระเจ้าสิริบุญสารจึงให้อาลักษณ์มี ศุภอักษรไปยังเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ขอเอาบุตรหลานเข้าไปรับราชการในวังและขอเอาธิดาเข้าไป รับราชการในวังเช่นเดียวกันกับบุตรหลานที่เป็นผู้ชาย โดยจะให้ความอุปการะชุบเลี้ยงให้ได้ดี และเพื่อให้ได้มีความสนิทสนมเป็นสายสัมพันธ์ทางเครือญาติสืบไป เมื่อเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ได้รับศุภอักษร เช่นนั้นแล้ว จึงได้ประชุมปรึกษากันว่า สมควรหรือไม่ประการใด บรรดาญาติพี่น้อง และนายทหารทั้งหลายต่างพากันเห็นว่า ตามพฤติการณ์ที่พระเจ้าสิริบุญสารได้ปฏิบัติต่อ ราชวงศ์เมืองหนองบัวลุ่มภู นับแต่การขอร้องให้ช่วยยึดอำนาจจากพระยาเมืองแสนจนสำเร็จมานั้นมิได้ปูนบำเหน็จให้สมกับที่ได้เอาชีวิตเข้าแลก และทั้งแกล้งให้มารักษาบ้านหินโงมแทนที่จะให้ กลับไปอยู่บ้านเดิมของตน ซึ่งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 ซึ่งเป็นพระจ้าปู่ของพระเจ้าสิริบุญสาร ก็หาได้กระทำเช่นนั้นไม่ ในการครั้งนี้เห็นที่จะไม่ได้กระทำโดยสุจริต อาจจะเป็นอุบายตัดกำลังก็ เป็นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้บรรดานายทหารทั้งหลายจึงเห็นว่าพระเจ้าสิริบุญสารไม่ตั้งอยู่ในความ ยุติธรรม สมควรที่จะยกกำลังไปกำจัดเสีย แล้วยกเชื้อพระวงศ์อื่นขึ้นเสวยราชย์ เป็นพระเจ้า ล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์สืบไป เจ้าพระตาไม่เห็นด้วยโดยให้เหตุผลว่าหากทำเช่นนั้นแล้วพวกเรา ก็จะถูกกล่าวหาว่าเป็นขบถ หากพลาดทำเสียทีก็จะพากันล้มตายไปเปล่า ทั้งญาติพี่น้องเราที่อยู่ใน เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานก็จะพลอยลำบากไปด้วย และอีกประการหนึ่งก็เสมือนว่าเขียน

ด้วยมือจะมาลบลด้วยเท่านั้นไม่สมควร เมื่อเราไม่พอใจก็ควรที่จะกลับไปอยู่บ้านเมืองของเราดีกว่า ขึ้นอยู่ไปก็มีแต่จะเกิดความร้อนและยุ่งยากพะวงหน้าพะวงหลัง ที่ประชุมเห็นด้วยกับเจ้าพระตา และตกลงกันว่าถึงเวลาที่เราจะได้กลับไปอยู่บ้านเมืองของเราแล้ว เมื่อที่ประชุมตกลงกันเช่นนั้นแล้ว เจ้าพระตาก็ก็นำปาวร้องให้ทราบทั่วกันว่าพวกมันกลับไปยังเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน ประชาชนไพร่บ้านพลเมืองผู้ใดประสงค์ที่จะตามไปอยู่ด้วยก็ให้เตรียมตัว หากผู้ใดไม่สมัครที่จะตามไปก็ให้อยู่ที่บ้านหินโงมต่อไป ไม่บังคับสุดแล้วแต่ความประสงค์ เจ้าพระตาจึงได้รวบรวมกำลังและเสบียงอาหารให้พร้อมที่จะเดินทาง ให้แบ่งเอาข้าวปลาอาหารให้ผู้ที่จะอยู่และผู้ที่จะไปให้จงทั่วถึงกัน โดยแบ่งกำลังให้หลวงราชโกชนัย ท้าวนาม เพี้ยพรหมโลก แก้วท่ายช้าง เชียงเสือ ให้เจ้าพระวอเป็นแม่ทัพคุมพลกองระวังหลัง เจ้าพระตาเป็นแม่ทัพคุมกองครัวและเสบียงอาหารยกไปล่วงหน้า ในการครั้งนี้ได้มีไพร่บ้านพลเมืองสมัครติดตามไปอยู่กับเจ้าพระตาเป็นอันมาก เมื่อได้ฤกษ์เจ้าพระตาให้ลั่นฆ้องชัยเคลื่อนขบวนออกเดินทางกลับไปสู่เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานบ้านเดิมของตนต่อไป

ฝ่ายเจ้าพระวอเมื่อกองครัวยกไปแล้วจึงได้ปรึกษากันกับแม่ทัพนายกองทั้งหลาย มีหลวงราชโกชนัย ท้าวนาม ว่าอย่างไรเสียเมื่อพระเจ้าสิริบุญสารได้ทรงทราบเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ยกกลับไปเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน หรือเมืองหนองบัวลุ่มภูเช่นนั้นแล้วก็ต้องยกกองทัพติดตามไปซัดขวางเป็นแน่นอน สมควรที่พวกเราจะจัดกองทัพออกเป็นสองกองเพื่อเตรียมตัวไว้คอยต่อสู้ป้องกัน ได้ตกลงกันให้หลวงราชโกชนัย ท้าวนาม เชียงเสือ ยกกองกำลังไปคอยอยู่ที่ท่าข้ามแม่โขงคอยฟังเหตุการณ์และส่งข่าวติดต่อกันให้ทันทั่วทั้งที่ เจ้าพระวอ เพี้ยพรหมโลก แก้วท่ายช้าง พลอาสายกกำลังไปปากทางที่จะเข้าห้อมภูอีกข้างหนึ่งแล้วแต่งกองสอดแนมไปคอยสืบข่าวทางเวียงจันทน์ว่าจะมีข่าวการทัพอย่างไร แล้วรีบส่งข่าวมาให้เจ้าพระวอได้ทราบจะได้ป้องกันให้ทันทั่วทั้งที่

ข้างฝ่ายพระเจ้าสิริบุญสาร เมื่อได้ทรงทราบข่าวการยกทัพกลับมาของเจ้าพระตาก็ก็นำพิโรธที่การณไม่ไปตามพระราชประสงค์ จึงได้ตรัสสั่งให้พระยาเมืองแสนยกกองทัพออกติดตามตีแล้วกวาดต้อนผู้คนคั้นมาบ้านหินโงมตามเดิม เมื่อเพี้ยเมืองแสน เพี้ยเมืองจันทน์ได้รับพระราชโองการเช่นนั้น จึงได้จัดกองทัพออกติดตามกองทัพเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ข้ามแม่น้ำโขง ติดตามกองทัพเจ้าพระตา เจ้าพระวอไป เมื่อข้ามน้ำโขงมาแล้วได้ให้หยุดพักพลอยู่ที่ท่าข้ามทางฝ่ายเจ้าพระวอเมื่อทราบข่าวกองทัพเวียงจันทน์ได้ยกพลข้ามแม่น้ำโขงมาอยู่ที่ท่าข้ามจึงได้

เตรียมการเข้าต่อสู้ พอตกลงกลางคืนศึกสังคหหารฝ่ายเวียงจันทน์ซึ่งโรยแรงในการเดินทางก็พากันนอนหลับ เจ้าพระวอจึงได้นำกำลังเข้าโจมตีโดยที่กองทัพของพระยาเมืองแสน ยังไม่รู้ตัวและให้จุดไฟเผาค่ายทหารเวียงจันทน์ กองทัพเวียงจันทน์ยังไม่ได้ตั้งตัวทหารตกใจเป็นอลหม่าน ทหารของฝ่ายเจ้าพระวอได้โอกาสจึงฆ่าฟันทหารเวียงจันทน์ล้มตายลงเป็นอันมาก ที่เหลือก็หนีเอาตัวรอดข้ามน้ำโขงไป ที่ข้ามอบตัวต่อเจ้าพระวอก็มีเป็นจำนวนมาก พระยาเมืองแสนและพระยาเมืองจันทน์ก็หนีข้ามแม่น้ำโขงกลับไป เมื่อถึงเมืองเวียงจันทน์พระยาทั้งสองก็ได้เข้ากราบทูลให้พระเจ้าสิริบุญสารทรงทราบเหตุที่แพ้วพมา

เมื่อพระเจ้าสิริบุญสารได้ทรงทราบเช่นนั้นก็ยิ่งพิโรธที่เอาชนะเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ไม่ได้ สั่งให้เอาตัวพระยาเมืองแสนพญาเมืองจันทน์ไปฆ่าเสีย แต่เสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ทูลขอโทษไว้ขอให้ยกกำลังไปแก้ตัวอีกครั้ง หากครั้งนี้ทำการไม่ได้จึงให้ประหารชีวิต พระเจ้าสิริบุญสารได้ยกโทษให้พระยาทั้งสอง และให้พระยาทั้งสองยกกำลังทัพไปแก้ตัวอีกครั้ง โดยคาดโทษไว้ พระยาทั้งสองจึงได้เกณฑ์เอากองทัพเมืองเวียงจันทน์ยกข้ามแม่น้ำโขงติดตามกองทัพเจ้าพระวอไปอีก ฝ่ายกองทัพข้างเจ้าพระวอซึ่งคอยที่อยู่ เมื่อเห็นกองทัพเวียงจันทน์ข้ามแม่น้ำโขงมาแล้วหาทันได้ตั้งตัวไม่ ก็ยกเข้าโจมตีกองทัพพระยาเมืองแสน พระยาเมืองจันทน์ ทั้งสองฝ่ายต่อสู้กันเป็นสามาร แต่เนื่องจากกองทัพของพระยาเมืองแสน พระยาเมืองจันทน์ยังไม่ได้ตั้งมั่นถูกโจมตี กองทัพเกิดระส่ำระสาย พระยาเมืองแสน พระยาเมืองจันทน์ถูกฆ่าตายในที่รบ และทหารกองทัพเวียงจันทน์ก็ถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมาก ที่เหลือก็พากันข้ามแม่น้ำโขงไปบ้าง เข้าไปเป็นพวกของกองทัพเจ้าพระวอบ้าง เมื่อกองทัพเจ้าพระวอได้ชัยชนะเช่นนั้นก็ให้เก็บกวาดเอาศาสตราวุธ ช้างม้า ที่กองทัพเวียงจันทน์ทิ้งไว้เป็นกำลังของตนต่อไป และรับยกตามกองทัพของเจ้าพระตาไป

ฝ่ายเจ้าพระตาเมื่อยกกองทัพและกองครัวไปถึงเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน พวกญาติพี่น้องลูกหลานที่อยู่ในเมืองได้ออกมารับด้วยความยินดีเป็นอันมากที่เจ้าพระตาผู้เป็นใหญ่ของตนกลับมา เมื่อเจ้าพระตากลับมาสู่บ้านเมืองของตนได้ไม่นาน กองทัพเจ้าพระวอก็ยกมาถึง เจ้าพระตาและญาติพี่น้องไพร่บ้านพลเมืองก็ออกไปรับอย่างคับคั่ง และด้วยความยินดีเมื่อเจ้าพระวอยกทัพยกทัพกลับมาถึง ก็ได้แจ้งเหตุที่ได้ต่อสู้กับกองทัพเวียงจันทน์ถึงสองครั้ง และได้ฆ่าฟันทหารเวียงจันทน์และพระยาเมืองแสน พระยาเมืองแสนตายในที่รบ ทั้งได้ยึดเอาทรัพย์สิน ช้าง ม้า ศาสตราวุธต่าง ๆ ที่กองทัพเวียงจันทน์ทิ้งไว้มาเป็นกำลังต่อไป เจ้าพระตามี

ความชื่นชมที่เจ้าพระวอได้ช่วยชนะกลับมา ได้ให้อาทรัพย์สินแบ่งให้แก่นายทัพนายกองและขุนบำเหน็จให้จนทั่วถึงกันทุกคน

เจ้าพระตา เจ้าพระวอ หลวงราชโกษชัย ท้าวนาม ท้าวชม ท้าวเชียง ท้าวคำโส ท้าวคำสุย ท้าวคำผง ท้าวฝ้ายหน้า ท้าวทิดพรหม ท้าวกำ แก้วท้ายช้าง เชียงเสื่อ เพี้ยพรหมโลก เพี้ยบ่อน พลอาสา และนายทหารผู้ใหญ่ในเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานได้ประชุมปรึกษากันว่า ในการครั้งนี้อย่างไรเสียพระเจ้าสิริบุญสารก็จะต้องยกกองทัพตามมาตีเมืองของเราเป็นแน่แท้ เพราะเขาคิดจะกำจัดพวกเราอยู่แล้วสมควรที่เรจะต้องปรับปรุงบ้านเมืองและกองทัพไว้ให้มั่นคง แข็งแรง หาทางหนีที่ไล่ไว้ให้พร้อมสรรพ หากกองทัพเวียงจันทน์ยกมารบจะได้ป้องกันบ้านเมืองไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ เจ้าพระตาจึงได้ให้ฝึกปรือท้าวทหารพร้อมรบไว้พร้อมเพรียง และตั้งกองสอดแนมคอยสืบข่าวสารการทัพอยู่ตลอดเวลา และให้ขยายตั้งเมืองหน้าด่าน หาทางหนีที่ไล่ไว้ อีกหลายเมือง ให้เดินข่าวคราวถึงกันให้ทันทั่วทั้งหากมีกองทัพมาประชิดติดพันก็ให้ยกกำลังมาช่วยเหลือกันให้ทันการ ในการนี้เจ้าพระตาได้แบ่งครัวเรือนให้หลวงราชโกษชัย ท้าวชม ไปตั้งอยู่ที่เมืองผ้าขาวพันนา ให้ท้าวนาม ท้าวชม ท้าวเชียง ยกไปสร้างเมืองภูเขียว ภูเวียง ให้ท้าวคำโส ท้ายคำสุย ท้าวมูม (ภายหลังแยกไปตั้งอยู่บ้านสิงห์โคก ซึ่งนับว่าเป็นเชื้อสายของเจ้าพระตา เจ้าพระวอ อีกสายหนึ่ง) ท้าวกำยกไปตามลำน้ำชีหาที่ตั้งบ้านเมืองเป็นด่านทางตะวันออก ท้าวคำโสกับพวกได้ยกไปดงโตนด ได้สร้างเมืองขึ้นที่นั่น คือเมืองสิงห์หิน เมืองสิงห์ทอง ซึ่งต่อมาภายหลังได้ชื่อว่า “บ้านสิงห์ท่า” เพราะอยู่ใกล้กับแม่น้ำชี และต่อมาได้ตั้งเป็นเมืองโดยสมบูรณ์ เรียกว่า “เมืองยศสุนทรหรือยศธร” ปีที่ท้าวคำโส ท้าวคำสิงห์ ท้าวคำสุย มาตั้งบ้านสิงห์ท่านั้นเป็นพุทธศักราช 2314

กล่าวถึงฝ่ายเมืองเวียงจันทน์ เมื่อพระเจ้าสิริบุญสารได้ทราบข่าวศึกว่า พระยาเมืองแสน พระยาเมืองจันทน์ เสียที่แก่กองทัพเจ้าพระวอจนถูกเจ้าพระวอฆ่าตายในที่รบทรงพิโรธและอดสู่นัก จึงคิดหาอุบายที่จะยกกองทัพไปปราบเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานของเจ้าพระตาให้ราบคาบ มิให้ตั้งเป็นเมืองอยู่อีกต่อไป และจะไม่ให้เชื้อสายเจ้าพระตา เจ้าพระวอมีเหลืออยู่ในแผ่นดิน ซึ่งข้อนี้เป็นจริงเพราะว่าเชื้อสายของเจ้าพระตาไปตั้งอยู่ ณ แห่งใด พระเจ้าสิริบุญสารก็สั่งให้เสนาอำมาตย์ยกกองทัพไปตามตีและฆ่าฟัน หาเรื่องจนอยู่ไม่เป็นสุข จนกระทั่งถึงลูกหลาน เหลน เรียกว่าเป็นศึกล้างตระกูลกันทีเดียว

แต่เนื่องจากกำลังของทัพเวียงจันทน์ถูกตีแตกกลับมาได้รับความบอบช้ำอยู่ จะยกไปตีเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานของเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ทันทิไม่ได้จำเป็นต้องสะสมกำลังและฝึกปรีททหารให้กล้าแข็งเสียก่อน แล้วค่อยยกไปตีในภายหลัง การตีระหว่างเมืองเวียงจันทน์กับเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานจึงช้าไปหลายปี เป็นโอกาสให้เจ้าพระตา เจ้าพระวอสร้างกำลังทัพไว้รับมืออย่างพร้อมเพรียงด้วยกำลังพล กำลังอาวุธ กำลังพาหนะ ทัพศึก และเสบียงอาหาร

เวลาได้ล่วงเลยมาเกือบสองปี พระเจ้าสิริบุญสารยังไม่หายพิโรธและเจ็บใจแก่เจ้าพระตา เจ้าพระวอ จึงได้มีพระราชดำรัสสั่งให้เจ้าอุปฮาด (ไม่ปรากฏชื่อว่าเป็นเจ้าอุปฮาดองค์ใด) ยกกำลังกองทัพไปปราบเจ้าพระตา เจ้าพระวอ หลายครั้งแต่กองทัพเวียงจันทน์ก็แตกกลับมาเสมอ ในคราวหนึ่งเจ้าอุปฮาดยกกองทัพออกตีกองทัพเจ้าพระวอที่บริเวณของเขากุพานได้รับกันถึงตะลุมบอน “พลายสิงห์” อันเป็นช้างศึกเช่นเดียวกัน ทั้งสองได้เข้าชนช้างกัน เจ้าอุปฮาดเสียที่เจ้าพระวอเอาหางแทงอกถึงสาหัสตกช้างถึงแก่ทิวคงต เจ้าพระวอได้ทีกระโดดขึ้นขี่พลายของเจ้าอุปฮาดและยกกำลังตีตะลุมฆ่าฟันทหารเวียงจันทน์จนแตกกระจายไป

ศึกสงครามระหว่างเมืองเวียงจันทน์กับเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานได้รับร่ำฆ่าฟันกันมาเป็นเวลาถึงสามปี ครงราว ๆ พ.ศ. 2313 หรือ 2314 พระเจ้าสิริบุญสารไม่สามารถเอาชนะทัพของเจ้าพระตา เจ้าพระวอได้ ยิ่งเพิ่มความเจ็บช้ำน้ำพระทัยไม่หาย และคิดที่จะตีเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานให้ได้ พระเจ้าสิริบุญสารจึงได้แต่งให้ราชทูตถือพระราชสาส์นไปยังแม่ทัพพม่าที่เมืองนครเชียงใหม่ ขอให้ยกทัพมาช่วยปราบเจ้าพระตา เจ้าพระวอ โดยอ้างว่าเจ้าพระตาเจ้าพระวอเป็นขบถ เมื่อช่วยปราบให้ได้แล้วจะขอถวายเครื่องบรรณาการแก่พระเจ้ากรุงหงสาวดี แม่ทัพพม่าได้ยกทัพมาช่วยพระเจ้าสิริบุญสาร ความขื่อนี้บางฉบับว่าเจ้าพระตาเจ้าพระวอ เห็นว่าเมืองเวียงจันทน์ยกทัพมาตีเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานหลายครั้งหลายหนเป็นรำคาญ คราวที่จะตีให้แตกเสียแล้วยกเจ้าองค์อื่นขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน จึงได้แต่งเครื่องบรรณาการไปยังเมืองพม่าขอให้ยกทัพมาตีเวียงจันทน์ แต่เมื่อแม่ทัพพม่ายกมาถึงกลางทางพระเจ้าสิริบุญสาร ได้ทรงทราบจึงให้ทูตนำเครื่องมงคลราชบรรณาการไปต้อนรับเอาทัพพม่าเข้าเมืองเวียงจันทน์ แล้วนำทัพมาตีเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (ระลึก ธาณี ได้ให้ความเห็นว่าไม่น่าที่จะเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุว่าเจ้าพระตา เจ้าพระวอ มีกำลังทัพที่เข้มแข็งได้ป้องกันเมืองไว้ได้ถึงสามปี พระเจ้าสิริบุญสารไม่อาจตีหักเอาเองได้ น่าจะมีความละเอียดว่าปราบเจ้า

พระตาเจ้าพระวอไม่ได้ จึงได้อาศัยกองทัพพม่ามาช่วยตี โฉนเลยเจ้าพระตา เจ้าพระวอที่เป็นผู้ชนะอยู่แล้ว ไม่จำเป็นต้องอาศัยทัพของคนอื่นก็ตีทัพเวียงจันทน์แตกไปตลอดเวลาสามปีอยู่แล้ว)

เมื่อเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ได้ทราบข่าวศึกว่า กองทัพพม่าได้ยกพลมาช่วย พระเจ้าสิริบุญสาร เห็นว่าเมื่อศึกหนัก นำที่จะรักษาเมืองไว้ไม่ได้ จึงปรึกษากองทัพให้รวบรวมไพร่พลที่เป็นเมืองขึ้นอยู่ในความปกครองของเจ้าพระตา คือเมืองผ้าขาว เมืองพันนา เมืองภูเขียว เมืองภูเวียง ซึ่งมีหลวงราชโกชนัย ท้าวชม ท้าวเชียง เป็นหัวหน้า ให้นำไพร่พล ช้าง ม้า โค กระบือ และเครื่องเสียบียงอาหารมารวมกัน แล้วแจ้งข่าวศึกสงครามและจัดแบ่งกำลังออกเป็นสองกองทัพ และหนึ่งกองครัว ยกล่วงหน้าลงไปตามลำน้ำชี ทางทิศตะวันออก ให้ไปสมทบกับท้าวคำใส ท้าวคำสิงห์ ท้าวคำสุข ที่บ้านสิงห์ท่า (เมืองยโสธรปัจจุบัน) เมื่อกองครัวยกล่วงหน้าไปแล้วได้สองสามวัน เจ้าพระตาจึงได้จัดให้ทหารขึ้นรักษาหน้าที่เชิงเทินอย่างกวัดขัน จัดกองสอดแนม สืบข่าวการ เคลื่อนไหวของกองทัพฝ่ายเวียงจันทน์และพม่าเจ้าพระตาเป็นแม่ทัพใหญ่ เจ้าพระวอเป็นทัพหลัง แต่งค่ายคู ประตู หอรบ ปักขวกหนามไว้มั่นคง ทำทางหนีที่โลไว้พร้อม

เมื่อกองทัพพม่าได้รับการต้อนรับจากเจ้าสิริบุญสารให้เข้าพักในเมืองเวียงจันทน์และได้ปรึกษาแผนการที่จะยกไปตีเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานของเจ้าพระตาแล้ว เมื่อได้ศฤงคาร กองทัพเวียงจันทน์และกองทัพพม่าซึ่งมีหม่องละแง เป็นแม่ทัพ ได้ยกข้ามแม่น้ำโขงมายังฝั่งขวา แต่ผู้ใดจะเป็นแม่ทัพของเวียงจันทน์นั้นไม่ปรากฏในพงศาวดาร ครั้นเมื่อกองทัพเวียงจันทน์และกองทัพพม่ายกมาถึง ได้เข้าโจมตีเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานและกองทัพเจ้าพระตา เจ้าพระวอ ได้ออกต่อสู้ป้องกันเมืองไว้อย่างสามารรถ ได้ต่อสู้กันอยู่หลายวัน ยังเอาแพ้ชนะกันไม่ได้ ช้างฝ่ายเจ้าพระตาคิดที่จะหักค่ายหนีออกจากวงล้อม วันหนึ่งเจ้าพระตาและเจ้าพระวอเตรียมการรักษาประตูเมืองไว้ แล้วเจ้าพระตาเองยกกองทัพออกสู้รบกับกองทัพเวียงจันทน์และกองทัพพม่า ได้ต่อสู้กันเป็นสามารรถ กองทัพเจ้าพระตาทานกำลังของข้าศึกไม่ได้ เพราะกำลังมากกว่า เจ้าพระตาเสียที่ถูกข้าศึกยิงด้วยอาวุธปืน และฟันด้วยดาบถึงแก่พิราลัยในสนามรบ กองทัพของ เจ้าพระตาจึงแย่งเอาศพของเจ้าพระตากลับเข้าเมืองแล้วปิดประตูเมืองไว้ เจ้าพระวอเมื่อเสียเจ้าพระตาไปแล้วได้ปรึกษากันว่า คงจะรักษาเมืองไว้ไม่ได้และควรที่จะทิ้งเมืองแล้วหลบหนีไปตั้งหลักที่อื่นเพื่อต่อสู้กอบกู้เมืองต่อไป โดยลงไปตามลำน้ำชีตามกองครัวไป เมื่อปรึกษากันเช่นนั้นแล้ว เจ้าพระวอจึงได้ปิดประตูเมืองคอยที่อยู่ไม่ออกรบ ต่อมาอีกหลายวันได้โอกาสตกเวลากลางคืนดึกสงัด เจ้าพระวอจึงได้เปิดประตูเมืองด้านหนึ่งแล้วยกกำลังตีฝ่าออกจากวงล้อม

ไปได้ ซึ่งตรงกับวันขึ้น 12 ค่ำ เดือนอ้าย เป็นอันว่าเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน ของเจ้าปางคำ ได้ถึงอวสานตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

เมื่อกองทัพเจ้าพระวอหลบหนีออกจากเมืองได้แล้ว ก็ให้เร่งรีบเดินทางโดยไม่หยุดยั้งทั้งกลางวันกลางคืน เพื่อมิให้กองทัพเวียงจันทน์และกองทัพพม่าติดตามทัน ฝ่ายข้างกองทัพพม่า กองทัพเวียงจันทน์ เมื่อกองทัพเจ้าพระวอหนีออกจากเมืองแล้ว จึงได้พากันยกเข้าไปในเมืองกวาดต้อนเอาทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ ที่เจ้าพระวอทิ้งเอาไว้ แล้วสั่งให้เผาเมืองนครเขื่อนขันธ์นั้นเสีย แล้วแม่ทัพพม่าและเวียงจันทน์ได้ยกกองทัพตามตีกองทัพเจ้าพระวอ แต่เนื่องจากเจ้าพระวอให้แยกกองทัพของตนออกเป็นกองย่อยคอยหลบหลีกอยู่ กองทัพพม่าและเวียงจันทน์จึงไม่อาจตีกองทัพเจ้าพระวอให้แตกยับเยินไปได้ พากันยกกลับไปเวียงจันทน์แล้วกราบทูลให้พระเจ้าสิริบุญสารทรงทราบ เหตุการณ์ที่กองทัพได้ตีเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบานของเจ้าพระวอแตกตัวเจ้าพระวอ ถูกฆ่าตายในสนามรบ เจ้าพระวอได้หนีทิ้งเมืองไปทางตะวันออกเฉียงใต้ และแม่ทัพพม่าและแม่ทัพเวียงจันทน์ได้เข้ายึดเอาเมือง กวาดเก็บทรัพย์สินสมบัติไว้แล้วให้เผาเมืองเสีย

พระเจ้าสิริบุญสาร เมื่อได้ทรงทราบแล้วก็ทรงโสมนัสยินดีเป็นอย่างยิ่ง ได้ปูนบำเหน็จรางวัลให้แก่นายทัพนายกองจนทั่วถึง และโปรดให้แม่ทัพพม่ายกกลับไปนครเชียงใหม่และให้กองสอดแนมคอยสดับฟังข่าวของเจ้าพระวอว่าจะยกไปทางไหน ให้แน่ชัดแล้วจะได้จัดกองทัพไปตามตีให้สิ้นเชื้อสาย และให้พักทัพไว้ก่อนเพราะไพร่พลอดโรยจากสงครามมาหลายปีแล้ว กำลังยังอ่อนอยู่ ให้ฝึกปรือทแกล้วทหารให้เข้มแข็งเสียก่อนจึงค่อยคิดไปตีเจ้าพระวอต่อไป

ส่วนเจ้าพระวอ เมื่อยกทัพหนีออกจากเมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน (หนองบัวลุ่มภู) แล้วก็ให้ยกกองทัพติดตามกองครัวไปตามลำแม่น้ำชี มุ่งไปยังบ้านสิงห์ท่าซึ่งท้าวคำสุขผู้น้องได้ยกไปอยู่ก่อนแล้วนั้น กองทัพเจ้าพระวอได้ตามไปทันกองครัวที่ทุ่งบ่อพันขันธุ์ได้ให้พักพลอยู่ เพื่อสำรวจผู้คนไพร่พลว่ามีอยู่มากน้อยเท่าใด เห็นว่ามีคนรวมกันถึงสามหมื่นคนเป็นจำนวนมากที่จะควบคุมกันได้ จึงปรึกษาดกกลางกันว่า เพื่อมิให้กองทัพเวียงจันทน์ตามตีได้สะดวกสมควรที่จะแยกกันออกเป็นกลุ่ม ๆ ดังเช่นที่เจ้าพระวอเคยทำมาแล้วแต่หนหลัง ทั้งเมื่อศัตรูยกมาก็จะได้หลบหนีได้สะดวกปลอดภัยแก่ไพร่บ้านพลเมือง ทั้งหากมีข้าศึกศัตรูยกมาก็จะได้ยกเข้าช่วยกันได้หลายทาง ในครั้งนั้นเจ้าพระวอได้พาพรรคพวกพักอยู่ที่ทุ่งบ่อพันขันธุ์หลายเวลาแล้วจึงได้ยกไปยังบ้านสิงห์ท่า แล้วให้แยกกันดังนี้ ให้หลวงราชโกชนีย์ ยกไพร่พลส่วนหนึ่งไปตั้งอยู่ที่บ้านดวนใหญ่ ให้ท้าวนามยกไพร่พลส่วนหนึ่งไปอยู่บ้านเมืองทุ่ง เจ้าพระวอ เจ้าคำผง เจ้าฝ่ายหน้า

เจ้ากำ และเจ้าทิตพรหม พักอยู่ที่บ้านสิงห์ท่ากับเจ้าคำสุข เจ้าคำโฮ เจ้าคำสิงห์ผู้น้องและหลาน ต่อมาเจ้าพระวอดำริว่าหากเจ้าพระวอดำริจะพักอยู่กับเจ้าคำสุขแล้ว หากเวียงจันทน์ยกทัพมาก็จะเป็นการลำบากและจะเกิดศึกสงครามกันต่อไป เพราะไม่อยากจะเสียเมืองเป็นครั้งที่สอง จะถอยลงไปตั้งเมืองอยู่ใหม่ตามลำแม่น้ำมูล เมื่อประชุมตกลงกันแล้วเจ้าพระวอดำริ เจ้าคำผิง เจ้าฝ่ายหน้า เจ้าทิตพรหม เจ้ากำ ได้พาไพร่พลอพยพลงไปตามลำแม่น้ำมูล ในเขตเมืองนครจำปาศักดิ์ ได้ไปพักพลอยู่ที่บ้านดอนมดแดง ริมแม่น้ำมูล (เมืองอุบลราชธานีปัจจุบัน) แล้วมีใบบอกแจ้งความไปทูลแก่พระเจ้าไชยภูมิ พระเจ้านครจำปาศักดิ์ให้ทรงทราบ ขอพึ่งอยู่ที่ดอนมดแดง

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. ใดไม่ปรากฏ พระเจ้าไชยภูมิ นครจำปาศักดิ์หรือพระเจ้าองค์หลวง วิวาทกันกับเจ้าอุปฮาดธรรมเทโวผู้น้อง พระเจ้าองค์หลวงไชยภูมิ ได้ออกจากเมืองจำปาศักดิ์ไปอยู่ดอนมดแดงกับเจ้าพระวอดำริ ภายหลังพระมารดาของพระเจ้าองค์หลวงไชยภูมิ ซึ่งเป็นพระมารดาของเจ้าอุปฮาดธรรมเทโวด้วย ได้พูดจาประเล้าประโลมชี้แจงเหตุผลให้เจ้าอุปฮาดธรรมเทโวใจอ่อนกลับใจไม่คิดโกรธแก่พระเจ้าองค์หลวงไชยภูมิ ได้ไปอัญเชิญเอาพระเจ้าไชยภูมิกลับมาครองนครจำปาศักดิ์ดังเดิม พระเจ้าไชยภูมิได้ชวนให้เจ้าพระวอดำริอยู่ใกล้เมืองนครจำปาศักดิ์เพื่อที่จะได้เป็นกำลังป้องกันรักษาเมืองช่วยกันต่อไป หากมีข้าศึกยกมารุกรานเจ้าพระวอดำริยินดีที่จะได้ที่พึ่งพาอาศัยในยามยาก จึงตกลงไปอยู่ที่บ้านคูบ้านแกหรือเวียงดอนกอง ตามที่พระเจ้าองค์หลวงไชยภูมิชวน ด้วยความสนิทสนมกันและเพื่อเป็นการผูกสัมพันธ์ทางเครือญาติให้แน่นแฟ้นขึ้น พระเจ้าองค์หลวงไชยภูมิได้ขอเอาเจ้านางต้อยธิดาของเจ้าอุปฮาดธรรมเทโวให้เป็นภรรยาของเจ้าคำผิงผู้เป็นน้องของเจ้าพระวอดำริ และตั้งให้เจ้าคำผิงเป็นพระปฐมสุรราช

ฝ่ายเจ้าสิริบุญสารธรรมเทวงศ์พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างเวียงจันทน์ ได้ทราบข่าวว่าเจ้าพระวอดำริได้จัดการแบ่งไพร่พลออกเป็นส่วน ๆ ให้ไปตั้งเมืองที่บ้านดวนใหญ่บ้าง บ้านเมืองทุ่งบ้าง แบ่งไว้ที่บ้านสิงห์ท่าบ้าง และพากันไปอยู่ที่เวียงดอนกอง คงจะไม่มีกำลังไพร่พลเข้มแข็งดังแต่ก่อน พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตจึงแต่งตั้งให้พญาสุโขยกกองทัพไปตามลำน้ำโขง แล้วให้เข้าตีเวียงดอนกองจับเจ้าพระวอดำริเสียให้ได้ โดยยกพลมาอย่างเงียบ ๆ ฝ่ายข้างเจ้าพระวอดำริไม่ทันรู้ตัวและจะบอกไปยังเมืองดวนใหญ่ เมืองทุ่งและเมืองสิงห์ท่าก็ไม่ทัน ขอกองทัพเมืองนครจำปาศักดิ์ก็ไม่ได้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเจ้ากรุงเวียงจันทน์ก็เป็นญาติวงศ์กันกับนครจำปา

ศักดิ์อยู่ก่อนจึงไม่กล้ามาช่วยเพราะความเกรงใจกัน (พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 เป็นพระเจ้าพี่ของพระเจ้าสร้อยศรีสมุทร นครจำปาศักดิ์ พระเจ้าสิริบุญสาร เป็นราชนัดดาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 พระเจ้าไชยกุมารพระเจ้านครจำปาศักดิ์จึงเป็นหลานของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 ด้วย เรียกว่าเป็นลูกพี่ลูกน้องกันอยู่) เจ้าพระวอมีกำลังน้อย ได้ยกกองทัพต่อสู้กับข้าศึกเวียงจันทน์เป็นสามารถหลายครั้ง จนสุดท้ายสู้กำลังทหารของเวียงจันทน์ไม่ได้ ตกอยู่ในที่ล้อม ถูกทหารของพระยาสุโขทัยแห่งจันทบุรีจับเอาเจ้าพระวออ่อนกำลังลง ได้มีนายทหารคนสนิทของเจ้าพระวอได้กั้นเอาเจ้าพระวอ กลับเข้าค่ายบ้านคูบ้านแกหรือเวียงดอนกอง ได้แล้วปิดประตูค่ายไว้ไม่ออกรบ นายทหารคนสนิทที่กั้นเอาเจ้าพระวอออกจากที่ล้อมของข้าศึกนั้นคือ แก้วท่ายช้าง เป็นผู้แบกเอาเจ้าพระวอ เชียงเสือ เป็นผู้กั้นทางด้านหลัง สู้พลางถอยหลังพลางจนเข้าในค่ายได้พอดีถึงประตูค่ายเจ้าพระวอก็สิ้นใจพอดี นับว่าเสียบุคคลสำคัญไปผู้หนึ่ง ยังคงมีแต่เจ้าคำผงหรือพระปทุมสุรราชผู้เป็นผู้ใหญ่เป็น หัวหน้าอยู่ ได้ให้รักษาหน้าที่เชิงเทินประตูค่ายอย่างกวัดขັນและไม่ยอมออกรบข้าศึกเมืองเวียงจันทน์ต้องล้อมค่ายไม่กล้าที่จะเข้าตีหักเอาค่าย ประกอบกับในเวลานั้น กองทัพเวียงจันทน์ก็มีเสบียงอาหารไม่เพียงพอ จึงเพียงแต่คุมเชิงอยู่

ฝ่ายเจ้าคำผง เมื่อเสียเจ้าพระวอไปเช่นนั้นต่างคนก็เสียใจเป็นอย่างยิ่ง ได้ประชุมปรึกษากันในระหว่างญาติวงศ์ว่าจะทำประการใด ที่ประชุมตกลงกันว่าควรจะได้มีสารไปขอกองทัพจากพระเจ้ากรุงธนบุรีมาช่วยจึงจะพ้นจากข้าศึกได้ เมื่อที่ประชุมตกลงกันเช่นนั้นแล้ว เจ้าคำผงจึงจัดให้ม้าเร็ว คือ เพี้ยพรหมโลก เพี้ยบ่อหน พลอาสารีบนำหนังสือไปส่งเมืองนครราชสีมา ขอเอากองทัพของพระเจ้ากรุงธนบุรีมาช่วยและขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เป็นเมืองในราชอาณาจักรต่อไป ทั้งสามท่านได้เสด็จลัดค่ายของข้าศึกเวียงจันทน์ที่ตั้งล้อมไว้นั้นไป โดยปลอมเป็นทหารเวียงจันทน์ ออกไปหาเสบียง เมื่อเพี้ยพรหมโลก เพี้ยพรหมบ่อหน พลอาสาเข้ามาถึงเมืองนครราชสีมาแล้วเข้าพบเจ้าเมืองแจ้งความให้ทราบ เจ้าเมืองนครราชสีมาจึงจัดม้าเร็วนำเพี้ยพรหมโลก เพี้ยบ่อหน พลอาสา ไปยังกรุงธนบุรี เข้ากราบทูลให้พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงทราบข่าวที่เจ้าคำผงขอเอากองทัพไปช่วย และขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารสืบไป พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์เป็นแม่ทัพใหญ่ยกไปช่วยเจ้าคำผงและขับไล่ข้าศึกเวียงจันทน์ เจ้าพระยาจักรี (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เจ้าพระยาสุรสีห์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท) จึงได้ยกกองทัพใหญ่ไปช่วยเจ้าคำผงหรือพระปทุมสุรราช ตามที่พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ตรัสสั่ง

ฝ่ายพระยาสุโขทัยแม่ทัพเวียงจันทน์ ได้ทราบข่าวว่าจะมีกองทัพจากกรุงธนบุรีมาช่วยกองทัพของเจ้าคำผงเช่นนั้นก็วิตกกังวลจะเป็นศึกใหญ่ จึงรีบยกกองทัพเดินทางกลับเวียงจันทน์หาทันได้รับกันไม่

เมื่อกองทัพของเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกมาถึง เจ้าคำผงหรือพระปทุมสุรราช ได้นำดอกไม้ธูปเทียนเข้ากราบรายงานการศึกษาให้ทราบทุกประการ และขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารสืบไป เจ้าพระยาทั้งสองให้เชิญเอาตัวเจ้าไชยกุมาร พระเจ้าองค์หลวงนครจำปาศักดิ์เข้ามาสอบถาม แล้วเกณฑ์เอากำลังเมืองนครจำปาศักดิ์และกำลังทัพของเจ้าคำผงเจ้าสมทบยกติดตามไปเวียงจันทน์

ฝ่ายพระเจ้าล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง ได้ทรงทราบข่าวศึกกองทัพของเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกมาตีเมืองเวียงจันทน์ด้วยความเป็นอริกันมาแต่ก่อนครั้งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 ยกทัพตีกองทัพของพระเจ้าธรรมกิจล้านช้างร่มขาวบรมบพิตร (เจ้ากิงกิสราชกุมาร) ยังเจ็บแค้นไม่หาย จึงได้ยกกองทัพเมืองนครหลวงพระบางมาร่วมตีเมืองเวียงจันทน์ด้วยเป็นอีกกำลังทัพหนึ่ง

ฝ่ายพระเจ้าสิริบุญสารธรรมเทวงศ์พระเจ้าล้านช้างเวียงจันทน์ ได้ยกออกต่อสู้เป็นสามารถ แต่เนื่องจากเป็นทัพกระหนาบหน้าหลังเหลือกำลังที่จะต่อสู้ได้ จึงได้พาเอาพระราชวงศานุวงศ์ออกจากเมืองเวียงจันทน์หนีไปทางเมืองคำเกิด กองทัพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ยกเข้าเมืองได้ แล้วให้พระยาสุโขทัยรักษาเมืองเวียงจันทน์ไว้ แล้วเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ได้เชิญเอาพระแก้วมรกตพร้อมด้วยเจ้านันทเสนพระมหากุปราชเวียงจันทน์ และพระราชวงศานุวงศ์ไปกรุงธนบุรี ส่วนพระปทุมสุรราชคำผงได้ขอกลับดอนกอง และขออพยพไปอยู่ที่บ้านดอนมดแดง เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ก็อนุญาตตามที่ขอ (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2529)

ในปี พ.ศ. 2329 พระประทุมสุรราช (ท้าวคำผง) จึงย้ายครอบครัวไพร่พลมาตั้งอยู่ ณ บ้านดอนมดแดง (ตำบลแจระแม บริเวณบ้านท่าบ่อในปัจจุบัน) ด้วยความปกติสุขเป็นเวลาหลายปีจนกระทั่ง พ.ศ. 2334 อ้ายเชียงแก้ว ซึ่งตั้งบ้านอยู่ที่ตำบลเขาโอง แขวงเมืองโขง คิดการกบฏพาพรรคพวกไพร่พลเข้ายึดนครจำปาศักดิ์พระเจ้าองค์หลวงไชยกุมาร เจ้าเมืองซึ่งกำลังป่วยอยู่ก็มีอาการป่วยทรุดหนักและถึงแก่พิราลัย อ้ายเชียงแก้วจึงยึดเมืองนครจำปาศักดิ์ไว้ได้

ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยามนทรราชสีมา (ทองอิน) เมื่อครั้งเป็นพระพรหมยกกระบัตร์ ยกกองทัพเมืองนครราชสีมาไปปราบกบฏอ้ายเชียงแก้วอย่างไรก็ดี ขณะที่กองทัพนครราชสีมายกมาไม่ถึงนั้นพระประทุมสุรราช (ท้าวคำผง) และท้าวฝ่ายหน้าผู้หนึ่งที่ตั้งอยู่บ้านสิงห์ท่า (เมืองยโสธรในปัจจุบัน) ได้ยกกำลังไปรบอ้ายเชียงแก้วก่อน ทั้งสองฝ่ายได้สู้รบกันที่บริเวณแก่งตะนะ (อยู่ในท้องที่อำเภอโขงเจียมในปัจจุบัน) กองกำลังอ้ายเชียงแก้วแตกพ่ายไป อ้ายเชียงแก้วถูกจับได้และถูกประหารชีวิต เมื่อกองทัพเมืองนครราชสีมายกมาถึงเมืองนครจำปาศักดิ์ เหตุการณ์ก็สงบเรียบร้อยแล้ว จึงพากันยกกองทัพไปตีพวกข่า “ชาติกระแสงสว่างจะรายระแดร์” ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขง จับพวกข่าเป็นเชลยได้เป็นจำนวนมาก

จากความดีความชอบในการปราบปรามกบฏอ้ายเชียงแก้วนี้เอง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท้าวฝ่ายหน้าเป็นพระวิไชยราชขัตติยวงศา ครองนครจำปาศักดิ์ และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้พระประทุมสุรราชเป็นพระประทุมวราชสุริยวงศา ครองเมืองอุบลราชธานี พร้อมกับยกฐานะบ้านห้วยแจะแม่ขึ้นเป็นเมืองอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 13 ค่ำ เดือน 7 จุลศักราช 1154 (พ.ศ. 2335)

อุบลราชธานีในระยะแรกตั้งมีฐานะเป็นเมืองประเทศราช ส่งส่วยฝิ่น 2 เลกต่อเบี้ย น้ำรั้ง 2 เลกต่อเบี้ย ป่าน 2 เลกต่อชอด ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 1 หลังศึกเจ้าอนุวงศ์ โปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกประเทศราชเวียงจันทน์ เข้าใจว่าอุบลราชธานีคงถูกยกเลิกจากเป็นเมืองประเทศราชมาเป็นหัวเมืองเอกในหัวเมืองลาวตะวันออกตั้งแต่นั้นมาเช่นเดียวกัน

ต่อมาพระประทุมฯ (คำผง) เห็นว่าบ้านห้วยแจะแม่ไม่เหมาะสมที่จะตั้งเป็นเมืองใหญ่ เพราะอยู่ริมแม่น้ำมูลน้อย จึงได้อพยพไปตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำมูลฝั่งซ้ายใต้ห้วยแจะแม่ปากมูลน้อย ตกลงใหญ่ เรียกว่าดงอู่ฝิ่นโปรดตั้งคณะอาญาสี่ หรืออาญาสี่ คือ ให้ท้าวกำ (บุตรเจ้าพระวอ) เป็นอุปฮาด ท้าวแก่นเป็นราชวงศ์ ท้าวบุตรเป็นราชบุตร

การปกครองอุบลราชธานียุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองระหว่ง (พ.ศ. 2335-2440) คงยึดแบบล้านช้างตามความเคยชินของข้าราชการในท้องถิ่นนั่นคือการกำหนดผู้ปกครองบ้านเมืองเป็นคณะอาญาสี่ผู้ช่วยอาญาสี่ กรมการสำหรับตำบลและหมู่บ้านดังนี้ (คณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายจัดทำหนังสืออุบลราชธานี 200 ปี, 2535)

1. อาญาสี่หรืออาชญาสี่ เป็นตำแหน่งผู้บังคับบัญชาสูงสุด มีอยู่ 4 ตำแหน่ง ดังนี้

1) เจ้าเมือง เป็นผู้มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการสั่งการบ้านเมืองทั้งปวง แต่ถ้าเป็นเมืองขึ้นกับเมืองใหญ่เจ้าเมืองไม่มีอำนาจตัดสินประหารชีวิตผู้ร้ายอุกฉกรรจ์และไม่มีอำนาจถอดถอนกรมการเมืองผู้ใหญ่ (อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร) ต้องฟังคำสั่งจากเมืองใหญ่ หรือแล้วแต่พระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชกระแสรับสั่ง

2) อุปฮาด มีหน้าที่ทำการแทนเจ้าเมืองเมื่อเจ้าเมืองไม่อยู่หรือไม่สามารถว่าราชการได้ อุปฮาดจะเป็นผู้ทำการแทนทั้งสิ้น

3) ราชวงศ์ มีหน้าที่เกี่ยวกับบรรดาศักดิ์ ตัดสินชำระความในการปกครองทั่ว ๆ ไป ราชวงศ์มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งของอุปฮาด เช่น เป็นผู้รวบรวมสรรพบัญชีช่วยสาอากร เป็นต้น

4) ราชบุตร มีหน้าที่ควบคุมเก็บรักษาผลประโยชน์ของเมือง ราชบุตรแปลว่าบุตรเจ้าเมือง แต่ความเป็นจริงแล้วไม่จำเป็นต้องเป็นเชื้อวงศ์ของเจ้าเมืองเสมอไปแต่อาจเป็นผู้ที่มีความสามารถในราชการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งราชบุตร ก็คงเรียกว่า “ราชบุตร”

ในขณะอาญาสี่นี้มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 4 กอง คือ กองเจ้าเมือง กองอุปฮาด กองราชวงศ์ และกองราชบุตร ให้ราษฎรขึ้นทะเบียนในสี่กองนี้ได้ตามสมัครใจ ซึ่งวิธีการนี้ทำให้เป็นอุปสรรคในการปกครอง เพราะแต่ละกองมุ่งแก่งแย่งหาคนมาขึ้นอยู่กับกองของตน เมื่อถึงคราวเก็บส่วยอากรจะสับสนกันไปหมด และปัญหานี้เองได้รับการหยิบยกขึ้นมาพิจารณาก่อนปัญหาอื่นเมื่อมีการปฏิรูปครั้งแรกในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ตำแหน่งอาญาสี่นี้ ถ้าเป็นเมืองเล็กหรือเมืองขึ้นกับเมืองใหญ่เรียกว่า เจ้าเมือง อัครฮาด อัครวงศ์ และอัครบุตร เมื่อเมืองเจริญมีผู้คนมากก็จะได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น เช่น เมืองมหาสารคามได้เลื่อนตำแหน่งอาญาสี่ในปี พ.ศ. 1411 คือ อัครฮาดเป็นอุปฮาด อัครวงศ์เป็นราชวงศ์ และอัครบุตรเป็นราชบุตร

2. ตำแหน่งสำหรับหมู่บ้าน มี 4 ตำแหน่ง ซึ่งเทียบได้กับตำแหน่งของการปกครองในปัจจุบัน คือ

1) ท้ายฝ่าย เทียบกับตำแหน่ง นายอำเภอ

2) ตาแสง เทียบกับตำแหน่ง กำนัน

3) พ่อบ้าน หรือ นายบ้าน เทียบกับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

4) จำบ้าน เทียบกับตำแหน่ง สารวัตรหมู่บ้านหรือสารวัตรตำบล

จากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จไปพบเห็นการปกครองแบบอารยประเทศ จึงได้นำมาปรับปรุงการปกครองของประเทศให้เข้าสู่ระบบใหม่ ในการปรับปรุง ครั้งนี้ ได้ทรงให้ยกเลิก การปกครองแบบเก่า ที่ปกครองมาแต่โบราณครั้งกรุงศรีอยุธยา นั้นเสีย โดยให้ยกเลิกพิธีส่งเครื่องราชบรรณาการมาให้เมืองหลวงยกเลิก ตำแหน่งเจ้าเมือง เจ้าอุปฮาด เจ้าราชวงศ์ เจ้าราชบุตร และให้แบ่งการปกครองหัวเมืองลาวตะวันออกเป็น 4 กองใหญ่ โดยให้เอาหัวเมืองหลาย ๆ เมือง คือ เมืองเอก โท ตรี จัตวา รวมกันแต่ละกองให้มีข้าหลวงต่างพระองค์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่างพระเนตรพระกรรณ โดยส่งเชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่ไปประทับอยู่กำกับราชการแผ่นดินเป็นกอง ๆ ในครั้งนั้นกองต่าง ๆ มีดังนี้

1. หัวเมืองลาวตะวันออก มีเมืองจำปาศักดิ์เป็นเมืองเอก มีเมืองขึ้น 37 เมือง
2. หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ มีเมืองอุบลราชธานีเป็นเมืองเอก มีเมืองขึ้น 41 เมือง
3. หัวเมืองเหนือ มีเมืองหนองคายเป็นเมืองเอก มีเมืองขึ้น 52 เมือง
4. หัวเมืองลาวฝ่ายกลาง มีเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองเอก มีเมืองขึ้น 19 เมือง

สำหรับหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร เสด็จมาดำรงตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการต่างพระเนตรพระกรรณ ประทับ ณ เมืองอุบลราชธานี ต่อมาได้มีการเปลี่ยนนามหัวเมืองต่าง ๆ ที่แบ่งออกเป็นกอง ๆ ดังกล่าว เพื่อให้เหมาะสม ในการครั้งนี้ให้เปลี่ยนนามหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นหัวเมืองมณฑลลาวกาวคู่หัวเมืองมณฑลลาวพุงขาวและหัวเมืองมณฑลลาวพุงดำ

ในปี พ.ศ. 2436 ได้เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยที่ฝรั่งเศสได้ยกกำลังทัพจากเมืองญวนมาตีเมืองสมโบกของไทย เสด็จในกรมหลวงพิชิตปรีชากรได้ทรงเกณฑ์เอากำลังทัพจากเมืองต่าง ๆ ไปสมทบกับกองทัพกรุงเทพฯ

เมื่อสงบศึกสงครามครั้งนี้แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเห็นว่า สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้มารับราชการต่างพระเนตรพระกรรณที่หัวเมืองมณฑลลาวกาวเป็นเวลานาน และได้รับความเหน็ดเหนื่อยยากลำบาก หลายปี สมควรที่จะได้เสด็จกลับเข้าไปรับราชการสนองพระเดชพระคุณ ณ กรุงเทพฯ เสียที จึงทรงพระกรุณาโปรด

เกล้าให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงพิชิตปรีชากรเสด็จกลับกรุงเทพฯ แล้วโปรดเกล้าให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เสด็จมาดำรงตำแหน่ง ข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลลาวกาวแทนต่อไป

ในอดีตที่ผ่านมาจังหวัดอุบลราชธานี ได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่มากที่สุดในประเทศไทย ต่อมา พ.ศ. 2515 รัฐบาลได้ยกฐานะอำเภอโยธยธรขึ้นเป็นจังหวัดโยธยธร โดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 70 ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 ให้แยกอำเภอต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับปกครองของจังหวัดอุบลราชธานีมาแต่เดิม 6 อำเภอ คืออำเภอโยธยธร อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหาชนะชัย อำเภอป่าดัว อำเภอเลิงนกทา แยกมาเป็นจังหวัดโยธยธร ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2515 และเป็นจังหวัดที่ 71 ของประเทศ (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2529) และต่อมาได้มีการประกาศแยกอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดอุบลราชธานี แยกมาเป็นจังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2536

ปัจจุบันจังหวัดอุบลราชธานีมีพื้นที่ 157,398,133 ตร.กม. หรือประมาณ 9.84 ล้านไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ คือ 1) อำเภอเมืองอุบลราชธานี 2) อำเภอเขมราฐ 3) อำเภอเขื่องใน 4) อำเภอศรีเมืองใหม่ 5) อำเภอเดชอุดม 6) อำเภอตระการพืชผล 7) อำเภอน้ำยืน 8) อำเภอโขงเจียม 9) อำเภอบุญศรี 10) อำเภอพิบูลมังสาหาร 11) อำเภอม่วงสามสิบ 12) อำเภอวารินชำราบ 13) อำเภอกุดข้าวปุ้น 14) อำเภอนาจะหลวย 15) อำเภอตาลสุม 16) อำเภอโพธิ์ไทร 17) อำเภอสำโรง 18) อำเภอดอนมดแดง 19) อำเภอสิรินธร 20) อำเภอทุ่งศรีอุดม 21) กิ่งอำเภอ นาเขีย 22) กิ่งอำเภอเหล่าเสือโก้ก 23) กิ่งอำเภอนาตาล 24) กิ่งอำเภอสว่างวีระวงศ์ และ 25) กิ่งอำเภอน้ำขุ่น (ข้อมูล ณ ธันวาคม 2544) โดยมีต้นไม้ประจำจังหวัด คือ ต้นยางนา และดอกไม้ประจำจังหวัดคือ ดอกบัว มีคำขวัญว่า “เมืองดอกบัวงาม แม่น้ำสองสี มีปลาแซบหลาย หาดทรายแก่งหิน ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์”

ในขณะที่อำเภอเขื่องใน ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี แบ่งการปกครองออกเป็น 18 ตำบล คือ 1) ตำบลชีทวน 2) ตำบลหัวดอน 3) ตำบลท่าไห 4) ตำบลเขื่องใน 5) ตำบลก่อเอ้ 6) ตำบลศรีสุข 7) ตำบลหนองเหล่า 8) ตำบลยางซึ้ง 9) ตำบลบ้านกอก 10) ตำบลกลางใหญ่ 11) ตำบลบ้านไทย 12) ตำบลสหธาตุ 13) ตำบลแดงหม้อ 14) ตำบล

ธาตุน้อย 15) ตำบลนาคำใหญ่ 16) ตำบลสร้างถ่อ 17) ตำบลค้อทอง และ 18) ตำบลโนนรัง (ข้อมูล ณ ธันวาคม 2544)

ส่วนตำบลชีทวน ได้แบ่งการปกครองออกเป็น 11 หมู่บ้าน คือ บ้านชีทวน หมู่ที่ 1 บ้านชีทวน หมู่ที่ 2 บ้านชีทวน หมู่ที่ 3 บ้านท่าศาลา หมู่ที่ 4 บ้านท่าศาลา หมู่ที่ 5 บ้านหวาง หมู่ที่ 6 บ้านหนองแคน หมู่ที่ 7 บ้านหนองฮี หมู่ที่ 8 บ้านมะพริก หมู่ที่ 9 บ้านหนองดุน หมู่ที่ 10 และ บ้านหนองโน หมู่ที่ 11

ดังนั้นตำนานบ้านชีทวน ที่จะกล่าวในรายละเอียดต่อไปจะเป็นการมองภาพรวมของบ้านชีทวนทั้งหมู่ที่ 1, 2 และ 3

2.2 ตำนานบ้านชีทวน

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของบ้านชีทวน ทราบว่าได้มีการเรียบเรียงไว้หลายท่าน แต่หลักฐานเอกสารต่าง ๆ แทบไม่หลงเหลืออยู่เลย อย่างไรก็ตามผู้เขียนได้นำมารวบรวมไว้ดังนี้

นายทวี ศรีขาว อดีตครูใหญ่โรงเรียนบ้านชีทวน ได้รวบรวมไว้เมื่อ ปี พ.ศ. 2519 โดยได้อ้างถึง การศึกษาค้นคว้าของนายคำดี ชาสินะ บ้านชำโคม ตำบลหนองซอน จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีอาชีพเป็นนักแต่งกลอนภาษาอีสานได้เขียนประวัติความเป็นมาของบ้านชีทวนไว้ว่าบ้านชีทวนเดิมเป็นถิ่นของพวกขอม และบ้านชีทวนนี้เป็นนครแห่งหนึ่งของขอมชื่อ นครลำดวน มีเจ้าปกครองนคร คือ พระเจ้าเกษตราธิราช นครนี้ต้องส่งส่วยต่อกรุงละโว้ (ลพบุรี) ในสมัยนั้นมีเจ้าหญิงครองนคร ชื่อ พระนางจามมะเทวี ราชบุตรของเจ้าปทุมสุริยวงศ์ ซึ่งครองแคว้นอินทปัตถนคร (ปัจจุบันคือนครวัด ประเทศสาธารณรัฐกัมพูชา)

พระนางจามมะเทวี ตามพงศาวดารเล่าว่ามี 2 องค์ องค์หนึ่งคือ ราชบุตรของพระเจ้าวรมันตร์ที่หนึ่งแห่งนครวิหารคีรี (ปัจจุบันคือเขาพระวิหาร) อีกคนหนึ่ง คือ เจ้าหญิงจามมะเทวีที่ครองเมืองละโว้ ได้เสด็จไปสร้างเมืองเชียงราย

นครลำดวน (บ้านชีทวนทุกวันนี้) มีพระเจ้าเกษตราธิราช เป็นผู้ปกครองนคร ซึ่งผู้เรียบเรียงเล่าว่าได้ตำนานนี้มาจากตำนานหลวงพระบาง ซึ่งเขียนไว้เป็นภาษาลาว เดิมเป็นฉบับของพระอุปงูญะ โดยแปลจากภาษาขอม ต้นฉบับของเมืองล้านช้าง โดยกล่าวถึงวัดธาตุดวนตาลวัดทุ่งศรีวิไล ว่าเป็นอุทยานของพระเจ้าเกษตราธิราช อุทยานนี้ทางทิศเหนือจดโนนพริก (บ้านมะพริกในปัจจุบัน) ทิศตะวันออกจดคำดุน (บ้านหัวดุนในปัจจุบัน) ทิศตะวันตกจดหนองฮีลาด

(บ้านหนองฮี-หนองแคน ในปัจจุบัน) และทิศใต้จดกำแพงหลวง (คงเป็นกำแพงรอบเมือง) อุทยานหรือสวนแห่งนี้ในหนังสือได้เขียนแต่พอราง ๆ ไว้ว่า “ตั้งอยู่ทุ่งสามขา ศาลานกเขียน เงินสามเกวียน อยู่ใต้ร่มพลับ”

ต่อมานครของขอมได้ร้างไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชาวไทยซึ่งอพยพมาจากหนองบัวลำภู ได้อพยพเข้ามา ทำให้พวกขอม ซึ่งอาศัยอยู่เดิมอพยพหนีไปอยู่ที่อื่น คงเหลืออยู่ประมาณ 25 หลังคา (ซึ่งเป็นคุ่มหนองจอกหรือบ้านชีทวน หมู่ที่ 2 ในปัจจุบัน) แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีเชื้อสายของขอม ปรากฏอยู่เลย ครั้น พ.ศ. 2324 ปีฉลู พระปฐมเทวา เจ้าเมืองอุบลฯ ได้ให้ท้าวโงนคำ กับนางเจียงคำ พร้อมครอบครัว 150 ครอบครัว เดินทางขึ้นมาตามลำน้ำชี เพื่อหาที่สร้างเมืองใหม่ต่ออีกไม่ให้ไกลจากเมืองอุบลมากนัก เพื่อจะได้ช่วยกันเมื่อมีศึกสงครามเกิดขึ้น ครั้งแรกได้เดินทางมาถึง บ้านบ่อเสียมราด เห็นว่าทำเลไม่เหมาะสมจึงได้เดินทางต่อถึง โนนลำดวนร้าง (นครลำดวนหรือบ้านชีทวนในปัจจุบัน) เห็นซากบ้านเมืองเก่าหักพัง มีหัวหน้าขอมคนหนึ่งชื่อนายไวจนะ ฝ่าวุ้ย ราชบุตรโงนคำ จึงเข้าไปถาม ทราบว่าโนนลำดวนนี้เป็นเมืองเก่าของขอม พร้อมทั้งได้เชิญให้ราชบุตร โงนคำ พร้อมด้วยไพร่พลสร้างเมืองลงที่โนนลำดวนนี้

วันพฤหัสบดี ปีฉลู พ.ศ. 2324 ได้ลงหลักปักเสาเป็นปฐมฤกษ์ โดยประชาชน ได้ร่วมมือกันตากถางขุดกัน ขุดคูสร้างเพนียด หัรบทั้งสี่ด้าน ด้านเหนือหัรบอยู่ใต้ต้นโพธิ์ ด้านตะวันออกอยู่ใต้ค่ายคู หัรบหนองตุ ด้านใต้หนองปลัด ทิศตะวันตกเรียกประตูขอม สร้างเป็นเมืองที่แข็งแรง มีทหารสำคัญ คือ เพี้ยพรมโลก ท้าวสุ่ย ท้าวห้า ท้าวหมาค่า ท้าวจันทร์ เป็นผู้ที่เคยสู้รบกับชาว เวียงจันทน์มาแล้ว ตำนานเพลงอาวุธ และอยู่ยงคงกระพัน เป็นที่รักใคร่ไว้วางใจของประชาชน

ราชบุตรโงนคำ เป็นโอรสองค์ที่สิบห้าของเจ้าพระตา ในจำนวนสามสิบเอ็ดคน ส่วนนางเจียงคำ เป็นบุตรคนสุดท้องของเจ้าพระวอ ต่อจากนั้นได้มีการสร้างบ้านเมืองและทำสงครามติดต่อกันมาอีกหลายครั้ง และได้ให้ชื่อเมืองที่ตั้งที่โนนลำดวนนี้ว่า “เมืองซีซังหรือ ซีซวน” ซึ่งถือว่าเป็นเมืองด่านหน้าของอุบลฯ แล้วได้มีการสร้างวัดขึ้นที่ดอนตาล ราชบุตรหรือราชวงศ์ทุกองเมืองอุบลฯ ได้นำทรัพย์สินมากมายเพื่อสร้างอาราม จึงถวายนามว่า “วัดบ้านสวนตาล” ท้าวโงนคำพร้อมลูกหลานร่วมกันสร้างและนิมนต์สมเด็จพระสังฆราชเป็นเจ้าอาวาสองค์แรก ส่วนนางเจียงคำ ได้สมรสกับท้าวสุ่ย หลานชายแห่งเจ้าองค์หลวง นครจำปาศักดิ์ ไม่ปรากฏว่ามีบุตร

พ.ศ. 2368 ญวนได้ยกทัพมาจากเมืองเว้ ยึดเอาเขมรเป็นเมืองขึ้น กองทัพเวียดนามยกผ่านเขมร เข้าพิชิตแดนสยาม พระเจ้าหลวงในกรุงรัตนโกสินทร์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ พระยาบดินเดชา (สิงห์ สิงหเสนีย์) เป็นแม่ทัพออกไปปราบ ได้เกณฑ์ทัพหัวเมืองตะวันออก และตะวันออกเฉียงเหนือ ไปช่วยรบ ส่วนเมืองอุบลฯ มีอุปฮาดอุทอง (อุปราชอุทอง) กับพระเทพวงศา พร้อมด้วยเจ้าเมืองเขมร ไปขัดตาทัพอยู่ที่บ้านปากแซงนางแกง (อยู่ที่เขมร) แล้วให้ราชบุตรสุข ท้าวพระยาโนราชเพี้ยพลอาสา เพี้ยราชภู เป็นทัพหน้า ฝ่ายทัพเมืองซีซังหรือซีซวน (ซีทวนในปัจจุบัน) ให้กรมการเมือง (ท้าวสุข) เป็นฝ่ายหน้า ให้ท้าวจันทร์ เป็นฝ่ายหลัง นำกองทัพยกไปรบ ปราบเขมรและญวนถึง 15 ปี จึงเสร็จศึกได้ชัยชนะ ท้าวฝ่ายหน้า (ท้าวสุข) ได้บำเหน็จพระราชทานนามเป็น พระพิทักษ์ฉลุยศรี ส่วนฝ่ายหลัง (ท้าวจันทร์) เป็นพระจันทร์ วงศ์วรเดชา ได้รับตรา พระราชสี

ต่อมาเจ้านางเจียงคำ ถึงแก่พิราลัย ญาติวงศ์ตระกูล จึงได้ทำฌาปนกิจศพ อย่างสมเกียรติ นำอัฐิบรรจุในพระธาตุ ที่พระธาตุสวนตาล ตั้งฐานพระธาตุด้วยพระชั้นธ 2 เล่ม เล่มหนึ่งเป็นทองคำ เล่มหนึ่งเป็นทองนาก ชูฐานลึกลง 6 ศอก เอาอัฐิลงแล้วเอาดาบพระชั้นธแสง 2 เล่ม ไขว้ไว้เป็นกากบาท จึงสร้างเจดีย์คว่ำไว้ เรียกว่า พระธาตุเจียงคำ ญาติพี่น้องได้สร้างศาลเพียงตาขึ้น เรียกว่า ธาตุเจียงคำ ด้านทิศตะวันออกของวัดดอนตาลหรือวัดธาตุสวนดอนตาลในเวลาต่อมา

ในขณะที่นายระลึก ธาณี ได้รวบรวมเรียบเรียง เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของบ้านซีทวนไว้ในปี พ.ศ. 2527 ว่าบ้านซีทวน เดิมเป็นเมืองเก่าแก่มิชื่อว่า “เมืองซีซวน” เจ้าเมืองมีนามว่าอย่างไรไม่ปรากฏ เพียงแต่เล่าว่า พระยาซีซวนมีบุตรคนหนึ่งชื่อนางเจียงไค เป็นผู้ที่มีความงามมาก มีชื่อเสียงเลื่องลือไปไกลถึงหัวเมืองต่าง ๆ ต่อมาท้าวกาฬหงส์เจ้าเมืองกันตะศิลา (จำปาศักดิ์) ได้มาสู่ขอและหมั้นไว้ เมื่อชวานี้แพร่กระจายไปถึงเมืองอื่น ๆ ต่างก็ไม่พอใจ จึงพยายามยกกองทัพมาแย่งชิงนางเจียงไคให้ได้ ในการนี้ท้าวอินทระสะเกษ เจ้าเมืองสระแก้ว (ปัจจุบันคือจังหวัดศรีสะเกษ) ก็ยกกองทัพมาแย่งชิงนางเจียงไคด้วย โดยยกกองทัพมาอยู่ที่บริเวณบ้านละทายเมืองน้อยในปัจจุบัน แล้วลอบมาดักروبกับนางเจียงไค ที่สวนอุทยานอันเป็นบริเวณวัดทุ่งศรีวิไลในปัจจุบันพร้อมกับเขียนสาส์นขอความรักไว้ในสวนอุทยานด้วย เมื่อนางเจียงไคออกมาชมสวนอุทยานพบสาส์นขอความรักของท้าวอินทระสะเกษ ก็เกิดความรัก และหลงเสน่ห์ท้าวอินทระสะเกษ จึงได้พูดกับพระพี่เลี้ยงว่าอยากพบอยากเห็นหน้าท้าวอินทระสะเกษ ในทันใดนั้นเองท้าวอินทระสะเกษซึ่งแอบมองอยู่ก็ปรากฏตัวขึ้นและจุดเอา นางเจียงไคไปค่ายที่พัก

โดยผ่านไปทางทิศใต้อันเป็นที่ตั้งบ้านท่าศาลาในปัจจุบัน พอจะข้ามลำน้ำชีนางมีความโศกเศร้า คิดถึงบิดามารดาเป็นอย่างมากและนั่งร้องไห้รำพึงรำพันอยู่เป็นเวลานาน ท้าวอินทระสะเกษจึงสามารถพานางไปยังค่ายที่พักได้ ทำน้ำริมน้ำชีที่นางเจียงได้นั่งร้องไห้คร่ำครวญ ถึงบิดามารดานั้นจึงได้ชื่อว่า “ท่าโศก” หรือ “ท่าโสก” ในปัจจุบัน ในช่วงระยะเวลานั้นเอง ท้าวภาพหงส์ แห่งเมืองกันตะศิลา (จำปาศักดิ์) ก็เดินทางมายังเมืองชีข่วน เพื่อจะประกอบพิธีแต่งงานและจะรับเอานางเจียงไคไปเมืองกันตะศิลาด้วย พอทราบข่าวว่าท้าว อินทระสะเกษลักพานางเจียงไคหนี ไปก็โกรธแค้นยิ่งนัก ทั้งกล่าวหาว่าพระยาชีข่วนยกบุตรให้แก่ คนอื่นไป จึงประกาศสู้รบกับเมืองชีข่วน เมื่อความทราบถึงท้าวอินทระสะเกษว่าเมืองชีข่วนกำลังถูกศัตรูมารุกราน จึงยกกองทัพมาช่วย เหลือการสู้รบครั้งนี้กินเวลาอยู่หลายปีจนท้าวอินทระสะเกษไม่มีโอกาสกลับบ้านเมืองของตนและ ค่ายที่พักของท้าวอินทระสะเกษก็กลายเป็นเมืองเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า “บ้านละทาย เมืองน้อย” (ปัจจุบันอยู่ที่อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ) และในช่วงเวลาที่ทำการรบอยู่ นั้นเอง นางเจียงไค ซึ่งพำนักอยู่ในค่ายก็คลอดบุตรชายคนหนึ่งมีรูปร่างหน้าตาคัลลาลิงมาก บิดามารดาจึงตั้งชื่อว่า “บาลิง” การสงครามยังคงดำเนินต่อมาทำให้ไพร่บ้านพลเมืองได้รับความ เดือดร้อน จากการเกิดสงครามจึงพากันคิดว่าเป็นเพราะท้าวบาลิง ซึ่งมีรูปร่างอัปลักษณ์และเป็น กาลกิณีแก่บ้านเมืองจึงได้ขอร้องให้ท้าวอินทระสะเกษ นำท้าวบาลิง ซึ่งขณะนั้นอายุประมาณ 3 ขวบ ไปจากเมืองนั้นเสีย ในที่สุดท้าวอินทระสะเกษทนรับเร้าจากไพร่บ้าน พลเมืองไม่ได้ จึงนำท้าว บาลิงไปปล่อยแพ นางเจียงไค มีความรักและอาลัยในตัวท้าวบาลิงผู้เป็นบุตรมาก จึงนั่งเศร้าโศก เสียใจอยู่ที่บริเวณนั้น ซึ่ง ณ ที่นั่นเองได้ชื่อว่า “ท่านางเหงา” จนทุกวันนี้ (ปัจจุบันอยู่ที่บ้านเหมา อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ) แพนของท้าวบาลิงได้ไหลไปยังเขตเมืองกันตะศิลา (จำปาศักดิ์) ยายชาวสวนคนหนึ่งพบเข้าจึงนำไปเลี้ยงไว้

การสู้รบระหว่างเจ้าเมืองกันตะศิลากับเจ้าเมืองชีข่วนหรือเมืองชีทวน ยังคงดำเนินต่อไป อีกหลายปี โดยไม่มีฝ่ายใดได้รับชัยชนะเด็ดขาด แต่ละเมืองก็เกณฑ์ไพร่บ้านพลเมืองมาทำการสู้รบอยู่ทุกปี จนกระทั่งท้าวบาลิงเป็นหนุ่ม ได้ข่าวเกี่ยวกับสงครามจึงอาสาเจ้าเมืองกันตะศิลานำไพร่พลออกมาทำการรบ แต่ขอคำสัญญาว่าถ้ารบชนะจะต้องได้แต่งงานกับนางคำหล้า ธิดาคนสุดท้ายของท้าวกันตะศิลา เจ้าเมืองตกลงตามข้อเสนอท้าวบาลิง ซึ่งนับว่าเป็นผู้มีฤทธิ์เดชมาก ก็นำทัพเข้าสู้รบกับทัพเมืองชีข่วนและเมืองอินทระสะเกษ เจ้าเมืองทั้งสองเห็นว่าเป็นท้าวบาลิงก็จำได้ เห็นว่าเป็นบุตรและหลานของตน จึงหยุดทำการรบและเจรจาสันติภาพกัน ท้าวบาลิงจึงยกทัพ

กลับและได้แต่งงานกับนางคำหล้าตามสัญญา ส่วนท้าวอินทระสะเกษก็ได้ครองเมืองซีซ่วน สืบต่อจากพระยา ซีซ่วน เมืองซีซ่วน เมืองสระแก้ว และเมืองกันตะศิลา ก็เป็นเมืองที่เป็นไมตรีต่อกันมาอีกนาน

จากตำนาน เมืองซีซ่วนหรือเมืองซีทวน ที่ได้กล่าวมาข้างต้น สถานที่ต่าง ๆ ที่ปรากฏในตำนานก็ปรากฏว่ามีจริงจนกระทั่งปัจจุบัน เช่น ท่าโศก หรือ ท่าโสก ที่บ้านท่าศาลา ค่ายที่พักของท้าวอินทระสะเกษ ที่บ้านละทายเมืองน้อย ตำบลละทาย อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ก็มีอยู่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันทำนองเนา ก็ปรากฏว่ามีอยู่ที่บ้านหม่า อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ

บ้านซีทวนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2411) หรือก่อนที่จะได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ เมื่อปี พ.ศ.2540 อันเป็นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บ้านซีทวนเป็นหมู่บ้านใหญ่และมีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น มีบทบาทและความสำคัญต่อเมืองอุบลราชธานีพอควร จนถูกกำหนดให้มี “ท้าวฝ่าย” หรือ “ญาพ่อฝ่าย” ปกครองตลอดมาอันแสดงให้เห็นว่าบ้านซีทวนมีฐานะเทียบเท่ากับอำเภอที่ขึ้นกับเมืองอุบลราชธานีโดยตรง นอกจากนี้แล้วในบริเวณบ้านซีทวนซึ่งมีจำนวนครอบครัวมากและหลังคาเรือนตั้งอยู่ หนาแน่นหรือชิดกันมากก็ยังคงแบ่งออกเป็นแขวงซึ่งมีเจ้าแขวงหรือตาแสงอันเทียบได้กับกำนันในปัจจุบันเป็นผู้ปกครองดูแล ด้วยเหตุดังกล่าวบ้านซีทวนจึงได้มีชื่อแขวงหรือคุ้มเรียกติดปากกันมาจนถึงปัจจุบัน เช่น บริเวณหมู่ที่ 1 เรียกกันว่าคุ้มวัดป่า หรือบริเวณหมู่ที่ 2 เรียกกันว่า คุ้มหนองจอก ทั้งนี้ก็คงเป็นเพราะอยู่ใกล้บริเวณหนองน้ำใช้เป็นที่ทำนาที่มีชื่อว่า “หนองจอก” ส่วนบริเวณหมู่ที่ 3 ที่เรียกกันว่า “คุ้มนาม่อง” ก็คงจะเป็นเพราะมีบริเวณพื้นที่เป็นที่ดินที่นาทิศตะวันออกของหมู่บ้านก็ไม่ค่อยเป็นที่ราบลุ่มเหมือนเช่นด้านอื่น

สำหรับ “ท้าวฝ่าย” หรือ “ญาพ่อฝ่าย” ที่ปกครองบ้านซีทวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปี พ.ศ. 2440 ที่ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ครั้งแรกนั้นคงมีหลายนายแต่ก็ยังไม่สามารถที่จะบอกได้ทั้งหมดว่ามีใครบ้างหรือใครเป็นท้าวฝ่ายคนแรกที่ปกครองบ้านซีทวน แต่ก็มีหลักฐานแน่ชัดว่า ในรัชกาลพระสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) นั้น เจ้าฝ่ายที่ปกครองบ้านซีทวนมีนามว่า “เจ้าฝ่ายจันทวงศ์” และได้มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้ป้องกันชาติบ้านเมืองร่วมกับเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) และกรมการเมืองอุบลราชธานีคนอื่น ๆ ดังที่ปรากฏในหนังสือประวัติศาสตร์อีสาน ตอนหนึ่งว่า

“ระหว่างจุลศักราช 1194 (พ.ศ. 2375) ประเทศเขมรและเวียดนามเกิดแข็งข้อ เมืองเขมรตกไปเป็นเมืองออกของเวียดนามและเกิดวุ่นวายกันอยู่เนือง ๆ กองทัพเวียดนามมาจากเมืองเว้ยกทัพล่วงหน้าเข้ามาตั้งอยู่ในพระราชอาณาเขตต่อแดนเขมร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพออกไปรบ เจ้าพระยาบดินทร์เดชาจึงได้เกณฑ์ทัพทางหัวเมืองตะวันออกเฉียงเหนือไประงับ ฝ่ายเมืองอุบลฯ ได้จัดให้อุปฮาด (กุดทอง) กับพระยาเทพวงศา (บุญเฮ้า) เจ้าเมืองเขมรราชไปขัดตาทัพเวียดนามอยู่ที่บ้านปากแขวงนาแกกริมแม่น้ำโขง แล้วจัดให้ราชบุตร (สูย) เมืองอุบลราชธานี พร้อมด้วยท้าวท้าวโนราช กรมการเมืองผู้ช่วย ให้เพี้ยรักษาพล เพี้ยราชโกฏและพลอาสา กรมการเมือง นอกจากนั้นก็ยังมีท้าวฝ่าย (จันทวงศ์) บ้านชีทวนนำกำลังไปสมทบกับกองทัพเจ้าพระยาบดินทร์ฯ ไปปราบเมืองเขมรครานั้นเป็นเวลา 15 ปี...”

จากเอกสารที่เป็นหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า บ้านชีทวนมีฐานะเทียบเท่าอำเภอมี “ท้าวฝ่าย” หรือ “เจ้าฝ่าย” เป็นผู้ปกครองตลอดมา นอกจากนี้ท้าวฝ่ายปกครองบ้านชีทวนอยู่ในปี พ.ศ. 2375 นั้น จะได้ทำหน้าที่ปกครองบ้านชีทวนต่อมาอีกกี่ปีไม่อาจจะทราบได้และหลังจากท้าวฝ่ายจันทวงศ์แล้ว บ้านชีทวนก็จะมีท้าวฝ่ายปกครองอีกหลายคน จนกระทั่งถึงตอนต้นรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บ้านชีทวนก็มี “ท้าวฝ่าย” ปกครองอีกคนหนึ่งชื่อ “ท้าวฝ่ายโท” ท้าวฝ่ายโทจะปกครองบ้านชีทวนระหว่างปี พ.ศ.ใด ไม่อาจจะทราบแน่ชัด แต่ก็คงเป็นท้าวฝ่ายในต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงราว พ.ศ. 2436 อันเป็นช่วงก่อนที่กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์จะเสด็จประทับที่เมืองอุบลราชธานีและมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในส่วนภูมิภาค บ้างเล็กน้อยในปี พ.ศ. 2437

หลังจากท้าวฝ่ายโทแล้ว ท้าวฝ่ายม่วงก็ได้ปกครองบ้านชีทวนสืบต่อมา ท้าวฝ่ายม่วงมีบุตรธิดารวม 6 คน คือ ชุนวิชิต นายอ้วน นายจวน นางนวล นางเติน (ภรรยาของกำนันสมาน ประเสริฐศรี) และนายต่อน ประเสริฐศรี นายต่อนบอกว่า ท้าวฝ่ายม่วงเคยเป็นทั้งเจ้าฝ่ายและเป็นกำนันต่อมาอีกชั่วระยะเวลาหนึ่งลาออกจากกำนันประมาณ 5-6 ปีก็ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ 64 ปี ในขณะที่นายต่อน ประเสริฐศรี อายุได้ 15-16 ปี และอีกประการหนึ่งท้าวฝ่ายม่วงได้เป็นท้าวฝ่ายตั้งแต่นายต่อน ประเสริฐศรี ยังไม่ได้เกิด จากคำบอกเล่าของนายต่อน ประเสริฐศรี ซึ่งเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2445 พอจะคิดประมาณและเปรียบเทียบได้ว่า ท้าวฝ่ายม่วงมีอายุระหว่าง

พ.ศ. 2395 - 2460 เป็นท้าวฝ่ายอยู่ราว พ.ศ. 2437-2445 และเป็นกำนันต่อมาจนถึงประมาณปี พ.ศ. 2454-2455 และถึงแก่กรรมในราว พ.ศ. 2460-2461

เหตุที่ท้าวฝ่ายม่วงได้เป็นทั้งท้าวฝ่ายปกครองบ้านชีทวน และเป็นทั้งกำนัน ต่อมาขึ้น เพราะว่่าก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ เพื่อจัดแบ่งการปกครองในส่วนภูมิภาคออกเป็นเมือง อำเภอ ตำบลและหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2440 นั้น บ้านชีทวนมีฐานะเทียบเท่ากับอำเภอขึ้นกับเมืองอุบลราชธานีและมีท้าวฝ่ายเป็นผู้ปกครอง การเสียส่วยเสียเงินค่าราชการและติดต่อกับทางราชการก็ต้องไปติดต่อกับที่ว่าการเมืองอุบลราชธานี แต่หลังจากที่ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) แล้วบ้านชีทวนก็มีฐานะเป็นเพียงตำบลหนึ่งของอำเภอปัจฉิมพลินคม (อำเภอเขื่องในในปัจจุบัน) ท้าวฝ่ายม่วงซึ่งมีฐานะเทียบเท่ากับนายอำเภอในครั้งก่อนจึงได้เปลี่ยนสภาพและฐานะมาเป็นกำนันต่อมา

ท้าวฝ่ายม่วงในช่วงที่เป็นกำนันมีชื่อเพี้ย อันหมายถึงชื่อที่ใช้ในทางราชการว่า“พรมงษา” ในขณะที่ท้าวฝ่ายม่วงดำรงตำแหน่งท้าวฝ่ายและเป็นกำนันในโอกาสต่อมา ได้สร้างความเจริญให้แก่ชาวบ้านชีทวนทั้งในด้านการศึกษาและการพระศาสนา เป็นอย่างมาก

หลังจากกำนันพรมงษาแล้ว พ่อใหญ่เพ็ง ซึ่งมีชื่อเพี้ยว่า “นามกะสี” คนทั้งหลายจึงเรียกกันว่า “เผ่านามกะสี” เดิมทีเผ่านามกะสีเป็นคนบ้านทุ่งหนองมณี (อยู่ในอำเภอม่วงสามสิบในปัจจุบัน) ได้มาตั้งหลักแหล่งและมีครอบครัวอยู่ที่บ้านชีทวน และเป็นกำนันตำบลชีทวนอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2454-2460 เป็นกำนันต่อจาก พรมงษา และออกจากกำนันหลังจากไฟไหม้บ้านชีทวนครั้งใหญ่ที่เรียกกันว่า “ไฟไหม้บ้านสีกะโยม” เพราะเล่ากันว่า หลังจากไฟไหม้บ้านชีทวนครั้งนั้นแล้ว เผ่านามกะสีก็มอบหมายหน้าที่กำนันให้กับนายอาจ ภูธา แล้วตนเองก็พาลูกหลานอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านท่าศาลาและถึงแก่กรรมเมื่ออีกหลายปีต่อมา

นายอาจ ภูธา ซึ่งต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนวิไชย ได้เป็นกำนันต่อจากเผ่านามกะสีตั้งแต่ พ.ศ. 2461 เป็นต้นมา จนถึงเมื่อครั้งทางราชการยุบตำบลชีทวนไปขึ้นกับตำบลโนนใหญ่ประมาณ ปีพ.ศ.2474-2475 ขุนวิไชย จึงต้องพ้นจากตำแหน่งกำนันไปโดยปริยายและถึงแก่กรรมราวปี พ.ศ. 2490-2491

ตำบลชีทวนถูกยุบได้ไม่นานนักทางราชการก็ได้จัดตั้งตำบลชีทวนขึ้นใหม่ ในคราวนี้ นายสมาน ประเสริฐศรี ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 อยู่ก่อนแล้วก็ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งกำนันตำบลชีทวนสืบต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2516 เมื่อทางราชการกำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ต้องออกจากราชการเมื่ออายุครบ 60 ปี นายสมาน ประเสริฐศรี ก็ต้องพ้นจากตำแหน่งตามกฏหมาย นายใจ เชื้อประทุม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ก็ได้รับเลือกเป็นกำนันสืบต่อมา และเมื่อเกษียณอายุ นายบุญหลาย ธาณี ก็ได้รับเลือกตั้งเป็นกำนันและเกษียณอายุในปี พ.ศ. 2535 หลังจากนั้นนายเดช ภูธา ก็ได้รับการเลือกตั้งเป็นกำนันจนถึงปัจจุบัน

นอกจากในส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนหรือการตั้งหมู่บ้านและด้านการปกครองดังที่กล่าวมาแล้ว ลักษณะทางสังคมและความเป็นอยู่ของชาวบ้านชีทวนในสมัยก่อน ก็คงเหมือนกับชาวบ้านในชนบทของภาคอีสานโดยทั่ว ๆ ไป แต่ก็มีส่วนที่แตกต่างจากหมู่บ้านใกล้เคียงอยู่มาก เพราะเป็นหมู่บ้านใหญ่มีประชาชนพลเมืองอาศัยอยู่หนาแน่นมาก หลังคาเรือนก็ใกล้ชิดติดกันเกินไป ดังนั้นเมื่อเกิดไฟไหม้ขึ้นในหมู่บ้านจึงยากที่จะป้องกันไว้ได้ ซึ่งก็ปรากฏว่า ในสมัยก่อนบ้านชีทวนถูกไฟไหม้เสียหายหลายครั้ง เช่น ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2454 และ พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นครั้งที่สองได้รับความเสียหายมากจนราษฎรบางส่วนหนีไปตั้งหลักแหล่งที่บ้านท่าศาลาและหนังสือตำนานบ้านชีทวนก็ถูกไฟไหม้สูญหายในครั้งนี้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2492 ก็เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งซึ่งก็ได้รับความเสียหายมากกว่าครั้งก่อน ๆ

อาชีพหลักของชาวบ้านชีทวนในสมัยก่อนก็คงเหมือนในปัจจุบัน คือ อาศัยการทำนาเป็นสำคัญแต่ก็มีที่นาสังเกตและมีส่วนที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่นหรือหมู่บ้านใกล้เคียงอยู่มาก คือในสมัยก่อนชาวบ้านชีทวนนิยมการทำไร่อ้อย เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ในช่วงที่ว่างจากการทำนากการทำไร่อ้อยของชาวบ้านชีทวนนี้ มิใช่ทำส่งโรงงานทำน้ำตาล หากแต่นำเข้าโรงหีบของตนเองซึ่งทำด้วยไม้แล้วต้มเคี่ยวจนได้ที่และทำเป็นก้อน อันนับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมครอบครัวขนาดเล็ก รายได้จากการทำไร่อ้อยนี้เองทำให้ชาวบ้านชีทวนในสมัยก่อนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าหมู่บ้านใกล้เคียง และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ลูกหลานของชาวบ้านชีทวนได้มีโอกาสเข้ามาเล่าเรียนหนังสือที่เมืองอุบลราชธานีมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ซึ่งก็ปรากฏว่าเป็นผลดีต่อบ้านชีทวนทั้งในอดีตและปัจจุบัน

มีสิ่งหนึ่งที่ถกเถียงกันอยู่ประการหนึ่งซึ่งหาข้อยุติไม่ได้ในหมู่ลูกหลานของบ้านชีทวน และหมู่บ้านใกล้เคียง ตลอดผู้ที่อยู่ต่างจังหวัดหรือแม้แต่ในกรุงเทพมหานคร ก็คือ เรื่องราวเกี่ยวกับนามสกุลของชาวบ้านชีทวนว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง ใครเป็นต้นตระกูลของนามสกุลนั้น ทั้งนี้ก็เพราะบ้านชีทวนมีนามสกุลที่แพร่หลายอยู่หลายนามสกุล เป็นต้นว่าธานี ศรีขาว ประเสริฐศรี

แสงงาม เป็นต้น เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้มีโอกาสรู้ความเป็นมาของนามสกุล จึงขอนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ ดังนี้

เดิมที่คนไทยยังไม่ได้มีการใช้นามสกุล มีเพียงแต่ชื่อของตนเท่านั้น ต่อมาในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2453-2468) รัฐบาลเห็นความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องให้คนมีนามสกุลเหมือนชนในชาติที่เจริญแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุล เมื่อวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2455 โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2456 เป็นต้นไป แต่ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับเรื่องนามสกุลมีอยู่เป็นอันมาก เพราะประชาชนพลเมืองโดยทั่วไปไม่ทราบเลยว่า นามสกุลคืออะไร มีความจำเป็นและมีประโยชน์เช่นใดบ้างจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงประกาศเลื่อนเวลาใช้พระราชบัญญัติขนานนามสกุลพระพุทธศักราช 2456 เป็นจำนวนหลายครั้งซึ่งครั้งสุดท้าย ได้ทรงประกาศให้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2461 เป็นต้นไป

การตั้งนามสกุลของชาวบ้านชิตวนี่เล่ากันมาว่า ในราว พ.ศ. 2457-2459 ซึ่งเป็นระยะเวลาที่พระบริคุตคามเซตร์ (โหม่งคำ สุวรรณภูฏ) เป็นนายอำเภอเมืองใน ได้ออกมาที่บ้านชิตวนี่ เพื่อชี้แจงความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องมีนามสกุลให้ชาวบ้านเข้าใจ และตั้งนามสกุลของตนเองให้พร้อมเพรียงกัน ซึ่งก็ปรากฏว่า เป็นสิ่งที่ทำความลำบากใจให้แก่ชาวบ้านเป็นอันมาก เพราะความไม่เข้าใจว่านามสกุลคืออะไร และจะเลือกเอานามสกุลอะไรเมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อมีผู้หลักผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสที่เป็นที่นับถือของหมู่บ้านเลือกเอานามสกุลอะไร ผู้ใกล้ชิดหรือลูกหลานตลอดจนผู้ที่อยู่บ้านใกล้เคียงก็เลือกใช้นามสกุลนั้นด้วย ดังนั้นนามสกุลของชาวบ้านชิตวนี่จึงมีแพร่หลายอยู่เพียง 3-4 นามสกุล ดังจะได้เล่าถึงความเป็นมาของแต่ละนามสกุลไว้พอสังเขป ดังนี้ (ระลึก ธาณี, 2527)

“ธานี” เป็นนามสกุลที่แพร่หลายที่สุด จนบอกไม่ถูกว่าเป็นญาติพี่น้องหรือมีความใกล้ชิดกันเพียงใด ความเป็นมาของนามสกุล “ธานี” ก็มาจากความเชื่อที่ว่า บ้านชิตวนี่เป็นหมู่บ้านเก่าแก่และเคยเป็นเมืองมาก่อน “ญ่าท่านกันยา” ซึ่งเป็นชาวบ้านชิตวนี่แต่มาบวชเรียนอยู่เมืองอุบลราชธานีจนได้เป็นเจ้าอาวาสวัดกลาง ได้บอกชาวบ้านชิตวนี่ไว้ว่า หากมีการขนานนามสกุลกันแล้วขอให้พากันใช้คำว่า “ธานี” ดังนั้นเมื่อพระบริคุตคามเซตร์ออกไปบ้านชิตวนี่เพื่อบอกให้ชาวบ้านตั้งนามสกุล “เฒ่านามกะสี” (มีบุตรธิดา 3 คน คือ นางนก นายคำ และนางพัทตร์

ซึ่งถึงแก่กรรมหมดแล้ว) ซึ่งเป็นกำนันอยู่ในเวลานั้นก็เลือกเอาคำว่า “ธานี” เป็นนามสกุล แต่เนื่องจากเผ่านามกะสีเป็นกำนันและมีผู้เคารพนับถือมาก คนส่วนมากก็เลือกใช้นามสกุลธานี กับเผ่านามกะสี นามสกุลธานีจึงมีแพร่หลายกว่านามสกุลอื่น ๆ ทั้งที่สอบสวนดูแล้วก็ไม่ปรากฏว่าเป็นลูกหลานของเผ่านามกะสีเลยก็มี

“ศรีขาว” ได้มาจากชื่อของผู้เป็นที่นับถือของหมู่บ้านคนหนึ่งถึงแก่กรรมก่อนที่จะมีการตั้งนามสกุลนานแล้ว ชื่อศรีบุญหรือสิบุญ เนื่องจากลูกหลานเห็นว่าเป็นผู้ที่เคยสร้างความดีงามไว้มากเป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก จึงเลือกเอาชื่อมาเป็นนามสกุลแต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงเป็น “ศรีขาว” ทั้งนี้ก็คงเพื่อให้ได้ถ้อยคำที่ไพเราะและได้ความหมายที่ดีงาม

“ประเสริฐศรี” เป็นนามสกุลที่ท้าวฝ่ายม่วง (กำนันพรมงษา) เป็นผู้ขอตั้งโดยเอานามบิดาที่ชื่อ “ศรีหาพล” เป็นหลัก ลูกหลานและบ้านใกล้เคียงก็จึงเลือกใช้นามสกุลนี้ด้วย ดังจะเห็นได้ว่า นามสกุลประเสริฐศรีจะใช้กันแพร่หลายในบริเวณหมู่ที่ 1 โดยเฉพาะในละแวกบ้านที่ท้าวฝ่ายม่วงตั้งบ้านเรือนอยู่ในสมัยนั้น

“แสงงาม” ได้มาจากเผ่าหอม ซึ่งเรียกกันสมัยนั้นว่า “เผ่าหอมสมบัติ” เนื่องจากบ้านชีทวนในสมัยก่อนมีท้าวฝ่ายเป็นผู้ปกครอง ในบริเวณบ้านชีทวนก็แบ่งเป็นคุ้มเป็นแขวงมีตาแสงเป็นผู้ปกครองดูแล เผ่าหอมสมบัติก็เป็นตาแสงคนหนึ่งและเป็นผู้มีคุณงามความดีอยู่มาก ลูกหลานของเผ่าหอมสมบัติจึงเอาตำแหน่งตาแสงขอเป็นนามสกุล แต่ก็เพิ่มคำเข้าอีกเป็น “แสงงาม” ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน พวกที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกับลูกหลานของเผ่าหอมสมบัติก็เลือกใช้นามสกุลแสงงามไปด้วย (ระลึก ธานี, 2527)

ด้านการคมนาคม เนื่องจากบ้านชีทวนตั้งอยู่ห่างจากมีน้ำชีเพียง 2-3 กิโลเมตร จึงทำให้การคมนาคมในอดีตมีทั้งทางน้ำและทางบก โดยทางน้ำใช้เรือกระแชง เดินทางไปค้าขายน้ำอ้อยระหว่างหมู่บ้านและเมืองต่าง ๆ จนสามารถเดินทางไปถึงจังหวัดนครราชสีมาได้พ่อค้าขายน้ำอ้อยได้แก่ นายหล้า ธานี นายบุญ แสงงาม นายสินชัย ศรีส่วน นายลอด บุญเนตร และนายไฮ ธานี เป็นต้น ส่วนการคมนาคมทางบกในอดีตมีรถโดยสารวิ่งระหว่างบ้านชีทวนและเมืองอุบล ดังนี้

- รถศิลปโอสถ มีนายคำภา จุมบุตร เป็นเจ้าของ
- รถโอสถศรีศักดิ์ (ไม่ทราบเจ้าของ)
- รถแก้วเกษม (ไม่ทราบเจ้าของ)

- รถจี๊ป มีนายบุญ ฝ้ายทอง เป็นเจ้าของ
- รถพ่อสมหมาย มีนายสมหมาย (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นเจ้าของ
- รถศรีชีทวน มีนายสมัย ภูธา เป็นเจ้าของ
- รถศรีประยูร มีนายสมนึก โกศลวัตร เป็นเจ้าของ
- รถวีระวรรณ มีนายมี ธาณี เป็นเจ้าของ
- รถพ่อปอ มีนายปอ ธาณี เป็นเจ้าของ

ปัจจุบันเนื่องจากการคมนาคมสะดวกจึงมีรถรับจ้างทั้งมอเตอร์ไซด์และรถสามล้อเครื่องวิ่งรับส่งผู้โดยสารอยู่ตลอดทั้งวัน ซึ่งส่วนใหญ่ลูกหลานชาวบ้านชีทวนก็จะมีรถยนต์ส่วนตัววิ่งเข้าออกอยู่เป็นประจำ

2.3 ศิลปโบราณบ้านชีทวน

เนื่องจากบ้านชีทวนเป็นหมู่บ้านใหญ่ เก่าแก่ ตั้งมาเป็นเวลาหลายร้อยปี การศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดี ได้พบว่าเป็นเนินดินอันเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านปัจจุบัน เป็นแหล่งโบราณคดี ที่มีคนอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือเมื่อประมาณ 500 - 2000 ปีมาแล้ว รอบ ๆ หมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่ม ซึ่งชาวบ้านใช้เป็นที่ทำนาจะเป็นที่สูงหรือเนินดินเฉพาะบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน ภายในหมู่บ้าน เคยขุดพบหินและโบราณวัตถุอยู่อย่างมากมาย ได้แก่ใบเสมาหิน ซึ่งขุดพบบริเวณประตูทางทิศใต้ของโรงเรียนบ้านชีทวน (แห่งเดิม) พระพุทธรูป จำนวนมากที่ขุดพบหลายแห่ง เช่น บริเวณที่นาของนายคุณ ประสานจิตต์ บริเวณประตูทิศตะวันตกของวัดธาตุสวนตาล ที่เคยมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่แล้วถูกโค่นล้มเพื่อสร้างซุ้มประตู นอกจากนี้ก็ยังมีกะทะ 4 หู เครื่องบดยา สมัยโบราณ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าที่บ้านชีทวนมีโบราณวัตถุที่สำคัญหลายอย่าง แต่จะขอนำมารวบรวมไว้ที่นี่เฉพาะที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันที่สำคัญ 6 ประเภท คือ

1. พระธาตุสวนตาล
2. ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก
3. พระพุทธรูปพิเศษ
4. พระธรรมเทโว
5. เรือโบราณ
6. สัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียน

โดยที่พระธาตุสวนตาล พระธรรมเทโว เรือโบราณ และสัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียน ตั้งอยู่ที่วัดธาตุสวนตาล ส่วนธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก เป็นประติมากรรมที่มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ตั้งอยู่ที่หอแจก (ศาลาการเปรียญ) วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ ในขณะที่พระพุทธรูปพิเศษประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดทุ่งศรีวิไล

2.3.1 พระธาตุสวนตาล

องค์พระธาตุที่วัดธาตุสวนตาล องค์เดิม มีขนาดกว้าง 30 ฟุต และส่วนสูง 60 ฟุต หรือกว้าง 9x9 เมตร และสูง 18 เมตร ก่อด้วยอิฐเผาและสลักปูนปั้นเป็นลวดลายซุ้มเรือนแก้วทั้ง 4 ด้าน นับว่าเป็นปูชนียวัตถุที่สำคัญที่สุดสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านชีทวนและหมู่บ้านใกล้เคียงหรือที่อื่น ๆ เคารพ สักการะบูชามานาน ถือเป็นของคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญอย่างหนึ่ง การก่อสร้างพระธาตุสวนตาลต้องมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกันกับการสร้างหรือบูรณะซ่อมแซมพระธาตุพนมในช่วงใดช่วงหนึ่งเป็นแน่ โดยเหตุผลหลาย ๆ ด้านดังนี้

1. ด้านรูปร่างลักษณะ แม้ว่ารูปร่างพระธาตุสวนตาลจะไม่ใหญ่โตเทียบเท่ากับองค์พระธาตุพนม แต่มีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่มาก อาจารย์พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ แห่งกองโบราณคดี กรมศิลปากร ท่านได้เห็นภาพถ่ายขององค์พระธาตุสวนตาลที่ถ่ายไว้เมื่อปี พ.ศ. 2511 ท่านบอกว่ามีลักษณะเหมือนพระธาตุองค์เล็กที่อยู่บริเวณพระธาตุพนม ซึ่งเรียกกันว่า “พระธาตุฝุ่น” และคล้ายคลึงกับพระธาตุที่อยู่วัดพระธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร นอกจากนั้นยังมีส่วนคล้ายคลึงกับธาตุก่องข้าวน้อย ซึ่งน่าจะเชื่อว่าทั้งหมดนี้ คงจะมีอายุก่อสร้างในช่วงเวลาอันใกล้เคียงกัน การก่อสร้างพระธาตุสวนตาล ก่อด้วยอิฐเสริมพระทวย ซึ่งเป็นการนำเอาหินมาบดหรือตำให้ละเอียด น้ำอ้อยยางบง หนังกวายแห้งเผาไฟ แล้วต้มผสมกันในหลุมดิน แล้วย่ำหรือตำให้ละเอียดเป็นเนื้อเดียวกันจะมีคุณภาพคล้ายซีเมนต์

2. ช่วงเวลาการก่อสร้าง จากรูปลักษณะและตำนานการก่อสร้างพระธาตุสวนตาลนั้น น่าจะสร้างขึ้นในราวตอนปลายกรุงศรีอยุธยาหรือไม่ก็ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งคงอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 ประมาณ พ.ศ. 2250-2300 ส่วนการก่อสร้างเป็นชาวบ้านชีทวนร่วมมือร่วมใจกันสร้างขึ้นและคงมีผู้คนเมืองอื่นร่วมกันสร้างด้วย

3. เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ในราวปี พ.ศ. 2133 พระครูโพนเสม็ด พาพรรคพวกอพยพจากเวียงจันทน์มาอยู่บริเวณภาคอีสานเป็นผลให้ชุมชนมีความแน่นหนาเจริญก้าวหน้า

ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เมื่อข่าวก่อสร้างพระธาตุพนมแพร่กระจายมาถึงผู้คนที่พร้อมใจกันนำทรัพย์สินมีค่าจะไปสมทบสร้างพระธาตุพนม เมื่อเดินทางมาถึงบ้านชีทวนก็ทราบข่าวว่า พระธาตุพนมสร้างเสร็จแล้ว ผู้คนเหล่านั้นจึงพร้อมใจกันสร้างพระธาตุสวนตาลขึ้นก็เป็นได้

4. การพังทลายขององค์พระธาตุ พระธาตุที่วัดธาตุสวนตาลและพระธาตุพนมถึงกาลกิริยาล้มทลายลงในเวลาใกล้เคียงกันคือ พระธาตุสวนตาลพังทลายลงในวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 เวลา 19.30 น. ซึ่งตรงกับวันอาสาฬหบูชา ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ก่อนองค์พระธาตุพนมจะล้มเพียง 18 วัน การก่อสร้างน่าจะอยู่ในเวลาใกล้เคียงกัน

5. การบูรณะซ่อมแซม พระธาตุที่วัดธาตุสวนตาลมีการซ่อมแซมมาแล้วหลายครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1 ราว พ.ศ. 2352 อันเป็นปีสุดท้ายในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ชาวบ้านได้บูรณะซ่อมแซมพระธาตุ ซึ่งมีการเล่าขานกันว่าต้องเดินทางไปหาวัสดุบางอย่างถึงเมืองจำปาศักดิ์ โดยการใช้ช้าง ม้า เป็นพาหนะ

ครั้งที่ 2 ราว พ.ศ. 2449 – 2450 หลังจาก “ญานันทน์พิมพ์” (พระอุปัชฌาย์พิมพ์) ได้มรณภาพแล้ว พระครูบัวได้เป็นเจ้าของาวาสวัดธาตุสวนตาล พระครูบัวพร้อมด้วยกำนันพรหมวงษา (ท้าวฝ่ายม่วง) และชาวบ้านได้ร่วมมือร่วมใจกันบูรณะซ่อมแซมอีกครั้งหนึ่ง โดยซ่อมแซมช่วงฐานรากและทำกำแพงอิฐล้อมรอบองค์พระธาตุ แต่คงไม่ได้เสริมต่อส่วนสูงแต่ประการใด

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ฐานรากด้านทิศตะวันออกขององค์พระธาตุทรุดลงเป็นเหตุให้องค์พระธาตุเอียงไปทางด้านตะวันออกและมีรอยร้าวตรงปลายยอด ในราว พ.ศ. 2510 ชาวบ้านชีทวน จึงได้ให้จารย์ครูคำหมา แสงงาม (นายคำหมา แสงงาม) ซึ่งเป็นชาวชีทวนโดยกำเนิด แต่ไปประกอบอาชีพที่จังหวัดร้อยเอ็ด มาทำการบูรณะซ่อมแซมอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการฉาบปูนเชื่อมรอยร้าวและเสริมเหล็กเส้นในบางแห่ง (ระลึก ธาณี, 2527)

ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2535 ทางสภาตำบลและคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้ทำหนังสือขอความช่วยเหลือเรื่องงบประมาณและช่างผู้ชำนาญการจากกรมศิลปากร และกรมศาสนา แต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ ชาวบ้านชีทวนและผู้มีจิตศรัทธา จึงได้ช่วยเหลือกันหาทุนในการบูรณะพระธาตุสวนตาล ริเริ่มโดยการนำของพระครูสรนารทวิเศษ (ลือชา สุนาโท) ซึ่งท่านเป็นชาวชีทวนโดยกำเนิด แต่ได้ปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี ต่อมาพลเอก วิษณุ ธาณี ก็ทำหน้าที่เป็นผู้นำในการจัดหาทุนทรัพย์ในการบูรณะ

ซ่อมแซมพระธาตุ ซึ่งเป็นกร่วมมือร่วมแรงร่วมใจ ความสามัคคีของลูกหลานชาวบ้านซีทวน และผู้มีจิตศรัทธาทั้งหลายในที่สุดก็สามารถบูรณะซ่อมแซมได้ โดยเริ่มปฏิสังขรณ์ เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2539 ทำพิธียกฉัตร เมื่อวันที่ 4 เมษายน 2541

ปฏิสังขรณ์แล้วเสร็จเมื่อ 30 พฤศจิกายน 2542 สิ้นเงิน 5,950,000.- บาท (ห้าล้านเก้าแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) การปฏิสังขรณ์องค์พระธาตุแล้วเสร็จครั้งนี้ตรงกับปีมหามงคล เฉลิมฉลอง เนื่องในวโรกาส ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 6 รอบ 72 พรรษา สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ประธานพระบรมสารีริกธาตุและอรหันตธาตุ ให้เมื่อ 5 มีนาคม 2543 เวลา 08.00 น. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) เจ้าคณะใหญ่ หนตะวันออก เป็นประธานประกอบพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ ขึ้นประดิษฐานบนยอด พระธาตุ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2543 เวลา 15.19 น. ตรงกับขึ้น 7 ค่ำ เดือน 4

พระบรมสารีริกธาตุที่ประดิษฐานบนยอดพระธาตุมีประวัติความเป็นมาว่า หลังจาก พระบรมศาสดา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เสด็จปรินิพพานแล้ว 1,235 ปี พระปัญญาโน มหาเถระ พระเถระ จากประเทศพม่า ได้นำพระบรมสารีริกธาตุ พร้อมด้วยพระธาตุของ พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร พระสิวลี พระพิมพาเถรี มาบรรจุไว้ในเจดีย์ เมืองสาละนะครั้ง ริมฝั่งแม่น้ำก๊ก เขตจังหวัดเชียงราย ฝั่งตรงกันข้ามเป็นประเทศพม่าหลายร้อยปีผ่านไปโบสถ์และ เจดีย์ได้ถูกน้ำเซาะ เจดีย์เลื่อนลงจมในน้ำครั้งหนึ่ง และเป็นวัดร้างไม่มีพระ

เมื่อ พ.ศ. 2485 ทหารโปรบในสงครามมหาเอเซียบูรพา แนวนอนอยู่เขตเชียงตุง เมืองหาง เมืองยอง โปรบหนึ่งเดือน กลับมาพักรบ 15 วัน ในเขตเมืองเชียงราย ผู้หญิงแก่ ผมขาว นุ่งผ้าไหมมัดหมี่กรอมเท้า นุ่งผ้าใส่เสื้อไหมแขนกระบอก พาดผ้าเปียงสีขาว ประดับ สร้อยสังวาลย์แบบขุนนางฝ่ายเหนือสมัยโบราณ ได้มาเข้าฝันนายจ่ากองร้อย 3 ครั้ง 3 คืน ติดต่อกันให้ไปขุดเอาพระบรมสารีริกธาตุ พระทองคำ พระแก้วผลึก มาไว้สักการบูชา จึงพาทหารไป ขุดเอาพระบรมสารีริกธาตุนี้นมา

พ.ท.สว่าง จันทราววัฒน์ ได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาให้ พระเทียบ ภิรธัมโม ครั้ง แรก 108 องค์ ได้แจกจ่ายไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์ในพระประธานทั่วประเทศ ถวายสมเด็จพระ มหาวิรรวงศ์ พิมธมธโร วัดพระศรีมหาธาตุ (บรรจุในเจดีย์วัดพระธาตุหนองบัว จังหวัด อุบลราชธานี 45 องค์) ครั้งที่สองได้มาอีก 111 องค์ ได้แจกไปไว้วัดสาขาของวัดหนองป่าพง

แห่งละ 5 องค์ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2543 ได้ถวายสมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศ 9 องค์ บรรจุไว้ในพระธาตุเจดีย์ วัดพระธาตุสวนตาล ตำบลชีทวน อำเภอเมืองโน จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อให้ประชาชนได้สักการบูชาเป็นพุทธานุสสติ ปฏิบัติบูชาให้เกิดปัญญาเห็นจริงในอริยสัจจออกไปในอนาคตกาล (เอกสารอัดสำเนาแจกในวันประกอบพิธีอันเชิญพระบรมสารีริกธาตุขึ้นประดิษฐานบนยอดพระธาตุ 11 มีนาคม 2543)

2.3.2 ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก

ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก เป็นประติมากรรมที่มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย ที่มีรูปแบบลักษณะพิเศษแตกต่างจากประติมากรรมทั่วไป ตั้งอยู่กลางศาลาการเปรียญ วัดศรีนิวาสแสงสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน หมู่ที่ 2 ตำบลชีทวน อำเภอเมืองโน จังหวัดอุบลราชธานี คาดว่าคงจะสร้างขึ้นในราว พ.ศ. 2468 - 2470 ซึ่งคงจะสร้างขึ้นสมัยเดียวกับการสร้างศาลาการเปรียญผู้ออกแบบและดำเนินการสร้าง เป็นช่างฉนวนคนหนึ่งชื่อ “เวียง” ส่วนการตกแต่งภายนอกภายในและรายละเอียดต่าง ๆ ทำนออุปถัมภ์ เป็นผู้ทำเอง ตัวธรรมมาสน์เป็นรูปสิงห์เทินบุษบก ก่อด้วยอิฐถือปูนเขียนสีฝุ่นประดับอย่างสวยงาม ส่วนของหลังคาสร้างด้วยไม้ซ้อนเป็น 3 ชั้น ปัจจุบันนี้ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบกนี้คงใช้เป็นธรรมมาสน์เทศน์ในงานเทศน์มหาชาติ (บุญเผาส) อยู่

ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก เป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างศาลาการเปรียญซึ่งมีงานจิตรกรรมบนฝาเพดานศาลาการเปรียญ ดังนั้น การรวบรวมเรื่องราวของธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบกนี้คงต้องเขียนควบคู่ไปกับจิตรกรรมฝาเพดาน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก ตัวสิงห์ทำด้วยปูน ภายในกลวงอยู่ในลักษณะทำยื่น หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ฐานชั้นแรกของธรรมมาสน์เป็นฐานหน้ากระดานสี่เหลี่ยมขนาดประมาณ 1.80 x 2.80 เมตร บริเวณบานล่างหน้ากระดาน ซึ่งรองรับขาสิงห์ มีการประดับด้วยประติมากรรมรูปต่าง ๆ โดยด้านหน้าของฐานหน้ากระดาน เป็นประติมากรรมพุทธรูปปูนปั้นรูปสตรีทำอุ้มเด็ก รูปชายแก่พุงป่องยืนถือไม้เท้าและรูปช้าง ซึ่งประติมากรรมเหล่านี้คงแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติชาติก เรื่อง พระเวสสันดร นอกจากนั้นบริเวณฐานหน้ากระดานยังมีประติมากรรมอื่น ๆ อีก อาทิ เช่น รูปบุคคล รูปเทวดา รวมทั้งรูปสัตว์ ซึ่งได้แก่ ม้า ปู จระเข้ เป็นต้น ถัดขึ้นไปจากฐานหน้ากระดานซึ่งเป็นตัวสิงห์ ทำด้วยปูนปั้น ตัวสิงห์ประดับปูนปั้นแบบ

นูนต่ำทำเป็นลวดลายพรรณพฤกษาและเขียนสีฝุ่น ที่แผงคอและดวงตาทั้งสองประดับด้วยกระจก ส่วนบนของสิงห์มีธรรมมาสน์รูปสี่เหลี่ยมสูงจากพื้น 1.40 เมตร มีบันไดขึ้นทางทิศใต้ บันไดเป็นไม้แกะสลักรูปพญานาค ส่วนตัวธรรมมาสน์ พบว่าทั้งผนังทั้งสี่ด้านเจาะเป็นช่องโค้ง บริเวณผนังประดับด้วยลวดลายปูนปั้นนูนต่ำเขียนสี เมื่อมององค์ประกอบแต่ละด้านพบว่า

ทิศเหนือ ผนังธรรมมาสน์ด้านซ้ายของตัวสิงห์ ประดับด้วยลายปูนปั้นเขียนสีเป็นรูปสัตว์ท่ามกลางพันธุ์พฤกษา รูปเทวดาถือดอกไม้ รูปเสื่อคาบดอกไม้และลายนกเกาะอยู่บนตัวมังกร

ทิศใต้ ด้านขวาตัวสิงห์ ประดับลวดลายปูนปั้น เขียนสีเป็นรูปนกท่ามกลางดอกไม้ ใบไม้และรูปทหารแต่งกายเต็มยศอยู่ในท่าพนมมือและทำความเคารพอย่างทหาร

ทิศตะวันออก ส่วนผนังด้านหน้าของธรรมมาสน์ประดับด้วยลวดลายปูนปั้นนูนต่ำรูปดอกบัว รูปนก รูปมังกร และบุคคลชาวต่างชาติประกอบด้วยชาวจีนไว้ผมเปียสวมเสื้อผ้าแบบจีน กำลังถือดอกไม้และรูปบุคคลแต่งกายสวมเสื้อ นุ่งโสร่ง โปกศรีษะ อย่างพม่าอยู่ในท่าพนมมือถือดอกไม้ นอกจากนี้ยังมีรูปชาย หญิง ชาวต่างชาติ ซึ่งคงจะเป็นชาวตะวันตก

ทิศตะวันตก ด้านหลังของตัวธรรมมาสน์ เป็นลวดลายปูนปั้นรูปนกเกาะอยู่บนกิ่งไม้ รูปบุคคลยืนอยู่บนตัวช้าง และรูปเทวดายืนเหยียบบนศรีษะม้า สำหรับผนังส่วนบนหลังของธรรมมาสน์ช่องหน้าต่างมีบานฉลุไม้ ด้านนอกเขียนสีทอง ด้านในเขียนสีฝุ่น มุมทั้ง 4 มุม นอกของผนังทำเป็นเสากลม มีการประดับปูนปั้นรูปมังกรพันเสา

ส่วนบนของธรรมมาสน์ เป็นเครื่องไม้ โดยทำเป็นชั้นซ้อนลดหลั่นกันขึ้นไป 3 ชั้น มีการฉลุลายและแกะสลักลวดลายต่าง ๆ ซึ่งลวดลายที่แกะสลักมีทั้งรูปสัตว์ในวรรณคดี เช่น หงส์ และแกะสลักเป็นรูปเทวดา นก ดอกไม้ ใบไม้ รวมทั้งลวดลายที่ใช้ประกอบเป็นศิลปะลายไทย ลวดลายเหล่านี้มีการตกแต่งด้วยการปิดทองและเขียนสีทองบนพื้นสีแดง บางส่วนประดับด้วยกระจกสี

ส่วนรอบตัวธรรมมาสน์สิงห์ ล้อมรอบด้วยกำแพงไม้ระแนงเขียนสี มีประตูทางเข้าทางทิศใต้ เหนือขอบประตูมีหน้าบันแกะไม้เป็นรูปพระพุทธรูปปางมารวิชัย ภายในกรอบพุทธรูปมีนาคขดหางพันกันขึ้นไป ที่มุมกำแพงด้านทิศใต้มีเงาสูงมุมละต้น บนยอดเสาประดับด้วยรูปแกะสลักไม้ลอยตัวเป็นรูปนกเป็ด (หรือน่าจะเป็นหงส์) ใช้สำหรับแขวนตุบชูชา

จากลักษณะรูปแบบศิลปกรรม ธรรมมาสน์สิงห์ วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ คงเป็นงานศิลปะฉนวนยุคแรก (พ.ศ. 2460 - 2480) ซึ่งนิยมทำลายพันธุ์พฤกษาและสัตว์ต่าง ๆ อาจารย์

เสนอ นิลเดช คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “ธรรมมาสน์นี้เป็นยี่ห้อช่างฉนวนหรือเรียกว่า “แกว” ช่างชื่อ “เวียง” หรือ “แกวเวียง” ธรรมมาสน์นี้ถึงแม้ว่าจะดูแล้วไม่มีศิลปะไทยอยู่เลย แต่คติแนวคิดของชาวฉนวนก็ได้รับคติความเชื่อในเรื่องสิงหาสน์รัตนบัลลังก์ หรือคติฐานสิงห์แบบไทย เช่นเดียวกับนาคเลื้อยรับโบสถ์จตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากที่หนึ่งมายังอีกที่หนึ่งอันเป็นการไหลของวัฒนธรรมจากเหนือลงใต้ ดังตัวอย่างตึกทางใต้ที่เรียกว่า “ฝรั่งช่างเจ๊ก” ธรรมมาสน์นี้ก็เช่นเดียวกัน เป็นงานที่ช่างที่ฉนวนจับใส่เลยกลายเป็น “งานไทยช่างแกว” ส่วนรูปพรรณสัณฐานของสิงห์ ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นทั้งสิงห์ไทยหรือสิงห์ฉนวน แต่ช่างพยายามยึดเยียดหงอนตอนหัวให้เป็นคล้ายนก แต่ก็ไม่เป็นนก ขนแผงคอกลายเป็นเกล็ดแบบเกล็ดปลา ลายน่องสิงห์เป็นใบไม้แบบฝรั่งเพราะอยู่ใต้ธง อิทธิพลแบบฝรั่งเศส ส่วนหางสิงห์จะดูแปลกไป จีนก็ไม่ใช่ไทยก็ไม่เชิง จะดูเป็นฉนวนก็ไม่เป็นฉนวน แต่ตามจริงแล้วจะพยายามให้เป็นไทยแต่ก็ไม่เป็นไทย อย่างไรก็ตามเป็นฉนวนเมืองอุบลฯ นั่นเอง

สำหรับชั้นของหลังคาที่พยายามทำเป็นทรงมณฑป แต่ก็เป็นมณฑปโดยช่างฉนวน ชั้นเชิงกลอนคือตอนระหว่างชั้นหลังคาก็ใส่ลายแบบฝรั่งช่างฉนวน ลายฉลุส่วนห้อยทำเป็นกระจังหัวลง ส่วนบนทำเป็นกระจังตั้งแต่เป็นกระจังตามแบบฉบับตามใจช่างตอนสันมุมทำเป็นหงส์ปีกพยายามทำเป็นหงส์ไทย แต่ลายบนกลายเป็นนกฝรั่งตามรณรงค์ฝรั่งเศสในยุคนั้น

ธรรมมาสน์สิงห์นี้ ถึงแม้ว่าจะไม่มีความเป็นไทยแต่ก็แสดงให้เห็นว่าในยุคนั้น คือประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ต่อพุทธศตวรรษที่ 25 ช่างฉนวนก็เข้ามาในอุบลฯ มาก คนใดพอมือ ฝีมือลายมือก็หากินเป็นช่างได้ ถึงแม้ไทยจะเป็นผู้สั่งแต่งงานก็จะออกมาในรูปแบบในเชิงช่างฉนวน

2. จิตรกรรมฝาเพดาน บริเวณฝาเพดานของศาลากลางเปรี๊ญมีภาพเขียนสี ซึ่งเป็น การเขียนลวดลายลงสีที่สวยงาม ลักษณะของจิตรกรรมเป็นจิตรกรรมที่ใช้เทคนิคสีฝุ่นเขียนบนพื้นไม้ ประดับอยู่บนฝาเพดานและคอสองของศาลากลางเปรี๊ญ แบ่งออกเป็น 4 ห้อง แต่ละห้องเขียนลวดลายและเรื่องราวต่าง ๆ ประกอบด้วย

ห้อง 1 เขียนภาพดวงดารารขนาดใหญ่อยู่ตรงกลางมีนาคพันอยู่โดยรอบส่วนพื้นที่ด้านข้างที่เหลือทั้งสองด้านเขียนเป็นรูปบุคคลอยู่ในท่าทางการด้นวงล้อหรือวงกลมโดยมีรูปหัวมังกรพันลายพุกษาประกอบอยู่ด้วย

ห้อง 2 ลักษณะพื้นที่เขียนจิตรกรรม มีทั้งบนฝาเพดานและเขียนบนฝาหลังคา สังกะสีบนฝาเพดานเขียนเป็นรูปราหู ลายดอกไม้ ใบไม้และรูปสัตว์ ส่วนฝาสังกะสี แบ่งเป็นช่องเล็ก ๆ เขียนเป็นรูปลายดวงดาราหรือลายดวงดาราที่มีภาพบุคคล ต้นไม้ หรือสัตว์ประกอบ รูปเสื่อกินคน รูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น ม้า กระต่าย เต่า เป็นต้น

ห้อง 3 มีลายดวงดาราขนาดใหญ่อยู่ตรงกลางล้อมรอบด้วยรูป เด็ก มีปีก คล้ายกามเทพ เกี่ยวพันกันเป็นวงกลม บริเวณข้างของดวงดาราเขียนเป็นรูปพญานาค 2 ตัว พันรัดบุคคลอยู่ ซึ่งตัวพญานาคพันออกมาเป็นลายดอกไม้ ใบไม้ มีรูปเต่าและม้ามังกร อีกข้างมีรูปบุคคลนั่งอยู่บนพญานาค 2 ตัว โดยอยู่ในท่านั่งอุ้มเด็กถือถาดผลไม้ไว้บนศรีษะ นอกจากนี้ยังมีรูปพญานาคและรูปหงส์ประกอบอยู่ด้วย ลักษณะภาพจิตรกรรม ถ้าดูดวงดาราแล้วความเป็นไทยยังมีบางส่วนเด็กอยู่ล้อมรอบทำเป็นควิปัดฝรั่ง แต่เป็นฝรั่งข้างญวน

ห้อง 4 เขียนรูปดวงดาราขนาดใหญ่อยู่ตรงกลาง มีรูปนางฟ้าหรือเทพธิดากำลังพ้อนรำ ลักษณะหน้าตาเป็นสาวญวน นั่งอยู่บนหงส์ ซึ่งลักษณะของตัวหงส์เป็นหงส์แบบจีนที่ให้อิทธิพลญวน ส่วนด้านข้างลายดวงดาราเป็นรูปเทพและยักษ์อยู่ในลักษณะต่อสู้กัน

งานจิตรกรรมบนฝาเพดานศาลาการเปรียญ วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์นี้ พบว่าสื่อนิยมเขียนเป็นหลักคือ ฟ้าคราม สีเหลือง สีแดง สีเขียว สีขาว สีดำ ลักษณะการเขียนจัดว่ามีความสวยงามตามลักษณะของช่างพื้นเมืองศิลปะแบบญวน

ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฟ้าเพดานที่วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ เป็นงานศิลปกรรมที่มีค่ายิ่งของจังหวัดอุบลราชธานีและของประเทศ นอกจากความสวยงามทางด้านศิลปะ ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฟ้าเพดานนี้ก็นับว่าเป็นหลักฐานที่สำคัญและน่าสนใจที่ได้อธิบายให้เห็นประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุบลราชธานี ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะประวัติที่ชาวญวนได้เข้ามาอาศัยในดินแดนอีสานของประเทศไทย ซึ่งชนชาติญวนน่าจะเข้าในยุคแรกคงมีจำนวนไม่มากนัก และคงเพิ่มจำนวนอีกเล็กน้อยในสมัยรัชการที่ 5 เมื่อมีการขอตั้งสถานกงสุลฝรั่งเศส ประจำจังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีชาวญวนจำนวนมากได้อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาบริเวณชายแดนแม่น้ำโขงตั้งแต่หนองคาย อุดรธานี นครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี การอยู่สังคมไทยของชาวญวนในยุคนั้นได้ฝากผลงานให้คนรุ่นหลังได้เห็นการก่อสร้างสถาปัตยกรรม เช่น ธาตุ เจดีย์ อุบุมง โบสถ์ ในด้านประติมากรรม ได้แก่ พุทธรูป

ตลอดจนรูปสัตว์ต่าง ๆ ที่ปรากฏชัดเจนสิ่งของใช้ที่พบ ได้แก่ เสลียงธรรมมาสน์ ที่สงฆ์นำตลอด ภาพเขียนต่าง ๆ

ธรรมมาสน์สิงห์และจิตรกรรมฝาเพดาน วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์นับว่าเป็นหลักฐานที่แสดงฝีมือลายมือและเป็นความคิดของคนยุคหนึ่งของชาวอุบลราชธานี ที่จ้างช่างญวนสร้างและเหลือความภาคภูมิใจให้เห็นจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาได้มีการบูรณะธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบกและจิตรกรรมฝาเพดาน โดยช่างได้เริ่มปฏิบัติงานเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2539 มีกำหนดแล้วเสร็จภายใน 70 วัน ใช้งบประมาณจาก กรมศิลปากร จำนวน 247,170 บาท และงบจากชาวบ้านชีทวน 50,000 บาท ใช้งบทั้งหมด 297,170 บาท (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี กรมศิลปากร, 2539)

2.3.3 พระพุทธรูปพิเศษ

พระพุทธรูปพิเศษ เป็นพระพุทธรูปหินศิลาแลงแกะสลัก ปางนาคปรกขนาดหน้าตักกว้าง 55 ซม. ส่วนสูง 90 ซม. ยุคสมัยทราวดี มีอายุพัน ๆ กว่าปีล่วงมาแล้ว ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในวิหารวัดทุ่งศรีวิไล บ้านชีทวน นับเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของชาวบ้านชีทวนและตำบลใกล้เคียง ถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีอิทธิปาฏิหาริย์มากประชาชน ชาวบ้านชีทวน และตำบลใกล้เคียงในเมืองอุบลฯ ตลอดทั้งจังหวัดใกล้เคียงและไกลรวมสาธุชนชาวกรุงเทพมหานครต่างก็พากันเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปพิเศษ ได้พากันนำดอกไม้ธูปเทียนมาสักการะบูชามิได้ขาด เพื่อขอพรให้พระพุทธรูปพิเศษ ปกป้องคุ้มครองรักษาให้ประสพ ความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาในชีวิตครอบครัว พร้อมด้วยบุตร-ธิดา และญาติพี่น้องของตน ทั้งที่อยู่ในต่างจังหวัดและต่างประเทศ ให้ประสพความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปพิเศษมีอยู่มากมายเป็นที่เลื่องลือขจรขยายไปทั่วภาคอีสานและกรุงเทพมหานคร จะเห็นได้ว่าประชาชนต่างถิ่นได้หลั่งไหลมาสักการะบูชา อยู่มิได้ขาดมีเรื่องราวมากมายเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ ของพระพุทธรูปพิเศษจะเห็นได้ว่าสมัยก่อนโน้นในเวลาที่มิผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วยหรือ มีเรื่องทุกข์ร้อนบรรดาญาติพี่น้องก็จะนำดอกไม้ธูปเทียนแผ่นทองเปลวไปสักการบูชา และทำการบนบานศาลกล่าวให้หายจากอาการเจ็บป่วยซึ่งก็ ปรากฏว่าได้ผลดีอยู่มากมาย

นอกจากนี้ถ้าหากว่าใครเจ็บไข้ได้ป่วยตรงส่วนไหน ของร่างกายญาติพี่น้องของผู้ป่วยก็จะ นำแผ่นทองเปลวเอาไปติดตรงส่วนนั้น ของพระพุทธรูปพิเศษ เช่น แขนหักก็ปิดทองที่แขน เจ็บหน้าอกก็ปิดทองที่หน้าอก เป็นต้น และก็ถือสืบต่อมาจนปัจจุบัน ในบางครั้งคนที่แต่งงานมีครอบครัวมานานแล้วแต่ไม่มีบุตร-ธิดา สามีกรรราก็จะพากันมา นมัสการพระพุทธรูปพิเศษ เพื่อบนบานศาลกล่าวให้มีบุตรธิดาไว้สืบสกุล ก็ปรากฏว่าเป็นผลสำเร็จอยู่มากมายดัง จะได้เห็นจากเจ้าเมืองอุบลฯ ในอดีตคือ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าพระองค์สำเร็จราชการในมณฑลอีสาน มาประทับที่เมืองอุบลฯ ได้ทรงขอหม่อมเจียงคำมาเป็นชายา แต่ก็ไม่มีพระโอรสหรือพระธิดา

คราวหนึ่งเมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เสด็จออกไปเยี่ยมไพร่ฟ้าประชาชนตามหัวเมืองต่าง ๆ และได้เสด็จผ่านบ้านชีทวน และได้ทราบข่าวว่า ที่บ้านชีทวนมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คือ พระพุทธรูปพิเศษ สามารถที่จะบนบานศาลกล่าวหรือขอสิ่งที่ยารารถานั้นได้ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ พร้อมกับหม่อมเจียงคำก็ทรงนำดอกไม้ธูปเทียนทอง ไปสักการบูชาขอพระโอรสและธิดา จากพระพุทธรูปพิเศษ ต่อมาไม่นานหม่อมเจียงคำ ก็ทรงพระครรภ์และได้ประสูติพระโอรสและพระธิดา 2 พระองค์ คือหม่อมเจ้าอุบลีสาน และหม่อมเจ้ากมลีสานตามความปรารถนาได้ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปพิเศษ จึงเลื่องลือขจรกระจายไปอย่างกว้างขวาง จนถึงต่างบ้านต่างเมืองด้วย เพราะเหตุนี้เองเชื่อว่าความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปพิเศษเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เจ้านายและเชื้อพระวงศ์ชั้นสูง ตลอดจนข้าหลวงต่างพระองค์ มาสักการบูชา พระพุทธรูปพิเศษ อยู่เป็นนิตย์ ในสมัยก่อนโน้นนั้นและในปัจจุบันนี้ก็มิมีญาติโยมมาขอบุตร-ธิดา ไว้สืบสกุล ก็ได้สำเร็จอยู่เป็นอันมาก ทั้งต่างจังหวัดและกรุงเทพฯ ขอบุตรชายก็ได้บุตรชาย ขอธิดาก็ได้ธิดาเป็นต้น

อนึ่ง ในบางครั้งลูกหลานของตนที่เกิดใหม่ร่างกายไม่ค่อยแข็งแรง เจ็บป่วยออก ๆ แอด ๆ อยู่เสมอ บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะนำไป บนบานศาลกล่าว แล้วทำพิธีมอบให้เป็นบุตร-ธิดาของพระพุทธรูปพิเศษ ปรากฏว่าหลังจากนั้นแล้วเด็กจะแข็งแรงสมบูรณ์ไม่ค่อยเจ็บไข้ได้ป่วย ก็มีอยู่บ่อย ๆ และเป็นเด็กที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด กว่าเด็กทั่ว ๆ ไป และยังเป็นที่ยึดหน้าชูตาของบิดามารดาอีกด้วย บางท่านไปรับรอง และรับประกันโดยทรัพย์สินเงินทอง ทวงหนี้สินมิได้ ก็มานมัสการขอพรก็ได้สำเร็จอยู่มากมาย มีเรื่องราวอีกมากมายที่เกี่ยวกับ อิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปพิเศษ ใครก็ตามที่ได้มาทำการสักการบูชา ก็จะเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธรูปพิเศษทุกคนที่มานมัสการแล้วก็ได้สมประสงค์ที่ตนปรารถนาในสิ่งนั้น ๆ จะเห็นได้จากประชาชน

ในเมืองอุบลราชธานี และจังหวัดใกล้เคียงรวมทั้งชาวกรุงเทพฯ ตลอดจนประชาชนในถิ่นนั้นต่างก็ไปสักการะบูชามิได้ขาด ทั้งในวันปกติและวันธรรมสวนะโดยเฉพาะในวันขึ้น 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ หรือแรม 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ ซึ่งเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้แล้วในวันเพ็ญเดือน 5 ของทุกปี ประชาชนชาวบ้านชีทวน และบ้านใกล้เคียงจะร่วมมือกันจัดงานสมโภชเฉลิมฉลองทวงพ้อฯ เป็นเวลา 3 วัน 3 คืน (วันขึ้น 14,15 ค่ำและแรม 1 ค่ำ เดือน 5) เป็นประจำมิได้ขาด ซึ่งเรียกว่า “งานปิดทองพระพุทธรูปพิเศษ” ประจำปี

พระพุทธรูปพิเศษนับได้ว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีความเก่าแก่มากจะสร้างในสมัยใดหรือใครเป็นผู้สร้างก็ไม่อาจจะทราบได้แน่ชัด แต่ก็เชื่อกันว่าสร้างในสมัยขอม ส่วนความเป็นมาของพระพุทธรูปพิเศษนี้ มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า เดิมทีบริเวณวัดทุ่งศรีวิไลเป็นที่ที่มีป่าไม้ขึ้นหนาทึบและมีทุ่งนาล้อมรอบเรียกกันว่า “โนนนกเขียน” ชาวบ้านชีทวนได้อาศัยขายป่าแห่งนี้เป็นที่เลี้ยงโคกระบือ อยู่มาวันหนึ่งเด็กเลี้ยงโคพากันซุดดินเล่น พบเศษพระพุทธรูปโผล่ขึ้นมาในชั้นแรกก็ไม่ทราบว่าเป็นอะไร แต่เมื่อซุดลงไปอีกจึงพบว่าเป็นเศษพระพุทธรูป จึงกลับเข้ามาในหมู่บ้านเล่าเรื่องที่พบให้ผู้ใหญ่ฟัง ชาวบ้านจึงออกไปซุดค้นดูพบพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เป็นจำนวนมากทั้งองค์เล็กและองค์ใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นพระพุทธรูปที่ทำด้วยศิลาแลงทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ประชาชนพลเมืองทั้งที่บ้านชีทวนและหมู่บ้านใกล้เคียงต่างก็ยินดีเลื่อมใส และทำการเคารพบูชาอยู่เสมอมา ต่อมาก็ได้พากันทำอุบมุงขึ้นที่ตรงกลางบริเวณโนนนกเขียนแล้วอัญเชิญพระพุทธรูปทั้งหมดมาประดิษฐานไว้ ณ อุบมุงที่สร้างขึ้นใหม่ ครั้นนานเข้าอุบมุงชำรุดเสียหาย ชาวบ้านก็สร้างโรงเรือนขึ้นหลังหนึ่งสำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทั้งหมด แต่ก็เป็นเรือนไม้หลังคามุงแฝก

อยู่มาวันหนึ่งเกิดไฟป่าไหม้ลุกลามทั่วบริเวณโนนนกเขียน และไหม้โรงเรือนอันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหมดสิ้น แม้แต่พระพุทธรูปเองก็ถูกไฟเผาไหม้ บางองค์ถูกความร้อนจัดก็ถึงกับชนหัก ขาหักก็มี หรือบางองค์ทั้งไฟเผาไหม้และถูกไม้เครื่องโรงเรือนหล่นทับคอหักไปก็มี แต่มีอยู่องค์หนึ่งซึ่งประหลาดมากเพราะออกมาอยู่นอกโรงเรือนจึงไม่ถูกไม้หล่นทับหรือไม่ถูกไฟไหม้เลย เมื่อชาวบ้านทราบว่า ไฟไหม้โนนนกเขียนและไหม้โรงเรือนที่ประดิษฐานพระพุทธรูปก็พากันออกไปดู พบพระพุทธรูปองค์หนึ่งอยู่นอกกองไฟแต่องค์เดียวก็เกิดความประหลาดใจและสงสัยกันว่าคงมีใครคนหนึ่งนำออกมาไว้ แต่เมื่อสอบถามจนทั่วแล้วก็ไม่มีใครทำเช่นนั้น จึงเกิดความอัศจรรย์เป็นที่ยิ่งและเกิดความศรัทธาเลื่อมใสมากยิ่งขึ้น เพราะเข้าใจกันว่า เป็นพระ

พุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากมาย จึงพากันเรียกว่า “พระวิเศษ” หรือ “พระพุทธรูปวิเศษ” หรือบางทีก็เรียกว่า “พระเจ้าวิเศษ” มาตั้งแต่บัดนั้น

ในส่วนของ พระพุทธรูปวิเศษ เดิมอยู่ที่ใดและมาอยู่ที่วัดทุ่งศรีวิไลได้อย่างไรนั้น เล่ากันมาว่าเดิมพระพุทธรูปวิเศษเป็นของพวกขอม พวกขอมได้นำมาเพื่อจะไปสมทบการสร้างพระธาตุพนม แต่เมื่อมาถึงบริเวณบ้านชีทวนกลับได้ข่าวว่า การสร้างพระธาตุพนมเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จึงพากันนำมาฝังไว้ที่โนนบกเขียน อันเป็นที่ตั้งวัดทุ่งศรีวิไลในปัจจุบัน ซึ่งมีค่าเล่ากันต่อ ๆ มาว่า “ทุ่งสามขา นานกเขียน เงินสามเกวียนอยู่ได้ร่วมลับ” หลังจากนั้นคงเป็นราว พ.ศ. 2350 – 2390 มีพระภิกษุรูปหนึ่ง เดิมเป็นชาวบ้านแหม ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน ชื่อว่า พระदान จะบวชมาจากสำนักใด หรือวัดใดไม่อาจจะทราบได้ ได้เดินทางมายังบ้านชีทวนเห็นว่าโนนบกเขียนอันเป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปวิเศษ เป็นที่เหมาะสมที่จะสร้างวัด จึงพาชาวบ้านที่เลื่อมใสศรัทธาสร้างวัดขึ้นในบริเวณโนนบกเขียน เรียกชื่อกันในสมัยนั้นว่า “วัดป่า” พระภิกษุดาน ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า “ญาท่านดาน” คงสร้างพระวิหารสำหรับเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปวิเศษอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็คงเป็นเรือนไม้หลังคามุงแฝกอยู่เช่นเดิม ต่อมากงในราว พ.ศ. 2410 – 2430 พระอาจารย์กันซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีวิไลพร้อมกับพระอาจารย์เนียมซึ่งเป็นรองเจ้าอาวาสได้ดำเนินการสร้างพระวิหารพระพุทธรูปวิเศษขึ้นใหม่ โดยใช้เสาไม้แต่ผนังก่อด้วยอิฐถือปูน ทั้งสี่ด้านหลังคามุงกะสี

ปัจจุบันนี้หลวงพ่อพระพุทธรูปวิเศษ ก็ประดิษฐานอยู่ในวิหาร วัดทุ่งศรีวิไล ซึ่งเป็นปูชนียวัตถุที่สำคัญมาก รวมทั้งเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง ที่เคารพสักการะบูชาของชาวบ้านชีทวน ตลอดทั้งหมู่บ้านใกล้เคียงทุกสารทิศแม้แต่ชาวเมืองอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียงรวมถึงชาวกรุงเทพฯตลอดถึงภาคเหนือและภาคใต้ก็มาสักการะมิได้ขาดเป็นประจำ เมื่อมีโอกาส หลวงพ่อพระพุทธรูปวิเศษ จะคงความศักดิ์สิทธิ์ในสภาพ เช่นนี้สืบไปชั่วกาลปาวสาน (ระลึก ธานี, 2527)

2.3.4 พระธรรมเทโว

พระพุทธรูป “พระธรรมเทโว” เป็นพระพุทธรูปทองเหลือง ปางสมาธิ ขนาดหน้าตักกว้าง 40 ซม. สูง 76 ซม. ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระเทโว” นับเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืององค์หนึ่ง ปีใดที่ฟ้าฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลชาวบ้านก็จะนิมนต์ลงมาแห่ไปรอบ ๆ หมู่บ้าน เพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาลและเพื่อให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ในสมัยก่อนไม่มีใครทราบว่าพระธรรม

เทวโวนีมีความเป็นมาอย่างไร ชาวบ้านชีทวนสร้างขึ้นเองหรือได้มาจากที่อื่น แต่ก็มีเรื่องเล่ากันว่า เดิมพระธรรมเทโวอยู่ที่เมืองนครจำปาศักดิ์ที่ได้ประดิษฐานอยู่ที่วัดธาตุสวนตาลบ้านชีทวนนี้ก็ เพราะว่า ครั้งหนึ่งนานมาแล้วมีเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ของเมืองนครจำปาศักดิ์เดินทางมาที่บ้านชีทวน เห็นพระธาตุที่วัดธาตุสวนตาลก็ชอบใจจึงคิดที่จะสร้างขึ้นไว้ที่เมืองนครจำปาศักดิ์บ้าง และปรากฏว่าในบ้าน ชีทวนมีช่างฝีมือที่จะสร้างพระธาตุเช่นนี้ได้ จึงนำช่างซึ่งเป็นชาวบ้านชีทวนกลับไปยังเมืองนครจำปาศักดิ์เพื่อสร้างพระธาตุเจดีย์ แต่ก็ไม่ทราบว่าจะสร้างขึ้น ณ ที่ใด หลังจากที่สร้างพระธาตุเสร็จแล้ว เจ้านายเมืองนครจำปาศักดิ์ก็ให้พระธรรมเทโวเป็นรางวัลค่าก่อสร้าง พระธรรมเทโวจึงได้มาประดิษฐานอยู่ที่บ้านชีทวนและวัดธาตุสวนตาล คาดว่าพระธรรมเทวอก็ต้องสร้างขึ้นในวันอาทิตย์ แรม 2 ค่ำ เดือนยี่ ปีชวด พ.ศ.2325 ซึ่งเป็นช่วงก่อนตั้งกรุงเทพมหานครเพียงไม่กี่เดือน

จากคำจารึกใต้ฐานพระธรรมเทโวที่มีข้อความว่า “พระมหาธรรมเทโวเจ้า” น่าจะสอดคล้องกับตำนานเมืองจำปาศักดิ์ที่อธิบายไว้ว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรมีโอรสอยู่ 4 องค์ คือ เจ้าไชยกุมาร เจ้าธรรมเทโว เจ้าสุริโย และเจ้าโพธิสาร โดยที่พระองค์เจ้าหลวงไชยกุมารเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์และได้ตั้งให้เจ้าธรรมเทโวผู้น้องเป็นอุปราช ซึ่งในปี พ.ศ. 2320 พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ให้กำลังกองทัพยกขึ้นมาตีเมืองนครจำปาศักดิ์ แล้วก็ได้นำเจ้าไชยกุมารเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ลงในกรุงธนบุรี ในปี พ.ศ. 2321 จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2325 (คงเป็นระหว่างมีการเปลี่ยนแปลงรัชกาล) เจ้าไชยกุมาร จึงได้รับพระบรมราชานุญาตให้กลับขึ้นปกครองนครจำปาศักดิ์อีกครั้งหนึ่ง และ ในปี พ.ศ. 2325 นี้เอง เจ้าไชยกุมารก็แต่งตั้งให้เจ้าธรรมเทโวเป็นอุปฮาดให้เจ้าสุริโยเป็นราชวงศ์ตามเดิม

จากที่กล่าวมาแล้วนี้ก็พอที่จะเชื่อได้ว่า “พระธรรมเทโว” ที่วัดธาตุสวนตาลนี้ สร้างโดยเจ้าอุปราชธรรมเทโวเมืองนครจำปาศักดิ์ ที่เมืองนครจำปาศักดิ์ เมื่อวันอาทิตย์ แรม 2 ค่ำ เดือนยี่ พ.ศ. 2325 ส่วนที่ว่าจะได้มาประดิษฐานอยู่ที่บ้านชีทวนเมื่อใดนั้น คงได้มาในราวปี พ.ศ. 2325 อันเป็นปีที่ชาวบ้านชีทวนได้เดินทางไปยังเมืองนครจำปาศักดิ์เพื่อหาวัสดุมาใช้ในการซ่อมแซมองค์พระธาตุสวนตาล (ระลึก ธานี, 2527)

2.3.5 เรือโบราณ

เรือโบราณหรือเรือเจ้าแม่หงษ์ทอง เป็นเรือชุดขนาดใหญ่ทำจากไม้ตะเคียนหิน หรือที่ชาวบ้านเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ไม้แคน” เป็นเรือที่มีความยาว 24 เมตร กว้าง 2.70 เมตร ขณะนี้จัดแสดงไว้ที่วัดธาตุสวนตาล บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี

ความเป็นมาของเรือโบราณนี้ เกิดขึ้นในช่วงเดือน พฤษภาคม - มิถุนายน 2537 ซึ่งเป็นปีที่ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้น้ำในแม่น้ำชีบางช่วงแห้งขอด ชาวบ้านสามารถที่จะเดินข้ามแม่น้ำชีไปมาได้ ชาวบ้านได้ไปทอดแหหาปลาตามแม่น้ำชี และได้พบเรือลำนี้ฝังอยู่ที่หาดทรายวังไหลน้อย มีบางส่วนของเรือโผล่ขึ้นมาจากดิน ซึ่งหาดวังไหลน้อยนี้อยู่ห่างจากบ้านชีทวน ประมาณ 5 กิโลเมตร ในวันที่ 5 พฤษภาคม 2537 ได้มีนายสำเริง สิมเสมอ ราษฎรหมู่ที่ 3 บ้านชีทวน ซึ่งเป็นหนึ่งในจำนวนหลายคน ที่ไปพบเรือลำนี้ ได้เข้าแจ้งต่อนายกุล ธาณี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 บ้านชีทวน ในขณะนั้นว่า ได้พบเรือโบราณที่หาดวังไหลน้อย ต่อมาในวันที่ 14 พฤษภาคม 2537 ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 6 พระปลัดอู๊ด เจ้าอาวาสวัดบ้านท่าศาลา และเจ้าคณะตำบล ชีทวน และพระบุญมี รองเจ้าอาวาสวัดธาตุสวนตาล และรองเจ้าคณะตำบล ชีทวน พร้อมทั้งชาวบ้านพร้อมพระภิกษุสามเณรได้พากันเดินทางไปขุดเอาเรือโบราณลำนี้ แต่ไม่สามารถขุดเอาเรือขึ้นมาได้ หลังจากนั้นวันที่ 17 พฤษภาคม 2537 ตรงกับวันอังคารขึ้น 8 ค่ำ เดือน 6 พระภิกษุ สามเณรและชาวบ้านได้พากันไปขุดเพื่อเอาเรือขึ้นอีกครั้ง โดยมีชาวบ้านประมาณ 200 คน ไปช่วยกันขุดจนกระทั่งเวลาประมาณ 15.00 จึงสามารถขุดเอาเรือขึ้นได้ และช่วยกันลากเรือออกจากที่เดิม โดยห่างจากที่เดิมประมาณ 30 เมตร ในขณะที่กำลังเก็บเรืออยู่นั้น ได้มีฝนตกลงมาอย่างหนัก พายุพัดฟ้าแลบ ผู้ที่ไปขุดเอาเรือเป็นจำนวนมากต่างคนต่างหนีฝนกันอลหม่าน เพราะแถวนั้นไม่มีที่หลบฝนอยู่เลย ทุกคนได้เดินทางฝ่าสายฝนที่กำลังตกหนักอย่างทุลักทุเลโดยไม่มีใครได้รับอันตรายแต่อย่างใด ต่อมาก็มีฝนตกลงมาเรื่อย ๆ จนทำให้น้ำในแม่น้ำชีไหลสูงขึ้นมาจนถึงที่เก็บเรือเอาไว้

พอมาถึงวันที่ 6 มิถุนายน 2537 ชาวบ้าน ประมาณ 200 คน โดยการนำของพระครูสุนทรสุตกิจ รองเจ้าคณะอำเภอเขื่องในและเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีวิไล ได้พากันไปทำพิธีบวงสรวงเรือและสามารถลากเรือโบราณนี้ล่องมาตามลำน้ำชีได้ระยะทางจากหาดทรายวังไหลน้อยมาถึงท่าน้ำ ท่าเค็ง 3 กิโลเมตร และจากท่าน้ำ ท่าเค็ง มาถึงวัดธาตุสวนตาลระยะทาง 2 กิโลเมตร

ขณะที่นำเรือมาไว้ที่วัดธาตุสวนตาล พระภิกษุสามเณรพร้อมด้วยชาวบ้านได้ทำการซ่อมแซมเรือลำนี้ เป็นเวลา 17 วัน จึงซ่อมเรือเสร็จแล้วนำเรือลำนี้เก็บไว้ที่โรงเรือน ภายในวัดธาตุสวนตาล

เรือโบราณหรือเรือเจ้าแม่หงษ์ทองนี้ เป็นเรือที่นำโชคและเป็นเรือที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ประชาชนทั้งใกล้และไกลแวะเวียนชมและสักการะบูชา จุดธูปเทียนปิดทองมิได้ขาด ซึ่งถือว่าเป็นโบราณวัตถุที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของบ้านชีทวน (จากการสัมภาษณ์ นายกุล ธาณี, 2537)

2.3.6 สัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียน

สัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียน ตั้งอยู่ในศาลาการเปรียญ เป็นไม้แกะสลักลงรักปิดทอง บางตอนประดับด้วยกระจกสี มีรางเหล็กสำหรับปักเทียนอยู่บริเวณตอนบน บนแผ่นไม้แกะสลักลงรักปิดทองแต่ละแผ่นนั้น มีการแกะสลักพญานาค 3 หัว จำนวน 6 ตัว ส่วนด้านล่างของฐานขาตั้งแต่ละด้านแกะสลักเป็นรูปสิงห์ ซึ่งเป็นฝีมือชาวเมืองอุบลราชธานี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 24 ถือว่าเป็นงานไม้แกะสลักที่งดงามมากขึ้นหนึ่ง

2.4 วัฒนธรรมประเพณี

ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสานแตกต่างจากภาคกลางตรงที่ขนบธรรมเนียมประเพณีของภาคกลางได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ ส่วนขนบธรรมเนียมของอีสานได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน นั่นคือ การเคารพบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ผีแดน ผีฟ้า ผีตาแฮก (ผีนา ผีไร่) ขนบธรรมเนียมประเพณีของภาคกลางจึงมีลักษณะเป็นพราหมณ์มากกว่าพุทธ ดังปรากฏใน “พระราชพิธีสิบสองเดือน” ส่วนประเพณีของภาคอีสานมีลักษณะเป็นพุทธมากกว่า ดังรายละเอียดในฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งคณะกรรมการดำเนินงานการจัดทำหนังสืออุบลราชธานี 200 ปี ได้อธิบายเกี่ยวกับฮีตสิบสองคองสิบสี่ไว้ดังนี้

2.4.1 ฮีตสิบสอง

ฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทั้ง 12 เดือนในแต่ละปี “ฮีต” มาจากคำว่า จารีต ถือเป็นจรรยาของสังคม ถ้าฝ่าฝืนมีความผิด เรียกว่า ผิดฮีต หมายถึงผิดจารีต ฮีตสิบสอง สรุปได้ดังนี้

เดือนอ้าย (เดือนเจียง) บุญเข้ากรรม เป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ผู้กระทำผิดได้สารภาพต่อหน้าคณะสงฆ์ เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน และมุ่งประพฤติดตนให้ถูกต้องตามพระวินัยต่อไป ทางด้านฆราวาสก็จะมีการทำบุญเลี้ยงผีต่าง ๆ

เดือนยี่ ทำบุญคูณข้าวหรือบุญคูณลาน นิมนต์พระสวดมนต์เย็นเพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก เมื่อพระฉันเช้าแล้วจะทำพิธีสู่ขวัญข้าว นอกจากนี้ชาวบ้านจะเตรียมเก็บสะสมฟืนไว้หุงต้มที่บ้าน

เดือนสาม ทำบุญข้าวจีและบุญมาฆบูชา การทำบุญข้าวจีจะเริ่มตอนเช้า โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นใส่น้ำอ้อย นำไปจี่แล้วชุบด้วยไข่ เมื่อสุกแล้วนำไปถวายพระ

เดือนสี่ ทำบุญพระเวสฟิงเทศน์มหาชาติ มูลเหตุ เนื่องจากพระคัมภีร์มาลัยหมื่นและมาลัยแสนว่า ถ้าผู้ใดปรารถนาที่จะพบพระศรีอริยเมตไตรย หรือเข้าถึงศาสนาของพระพุทธองค์แล้ว จงอย่าฆ่าบิดามารดาสมณะพราหมณาจารย์ อย่ายุยงให้พระสงฆ์แตกสามัคคีกัน กับให้อุตสาห์ฟังเทศนาเรื่องพระมหาเวสสันดรชาดกให้จบสิ้นภายในวันเดียว เป็นต้น ในงานบุญนี้มักจะมีผู้นำของมาถวายพระซึ่งเรียกว่า “กัณฑ์หลอน” หรือถ้าเจาะจงจะถวายเฉพาะพระนักเทศน์ที่ตนนิมนต์มาก็เรียกว่า “กัณฑ์จบ” เพราะต้องแอบข่มดูให้แน่เสียก่อน

เดือนห้า ตรุษสงกรานต์หรือบุญสงน้ำ การสงน้ำมีการรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ผู้หลัก ผู้ใหญ่ การทำบุญมีการถวายทาน การทำบุญสงน้ำกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 บางที่เรียกว่า บุญเดือน 5 ถือเป็นเดือนสำคัญเพราะเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่

เดือนหก ทำบุญบั้งไฟและบุญวันวิสาขบูชา การทำบุญบั้งไฟเพื่อขอฝนและจะมีงานบวชนาคพร้อมกันด้วย การทำบุญเดือน 6 เป็นงานสำคัญก่อนลงมือทำนา หมู่บ้านใกล้เคียงจะมาทำบั้งไฟแข่งกัน เจ้าภาพ (หมู่บ้านที่รับเป็นเจ้าภาพ) จะจัดอาหาร เหล้ายา เลี้ยงโดยไม่คิดมูลค่า เมื่อถึงเวลาจะแห่บั้งไฟและเชิงออกไป ณ ที่จุด การเชิงเป็นการสนุกสนานมาก นับเป็นชุมนุมครั้งสำคัญ การทะเลาะวิวาทกันในงานไม่ค่อยมี จะมีการพูดจาลามกหรือนำสัญลักษณ์เรื่องเพศมาแห่แห่น โดยไม่ถือว่าเป็นของหยาบคาย ส่วนการทำบุญวันวิสาขบูชา กลางวันมีการเทศน์กลางคืนมีการเวียนเทียน เช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ

เดือนเจ็ด ทำบุญข้าชะ (ล้าง) หรือทำบุญบูชาบรรพบุรุษ มีการเช่นสรวงหลักเมืองหลักบ้าน ปู่ตา ผีเมือง ผีตาแฮก เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณ

เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา เป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง จึงคล้ายกับทางภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เช่น มีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์สามเณร มีการฟังธรรมเทศนาตอนบ่าย ชาวบ้านหล่อเทียนใหญ่ถวายเป็นพุทธบูชาและจะเก็บไว้ตลอดพรรษา

เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ โดยการจัดอาหาร หมากพลู เหล้า บุหรี่ แล้วนำไปวางไว้ใต้ต้นไม้หรือที่ใดที่หนึ่ง พร้อมทั้งเชิญวิญญาณของญาติมิตรที่ล่วงลับไปมารับเอาอาหารไป ต่อมาใช้วิธีกรวดน้ำแทน

เดือนสิบ ทำบุญข้าวสาก (สลากภัตต์) ตรงกับวันเพ็ญ เดือน 10 หรือเรียกว่าบุญเดือนสิบ ผู้ถวายจะเขียนชื่อของตนลงในภาชนะที่ใส่ของท่าน และเขียนชื่อลงในบาตร ภิกษุสามเณรรูปใดจับได้สลากของใคร ผู้นั้นจะเข้าไปถวายของ เมื่อพระฉันเสร็จแล้ว มีการฟังเทศน์ การทำบุญเดือนสิบนี้เป็นการอุทิศให้แก่ผู้ตายเช่นเดียวกัน

เดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา หรือบุญเดือน 11 ในวันขึ้น 15 ค่ำ พระสงฆ์จะแสดงอาบัติ ทำการปวารณาคือการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่จะให้โอวาทเตือนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตัวอย่างผู้ทรงศีล เป็นอันเสร็จพิธี พอตกกลางคืนมีการจัดประทีปโคมไฟ นำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ในวัดหรือตามริมรั้ววัด

เดือนสิบสอง ทำบุญกฐิน การทำบุญกฐินเริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันเพ็ญเดือน 12 เรียกว่าบุญเดือน 12 สำหรับประชาชนที่อยู่ริมแม่น้ำจะมีการแข่งเรือ (สว่างเสีย) ด้วย เช่น ในแม่น้ำโขง แม่น้ำชี แม่น้ำมูล เพื่อระลึกถึงอุสุภญาณาค

2.4.2 คองสิบสี่

คองสิบสี่ คือ ครอบธรรม 14 อย่าง เป็นแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง หรือระหว่างคนธรรมดากับปฏิบัติต่อกัน ได้แก่

1. **ฮิตเจ้าคองขุน** เจ้า หมายถึง พระเจ้าแผ่นดินซึ่งเป็นผู้ปกครองสูงสุด อีสานเรียก “เจ้า” ส่วนขุน หมายถึง ข้าราชการ ขุนนาง ฮิตเจ้าคองขุน คือการปฏิบัติระหว่างพระเจ้าแผ่นดินและขุนนาง

2. **ฮิตท้าวคองเพี้ย** ท้าวเป็นคำเรียกเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ เช่น ท้าวอุปฮาด ท้าวราชวงศ์ ท้าวราชบุตร ท้าวศรีโคตร เพี้ย หมายถึง พระยา ตำแหน่งขุนนางผู้ใหญ่

3. ฮีตไพร่คองนาย ไพร่ ได้แก่ ราษฎรที่ต้องปฏิบัติตามระบอบกฎหมายบ้านเมือง

4. ฮีตบ้านคองเมือง หมายถึง กฎระเบียบของบ้านเมือง

5. ฮีตปู่คองย่า

6. ฮีตพ่อคองแม่

7. ฮีตสะไก้คองเขย

8. ฮีตป่าคองลุง

9. ฮีตลูกคองหลาน

จากข้อ 5-9 เป็นธรรมเนียมที่พึงปฏิบัติระหว่างคนในครอบครัว

10. ฮีตเฒ่าคองแก่ เป็นธรรมเนียมที่พึงปฏิบัติของผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งถือเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่จะต้องวางตนให้เป็นที่เคารพของลูกหลาน

11. ฮีตปีคองเดือน หมายถึง การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีใน 12 เดือนหรือตามฮีตสิบสอง

12. ฮีตไร่คองนา หมายถึง ธรรมเนียมที่ต้องปฏิบัติในการทำไร่ทำนา เช่น ต้องขยันหมั่นเพียรตามกาลเวลา ไม่ทอดทิ้งการทำพืชมงคล

13. ฮีตวัดคองสงฆ์ เป็นหลักสำหรับบุคคลต้องยึดถือปฏิบัติต่อพระศาสนา 14 ประการคือ

(1) เมื่อเข้าหรือผลไม้ผลิดอกออกผล ให้นำไปถวายพระภิกษุเสียก่อนแล้วตนจึงบริโภคภายหลัง

(2) อย่าทำตาชั่งปลอม หรือแปลงตาชั่ง อย่าปลอมแปลงเงินตรา (อย่าจ่ายเงินแดงแปลงเงินกว้าง) และอย่ากล่าวคำหยาบต่อกัน

(3) ให้พร้อมกันทำไร่หลักและกำแพงล้อมวัดอารามและบ้านเรือนของตนกับให้ปลูกหอบูชาไว้ทั้งสี่มุมบ้านเรือน

(4) ก่อนจะขึ้นบนบ้านให้ล้างเท้าเสียก่อน

(5) เมื่อถึงวันพระ 7-8-14-15 คำ ให้ทำการคารวะเตาไฟบันไดหรือประตูบ้านที่ตนอาศัยเข้าออกทุกวัน (คือต้องให้ความสนใจเอาใจใส่ต่อสิ่งสำคัญเหล่านี้)

(6) ก่อนเข้านอนให้ล้างเท้าเสียก่อน

(7) เมื่อถึงวันพระ (วันศีล) ให้เมียเอาดอกไม้ธูปเทียนทำการคารวะตัวของตน (ผ้าที่ดี) และเมื่อถึงวันอุโบสถให้จัดดอกไม้ธูปเทียนไปถวายแต่พระภิกษุ กับให้ทำการคารวะบิดามารดาปู่ย่าตายายด้วย

(8) ถึงวันพระเดือนดับ (ข้างแรม) และวันพระเดือนเพ็ญ (ข้างขึ้น) ให้นิมนต์พระภิกษุมาสวดมนต์ที่บ้านและทำบุญตักบาตรถวายทานท่าน

(9) เมื่อพระภิกษุสามเณรมาบิณฑบาตอย่าให้ท่านคอย เวลาใส่บาตรอย่าให้ถูกตัวท่าน กับอย่าสวมรองเท้า กางร่ม ใช้ผ้าโพกหัว หรือถือศาสตราอาวุธเวลาใส่บาตร

(10) เมื่อพระภิกษุเข้าปริวาสกรรม ให้นำดอกไม้ธูปเทียนแพถวายท่าน

(11) เมื่อเห็นพระภิกษุผ่านมา ให้นั่งลงยกมือไว้แล้วพุดจากับท่าน

(12) อย่าเหยียบเงาพระภิกษุสามเณรผู้ทรงศีล

(13) ยำนำเอาอาหารที่ตนเหลือกินไปถวายพระภิกษุสามเณร และหากมีเมียก็อย่าเอาอาหารที่ตนกินเหลือไว้ให้ผัวกิน

(14) อย่าเสพงามคุณในวันพระ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา และวันมหาสงกรานต์ ผู้ใดหากฝ่าฝืนเวลาลูกหลานเกิดมาจะมีนิสัยดื้อดึง ว่าไม่นอนสอนก็ยาก

14. สัตว์เจ้าครองเมือง เป็นแบบแผนสำหรับผู้ปกครอง 14 ข้อด้วยกัน คือ

(1) ทรงตั้งผู้ซื่อสัตย์สุจริต ชยันหมั่นเพียรให้เป็นอุปฮาด ราชมนตรี

(2) หมั่นประชุมอุปฮาด ราชมนตรี ช่วยกันบริหารบ้านเมืองให้เจริญ

(3) ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม

(4) ถึง (13) เป็นประเพณีที่ผู้ปกครองต้องถือเป็นหน้าที่แนะนำหรือนำประชาชนให้ทำบุญเป็นประจำทุก ๆ เดือน เช่น บุญออกพรรษา บุญสงกรานต์ เป็นต้น

(15) ให้มีสมบัติคุณเมืองหรือค่าควรเมืองครบ 14 ประการ คือ

1) หูเมือง มีทูตานุทูตที่มีปัญญาเฉลียวฉลาด

2) ตาเมือง มีนักปราชญ์สอนorroดสอนธรรม

3) แก่นเมือง มีพระสงฆ์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัย

4) ประตุมือง มีอาวุธยุทธโศปกรณ์ป้องกันศัตรู

5) รากเมือง มีฐา (โหร) ทายเหตุร้ายดี

6) เหน้เมือง มีเสนาอำมาตย์ที่เที่ยงตรง

- 7) ฝาเมือง มีทหารที่แกลั่วกล้า
- 8) ขาง (แป) เมือง มีเจ้านายตั้งอยู่ในธรรม
- 9) เขตเมือง มีผู้ฉลาดรู้พื้นที่เขตบ้านดินเมือง
- 10) สติเมือง มีคหบดี เศรษฐี และทวยคำ
- 11) ใจเมือง ราชกุมาร ราชกุมารี เจ้าฟ้ามหากษัตริย์
- 12) คำเมือง มีภูมิภาคที่มีราคาค่างวด
- 13) เมฆเมือง มีเทวดาศักเมือง (รักษาเมือง)

2.4.3 วัฒนธรรมประเพณีบ้านชีทวน

วัฒนธรรมประเพณีที่บ้านชีทวนที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นทั้งประเพณีที่ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบัน และประเพณีที่เคยถือปฏิบัติกันในอดีตกาล แต่ปัจจุบันนี้ไม่ได้มีการถือปฏิบัติกันแล้ว

2.4.3.1 ประเพณีที่ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่

ประเพณีที่บ้านชีทวนที่ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่และสอดคล้องตามประเพณีฮีตสิบสองมิดังต่อไปนี้

1. บุญคุณลาน ถึงแม้ประเพณีนี้ยังคงอยู่แต่ในปัจจุบันนี้ที่บ้านชีทวนจะมีการถือปฏิบัติกันอยู่เพียงไม่กี่ครอบครัว โดยการนิมนต์พระไปฉันภัตตาหารเช้าที่นาแล้วทำพิธีสู่วัณษาข้าวนิมนต์พระไป จำนวน 5,7,9 รูป แต่ส่วนมากมักนิมนต์พระไป 9 รูป หลังจากนั้นก็จะมีการขนย้ายข้าวจากที่นามาไว้ที่ยุ้งข้าว ถ้าครอบครัวไหนไม่ได้ทำก็จะไปขอข้าวจากครอบครัวที่ทำบุญคุณลานมาไว้ในยุ้งข้าวของตนเอง บุญคุณลานนี้นิยมทำบุญในเดือนยี่

2. บุญข้าวจี่ ประเพณีนี้ยังคงถือปฏิบัติสืบทอดกันมาทุกปี โดยนำข้าวจี่ไปถวายพระที่วัด เมื่อนำข้าวจี่ไปใส่บาตร พระสงฆ์ เจริญพระพุทธมนต์จบแล้วก็ช่วยกันถวายอาหารคาวหวานแก่พระสงฆ์ นิยมทำบุญนี้ในเดือนสาม ที่บ้านชีทวนยังมีกิจกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับบุญข้าวจี่ ก็คือ “บุญกุ่มข้าวใหญ่” ส่วนมากจะจัดวันเดียวกันกับบุญข้าวจี่ ชาวบ้านจะนำข้าวเปลือกของตน คนละเล็กคนละน้อยไปกองรวมกันที่วัดเป็นกองข้าวขนาดใหญ่เรียกว่า “กุ่มข้าว” แล้วนิมนต์ พระสงฆ์มาทำบุญถวายทานตามประเพณี เสร็จแล้วก็ถวายข้าวเปลือกนั้นให้แก่คณะสงฆ์ แล้วแต่จะจัดการอย่างไรก็ตามที่เห็นสมควร ตามปกติก็จะมีการประกาศขาย

ข้าวเปลือก เพื่อนำเงินสมทบสร้างปฏิสังขรณ์วัด บางจังหวัดจะจัดบุญกุ่มข้าวใหญ่ไว้วันเดียวกันกับการทำบุญคุณลาน เช่น จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

ในสมัยก่อนที่บ้านชีทวนเมื่อมีการทำบุญข้าวจีแต่ละครอบครัวก็จะทำขนมจีน ขนม และข้าวต้มมัด นำไปให้ญาติ ๆ ในอีกหมู่บ้านหนึ่ง เมื่อหมู่บ้านนั้นทำก็จะนำมาให้ญาติ ๆ ในหมู่บ้านอื่น ๆ เป็นการแลกเปลี่ยน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

3. บุญพระเวสหรือบุญผะเหวด ประเพณีที่บ้านชีทวนยังคงยึดถือปฏิบัติต่อกันมาอย่างเหนียวแน่น ซึ่งเป็นการทำบุญในเดือนสี่ โดยทั่วไปจะเรียกว่า “การทำบุญเทศน์มหาชาติ” การทำบุญผะเหวดนี้เป็นการทำบุญเนื่องด้วยการรำลึกถึงอดีตชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้าที่ได้อุบัติมาเป็นพระเวสสันดร และได้บำเพ็ญทานบารมีย่างแก่กล้า การกำหนดวันงานมี 2 วัน คือ วันโสม (วันรวม) และวันฟังเทศน์ ในวันโสมแต่ละครอบครัวก็จะมีการทำขนมจีน ขนม และข้าวต้มมัดไว้ต้อนรับแขก เพราะจะมีญาติจากหมู่บ้านอื่นมาฟังเทศน์ ส่วนที่วัดก็จะมีการประดับประดาธรรมมาสน์ปีกธงทิวไว้รอบวัด และทำที่ห่ออุปคุต ชาวบ้านจะทำดอกไม้พวงมาลัยจากใบมะพร้าว ใบตาล ข้าวตอกแตก (ข้าวเปลือกที่นำมาคั่ว) ทำเป็นรูปนก รูปสัตว์ แขนงไว้ที่ศาลาการเปรียญ ซึ่งการทำบุญผะเหวดจะมีกิจกรรมอยู่ 3 อย่าง คือ

3.1 การใส่หนังสือ เมื่อมีการกำหนดวันงานแล้ว จะมีการนำหนังสือ “ใบลาน” หรือ “กัณฑ์ผะเหวด” มาแยกออกเป็นกัณฑ์ย่อย แล้วนำหนังสือที่แบ่งไว้นั้น ไปให้ตามวัดต่าง ๆ เพื่อพระสงฆ์จากวัดนั้น ๆ จะนำไปเทศน์ตามวันที่กำหนดไว้ การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “การใส่หนังสือ”

3.2 การแห่ผะเหวด ในตอนเย็นของวันโสม ชาวบ้านจะมีการไปรวมกันที่ใดที่หนึ่ง ซึ่งสมมติว่าเป็นป่า และพากันแห่ผ้าซึ่งเขียนภาพเป็นเรื่องราวพระเวสสันดรชาดกทั้ง 13 กัณฑ์ เข้าสู่ หมู่บ้าน ตามระยะทางจะมีการตั้งถังน้ำไว้ เพื่อให้ผู้แห่ผะเหวด เอาดอกไม้จุ่มเป็นการบูชาพระเวสสันดร พอถึงบริเวณวัด ก็จะนำผ้าไปชิงไว้รอบศาลาการเปรียญ ในประเพณีดั้งเดิมจะมีการนำข้าวเหนียวทำเป็นก้อนเล็ก ๆ บ้านละเล็กละน้อยรวมกันได้ 1,000 ก้อน เรียกว่า “ข้าวพันก้อน” แล้วนำมาถวายพุทธบูชาในวันเทศน์มหาชาติ เป็นการบูชา “คาถาพัน” เพราะคาถาในพระเวสสันดรชาดกมีอยู่ 1,000 พระคาถา รวม 13 กัณฑ์ดังนี้ (สมัย มาลาเพชร, 2541)

กัณฑ์ที่ 1	ทศพร	มี	19	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 2	หิมพานต์	มี	134	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 3	ทานกัณฑ์	มี	209	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 4	วนปเวส	มี	57	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 5	ชูชก มี	มี	79	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 6	จุลพน	มี	35	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 7	มหาพน	มี	80	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 8	กุมาร	มี	101	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 9	มัทรี	มี	90	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 10	สักกบรรพ	มี	43	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 11	มหาราช	มี	69	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 12	จกษัตริย์	มี	36	พระคาถา
กัณฑ์ที่ 13	นครกัณฑ์	มี	46	พระคาถา
	รวม		1,000	พระคาถา

แต่จากการสัมภาษณ์พระครูบุญมี เจ้าอาวาสวัดธาตุสวนตาล บ้านชีทวน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2543 บอกว่ามีทั้งหมด 15 กัณฑ์ นั่นก็คือมีการนับเอา กัณฑ์มัลลย์หมื่นมัลลย์แสน และ กัณฑ์สังกาศ เข้ามาด้วย โดย กัณฑ์มัลลย์หมื่น มัลลย์แสน จะมีการเทศน์ในวันโฮม ส่วนการเทศน์สังกาศจะเทศเกือบสว่างของวันโฮม

โดยทั่วไปจึงถือว่าเทศน์มหาชาติชาดก มี 13 กัณฑ์ โดยไม่รวม กัณฑ์มัลลย์หมื่น มัลลย์แสน และสังกาศเข้าด้วยกันเพราะการเทศน์มหาชาตินั้นจะเทศน์ให้จบทั้งพันพระคาถา (1,000 พระคาถา) ในวันเดียวกัน ตั้งแต่เช้ามีดจนถึงมีดค่ำเลยทีเดียว

3.3 การแห่กัณฑ์หลอน ในขณะที่พระภิกษุ กำลังเทศน์มหาชาติอยู่นั้น ชาวบ้านก็จะแบ่งกันออกเป็นกลุ่ม ๆ ร้องรำ สนุกสนาน โดยมีดนตรีพื้นบ้าน เช่น กลอง ฆ้อง แคน ฉิ่ง ฉาบ มาบรรเลง ฟ้อนรำ แห่กันในหมู่บ้านเพื่อเรียไร่ เงินของชาวบ้านมาทำเป็นกัณฑ์เทศน์ เมื่อรวบรวมได้พอสมควรแล้ว ก็จะแห่เข้ามาในวัดโดยไม่บอกกล่าวไว้ล่วงหน้า เรียกว่า “กัณฑ์หลอน” ถ้ากัณฑ์หลอนเข้ามาในช่วงพระรูปใดกำลังเทศน์อยู่ พระรูปนั้นก็จะได้รับเงินจากกัณฑ์

หลอนนั้น แต่ก็มีกัณฑ์อีกประเภทหนึ่งเรียกว่า “กัณฑ์ตัน” โดยชาวบ้านจะมีการจับสลากในวัน โสม ใครได้กัณฑ์ไหนก็จะนำต้นเงินมาถวาย (ต้นเงินก็คือการนำต้นกล้วยมาแล้ว นำเงินมาผูกเข้ากับกิ่งไม้ เสียบที่ต้นกล้วย จำนวนเท่าใดตามกำลังศรัทธา)

นอกจากนี้ในงานบุญพะเหวด จะต้องมีการทำ “ห่ออุปคุต” จัดเป็นห่อเล็ก ๆ ช้างใน บรรจุน้ำบริวารตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของศาลาการเปรียญเพื่อให้งานพะเหวดมีความเรียบร้อย และปลอดภัย ซึ่งเรื่องราวของพระอุปคุตมีเรื่องราวไว้ว่าพระอุปคุต เป็นพระเถระผู้ทรงฤทธิ์ นิมิตกฤตย์อยู่กลางแม่น้ำใหญ่ครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้รวบรวมพระบรมสารีริกธาตุของ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจากที่ต่าง ๆ มาบรรจุไว้ในสถูปเจดีย์ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้นใหม่ เสร็จแล้วจะทำการฉลอง จึงทรงรับสั่งให้ไปนิมนต์พระอุปคุตมาในพิธีฉลองนั้น เมื่อมารู้ว่าพระ เจ้าอโศกมหาราชจะฉลองสถูปเจดีย์ ก็ได้มาแสดงฤทธิ์โต้ตอบ กับพระอุปคุต ครั้งสุดท้ายพระอุป คุตได้นิรมิตหนังสือแผ่นผูกแขวนคอมารไว้ มารไม่สามารถแก้ให้หลุดได้ ในที่สุดมารจึงยอมแพ้ พระอุปคุต จึงแก้หนังสือออกจากคอมาร และนำเอาตัวไปกักขังไว้บนยอดเขา การฉลองพระ สถูปเจดีย์ครั้งนั้นจึงปลอดภัยสำเร็จลงด้วยดี ดังนั้นบุญพะเหวดจึงนำเรื่องราวของพระอุปคุตมา เกี่ยวข้อง เพื่อให้งานสำเร็จปลอดภัย และสงบเรียบร้อย (สมัย มาลาเพชร, 2541) บุญพะเหวด นี้นิยมทำบุญกันทั่วไปในภาคอีสาน แต่ที่มีชื่อเสียงและจัดเป็นงานเทศกาลประจำของจังหวัดคือ จังหวัดร้อยเอ็ด

4. บุญสงกรานต์หรือบุญสงน้ำ เป็นประเพณีที่ชาวบ้านชิวทวนได้เตรียมน้ำอบน้ำหอม ไว้สงน้ำพระสงฆ์ นอกจากนี้ที่มีการสงน้ำผู้สูงอายุผู้หลักผู้ใหญ่ และผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน เพื่อ ขอพรจากท่านเหล่านั้น เป็นการทำบุญในเดือนห้า

ในอดีตกาล ได้กำหนดเทศกาลมหาสงกรานต์ไว้ คือ วันที่ 13 เมษายน เรียกว่า “วัน สังขารล่วง” วันที่ 14 เมษายน เรียกว่า “วันสังขารเนา” จึงเป็นวันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ บรรพชน และวันที่ 15 เมษายน เรียกว่า “วันสังขารขึ้น” เป็นวันทำบุญตักบาตร แล้วสงน้ำ พระภิกษุ ตลอดสงน้ำผู้สูงอายุผู้หลักผู้ใหญ่ ในชุมชนต่าง ๆ เรียกว่า “รดน้ำหรือรดน้ำหรือ สงน้ำ ไม่ได้เรียกว่า “รดน้ำดำหัว” เหมือนทางภาคเหนือ

นอกจากนี้จะนำน้ำอบน้ำหอมไปสงน้ำพระพุทธรูปที่วัด ทางวัดจะจัดสถานที่อัญเชิญ พระพุทธรูปมาประดิษฐานไว้ให้ประชาชนมาสงน้ำพระพุทธรูป และตามบ้านเรือนต่าง ๆ ก็จะทำ

พิธีนำพระพุทธรูปลงมา ตลอดทั้งเครื่องล้างของคลังและวัตถุมงคลต่าง ๆ มาสร่งน้ำเหมือนกัน และเอาไว้นานถึง 15 วันเต็ม จึงทำพิธีนำขึ้นประดิษฐานไว้ที่เดิม

เมื่อนำพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ในที่ให้ชาวบ้านสร่งน้ำแล้ว ชาวบ้านจะพากันก่อกองพระทราย ถ้าหมู่บ้านหรือวัดอยู่ใกล้แหล่งน้ำ จะก่อกองพระทรายที่หาดริมน้ำโดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ไปด้วย เมื่อถวายอาหารเพลเสร็จแล้ว ตอนบ่ายจึงก่อกองพระทรายแล้วทำธงทิวสีต่าง ๆ พร้อมด้วยดอกไม้ ธูปเทียน ปักบูชาพระทรายนั้น แล้วนิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์จบแล้ว ก็พากันเล่นสาดน้ำตามธรรมเนียมเป็นที่สนุกสนานแล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน สำหรับวัดหรือหมู่บ้านไกลแหล่งน้ำ ชาวบ้านจะพากันไปหาบทรายจากที่ต่าง ๆ มากองรวมกันไว้ที่ลานวัด เวลาประมาณบ่ายสามโมง พระสงฆ์จะตีกลองเป็นสัญญาณให้ชาวบ้านมารวมกันก่อกองพระทรายที่วัดเสร็จแล้วสร่งน้ำพระสงฆ์ต่อไปนิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์เย็น กลางคืนชาวบ้าน มารวมกันที่วัด ทำพิธีทางศาสนา และมีมหรสพสมโภชตลอดคืน รุ่งเช้าถวายอาหารบิณฑบาตพระสงฆ์ ในโอกาสเดียวกันนี้จะมีพิธีปล่อยนก ปล่อยปลา ปล่อยเต่า หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะถือว่าได้ทำกุศลถ่ายถอนชีวิตสัตว์ เป็นการแสดงเมตตาต่อสัตว์ ชาวอีสานถือว่าการก่อกองพระทราย และการปล่อยสัตว์นั้นจะได้กุศลผลบุญตอบสนองมากทั้งปัจจุบันและอนาคต ในภพหน้าอีกด้วย

5. บุญบั้งไฟ ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติต่อกันมาและถือว่าเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของบ้านชีทวน ลูกหลานชาวบ้านชีทวน ที่ไปประกอบอาชีพที่อื่นก็จะรอคอยเดือนนี้เพื่อที่จะได้กลับไปเยี่ยมบ้านและพบปะเพื่อนฝูงและญาติพี่น้อง ไปสนุกสนานในงานบุญบั้งไฟ และถือเป็นประเพณีที่สำคัญเพื่อขอน้ำฝน นิยมทำบุญนี้ในเดือนหก ซึ่งมีประเพณีที่นิยมทำในวันเดียวกันกับบุญบั้งไฟ คือ บุญผ้าป่า เป็นการร่วมกันบริจาคเงินจัดตั้งเป็นกองผ้าป่า เพื่อนำเงินบริจาคให้กับวัด เพื่อสมทบปฏิสังขรณ์โบราณวัตถุต่าง ๆ การทำบุญบั้งไฟจะมีวันแห่บั้งไฟและวันจุดบั้งไฟ โดยในวันแห่บั้งไฟจะมีขบวนแห่จากหมู่บ้านต่าง ๆ มีการประกวดขบวนแห่ มีขบวนพ็อนรำอย่างสวยงาม ส่วนวันรุ่งขึ้นจะเป็นการจุดบั้งไฟ บั้งไฟมีหลายขนาดตามน้ำหนักของการบรรจุดินปืน เช่น บรรจุ 12 กิโลกรัม เรียกว่า “บั้งไฟหมื่น” บรรจุสิบเท่าของบั้งไฟหมื่นเรียกว่า “บั้งไฟแสน” และบรรจุสิบเท่าของบั้งไฟแสนเรียกว่า “บั้งไฟล้าน” ปัจจุบันที่บ้านชีทวนมีการจุดถึงบั้งไฟล้านแล้ว

สมัย มาลาเพชร กรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น ได้อธิบายเกี่ยวกับ “บั้งไฟ” ไว้ว่า “บั้งไฟ” คือท่อนไม้ไผ่ที่ทะลวงซ้อ แล้วอัดด้วยหมื่อ (ดินปืน) ซึ่งมีส่วนประสม

คือ ชี้เกีย (ดินประสิว) มาด (กำมะถัน) และ ถ่าน อัดดินปืนให้แน่นมีฝาปิดปากกระบอกซึ่งเรียกว่า “เถียด” มีรูตรงกลางและมีชนวนสำหรับจุดไฟ มีลูกทำจากไม้ไผ่มีขนาดต่างกันคล้ายลูกโหวด (ดนตรีพื้นบ้านชนิดหนึ่งใช้เป่า) รอบ ๆ บั้งไม้ไผ่ที่บรรจุดินปืนเพื่อให้เกิดเสียงดังเมื่อบั้งไฟขึ้น และลงแล้วต่อทางออกไปให้มีความสมดุลกับขนาดบั้งไฟ เพื่อให้เมื่อจุดไฟแล้วขึ้นได้สวยงาม นำชนวนไม่เกิดการแกว่งแล้วประดิษฐ์ตกแต่งให้สวยงาม ถ้าเป็นบั้งไฟใหญ่จะมีหัวพญานาคต่อขึ้นไปตรงหัวบั้งไฟมีปากขยับได้ เวลาเข็งบั้งไฟจะมีผู้ชักปากพญานาคให้ขยับเข้าจังหวะทำนองลำเซ็ง พอดี

ความเป็นมาของบั้งไฟมีตำนานเล่าขานไว้หลายเรื่อง เช่น

เรื่องที่ 1 : มีอยู่ว่า มีเทพเจ้านามว่า “วัสการเทพบุตร” สถิตอยู่ ณ สรวงสวรรค์ มีหน้าที่ประทานน้ำฝนให้แก่โลกมนุษย์ ถ้าปีใดพิโรธน้ำฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล สิ่งที่โปรดปรานของเทพเจ้าองค์นี้คือ “ไฟ” ดังนั้นมนุษย์จึงบูชาเทพเจ้าองค์นี้ด้วยบั้งไฟ จุดขึ้นไปบนฟ้าเป็นสัญญาณบูชาเทพเจ้าเพื่อขอน้ำฝนให้ตกลงมาตามความต้องการของมนุษย์

เรื่องที่ 2 : มีอยู่ว่า การทำบั้งไฟและจุดขึ้นไปบนฟ้านั้น เพื่อบูชา “พระยาแถน” ซึ่งเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง สถิตอยู่บนสรวงสวรรค์ และเป็นผู้บันดาลให้ฝนตกลงมายังโลกมนุษย์ตามฤดูกาล ถ้าฝนไม่ตกลงมาตามเวลาอันควร จึงต้องจุดบั้งไฟขึ้นไปเป็นการทวงสัญญาณให้ฟ้าฝนตกลงมา

เรื่องที่ 3 : เชื่อกันว่าการทำบั้งไฟก็เพื่อบูชาเทวาอารักษ์มหเสกข์หลักเมืองขอให้ฝนตกตามฤดูกาลอันสืบเนื่องจากตำนานว่า พระพรหมกับพญานาคเป็นมิตรกัน ได้สัญญากันว่าปีหนึ่งจะส่งข่าวถึงกันครั้งหนึ่ง ถ้าปีใดพญานาคสบายดีก็ให้ทำบั้งไฟจุดขึ้นไปบนสวรรค์ เมื่อพระพรหมเห็นบั้งไฟ ถ้าพระพรหมสบายดีก็จะส่งให้พระพิรุณทำฝนลงมา เมื่อพญานาคเห็นฝนก็จะทราบเรื่องตามสัญญา เหตุนี้จึงจัดทำกันขึ้นในต้นฤดูฝน เป็นงานประเพณีประจำปี คือทำพิธีขอฝนจาก “เทวาอารักษ์มหเสกข์หลักเมือง” นั่นเอง

เรื่องที่ 4 : ตามคำเชื่อและนิยายปรัมปราว่ามี อาณาจักรโคตรบูรณ มีพญาขอมปกครอง ตั้งราชธานีอยู่ที่เมืองหนองหาน (สกลนคร) บางคนก็ว่าหนองหานอยู่ที่กุมภวาปี (อุดรธานี) ซึ่งแต่เดิมฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ชาวปลาอุคตมสมบูรณมานาน จนกระทั่งถึงปีหนึ่งฝนแล้ง ชาวกล้าในนาตายหมด ผู้คนพากันอดอยากหิวโหย ทั้งบ้านช่องผู้คนและสัตว์เลี้ยง

ล้มตายลงมาก พญาขอมจึงประชุมอำมาตย์มนตรีแล้วหาทางแก้ไขโดยพญาขอมออกไปบำเพ็ญ
ศีลภาวนา 3 เดือน ก็แก้ไขภัยพิบัติไม่ได้ พญาขอมจึงประกาศว่า ถ้าผู้ใดมีปัญญาสามารถทำให้
ฝนตกได้ก็จะยกนางไอ่ ธิดาผู้เลอโฉม พร้อมด้วยทรัพย์ศฤงคารนับจำนวนมิได้ในท้องพระคลัง
หากผู้นั้นมีสามารถทำได้ แต่บังอาจมาอาสาที่จะประหารชีวิต

กาลครั้งนั้น เจ้าเมืองน้อยใหญ่พากันมาชุมนุมอยู่หนองหาน จึงมีท้าวผาดแดง เจ้าประเทศ
ราชหนุ่ม ทูลให้พญาขอมทรงทราบว่ที่ฝนฟ้าไม่ตกนั้นเพราะแดน (เทวดา) ท่านไม่โปรดมีทาง
แก้ไขได้ ขอให้ทำบั้งไฟแสนยิงขึ้นไปบนสวรรค์ไปบูชาแดนเสีย พญาขอมจึงประกาศให้ท้าวพญา
น้อยใหญ่ทำบั้งไฟแสนเสี่ยงกัน (แข่งกัน) ท้าวผาดแดงได้ทำบั้งไฟใหญ่ยิงไปไกลหลายพันโยชน์ มี
ชัยชนะเหนือท้าวพญาทั้งหลายจึงได้อภิเษกสมรสกับนางไอ่ และฝนฟ้าก็ตกลงมา ทำให้ข้าวปลา
อุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

ยังมีเรื่องเล่าต่อไปอีกว่า พอท้าวผาดแดงพานางไอ่กลับไปบ้านเมือง พญานาคหลงรัก
นางไอ่ จึงให้โอรสแปลงกายเป็นกระรอกต่อนมาลักตัวนางไอ่ไป ท้าวผาดแดงใช้ธนูยิงกระรอก
ต่อนยักษ์ยิงไฟให้ผู้คนทั้งเมืองกิน พญานาคโกรธแค้นบันดาลให้เมืองหนองหานถล่มกลายเป็น
หนองน้ำใหญ่ เรียกว่า หนองหาน คนที่กินเนื้อกระรอกพากันตายหมด เหลือแต่แม่หม้ายคน
เดียวไม่ได้กินเนื้อกระรอก ดินบ้านแม่หม้ายเลยไม่ถล่ม เหลืออยู่เป็นเกาะเรียกว่า เกาะแม่หม้าย
ท้าวผาดแดงกับบ่าวชื่อนายสามพานางไอ่ขึ้นม้าหนีไป พญานาคแสดงอิทธิฤทธิ์ทำแผ่นดินถล่มตาม
หลังไป นายสามผู้บ่าวหนีไม่พ้นเลยถูกแผ่นดินถล่มตายที่ห้วยแห่งหนึ่ง ซึ่งเดี๋ยวนี้เรียกว่าห้วย
บักสาม ท้าวผาดแดงพานางไอ่หนีไปเห็นจวนตัวจึงสลัดฆ้องทิ้งตรงห้วยแห่งหนึ่ง เดี่ยวนี้เรียกว่า
ห้วยน้ำฆ้อง แล้วท้าวผาดแดงกับนางไอ่ก็พากันหนีสาบสูญไป ผู้คนต่อมาจึงถือประเพณีทำบุญ
บั้งไฟบูชาพระเจ้าบนฟ้าและเป็นที่ระลึกแก่ท้าวผาดแดงผู้ให้กำเนิดบั้งไฟด้วย

การละเล่นในงานบุญบั้งไฟจะมีการละเล่นอยู่ด้วยกันหลายอย่างดังนี้

(1) การฟ้อน มีการฟ้อนหลายแบบ คือ ฟ้อนสุภาพ ผู้ฟ้อนจะไม่ตี๋มสุรา
และสุภาพสตรีแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสวยงามตามประเพณีอีสาน ฟ้อนไปตามจังหวะกองต๋ม (กลอง
รำมะนา) และฆ้อง เป็นส่วนประกอบสำคัญ ฟ้อนแบบนี้เรียกว่า “ฟ้อนกลองต๋ม” อีกแบบหนึ่ง
คือ ฟ้อนแบบสนุกสนาน หวาดเสียว และเข้มข้น พวกฟ้อนตี๋มสุรา มีท่าฟ้อนลวดลายต่าง ๆ
เรียกว่า “ฟ้อนกินเหล้า” หรือ “ฟ้อนเซ็ง”

(2) การเสีงกลอง (การแข่งขันกลองเสีงดัง) จะมีการแข่งขันกันในวันแห่บั้งไฟเรียกอีกอย่างหนึ่งคือ “กลองกิ่ง” มีรูปคล้ายรูปกรวย หันทางปากขึ้น หุ้มหนังสองด้าน ข้องตีหุ้มด้วยตะกั่ว การแข่งขันต้องตีเป็นคู่ ผู้ตีกลองใช้ผ้าขาวม้าโพกหัวและนุ่งผ้าเตี่ยวผืนเดียว ใช้เวลาแข่งขันกันนานพอสมควร และหยุดเป็นยก ๆ แพ้ชนะเอาเสีงดังเป็นเกณฑ์ตัดสิน กลองเสีงดังจะกลบเสีงกลองฝ่ายตรงข้าม และเป็นฝ่ายชนะ ได้รับรางวัลไปตามที่ได้สัญญาหรือตกลงกันได้

(3) การทวมลงตม (โคลน) ขณะจุดบั้งไฟบริเวณห้วงจุดบั้งไฟ (ฐานจุดบั้งไฟ) อาจมีน้ำขังที่มุมใดมุมหนึ่งในผืนนาใกล้ ๆ นั้น เพราะเป็นช่วงเวลาเริ่มต้นฤดูฝนแล้ว เมื่อจุดบั้งไฟ ถ้าของใครไม่ขึ้น เพราะบั้งไฟแตก (ซุหรือหลุดเถียด) จะลากคนนั้นในน้ำแล้วเอาโคลนตมโปะลงศรีษะและตามร่างกายหรือมิฉะนั้นจะต้องมีค่าไถ่ คือ จะต้องเสีงค่าสุราอาหาร จึงจะไม่ถูกกระทำดังกล่าว ตามแต่ผู้เล่นจะเรียกร้องเอาค่าไถ่ การเล่นเช่นนี้ไม่มีผู้กระทำโกรธเคือง เพราะถือว่าเป็นความสนุกสนานของชุมชน และบุคคลทั่วไปตามประเพณีนิยมมาตั้งแต่อดีตกาลนานมาแล้ว

(4) การฮื้อบ้านหรือนำฮ้อยไฟ เป็นการกระทำหลังจากพิธีจุดบั้งไฟเรียบร้อย แล้วกลุ่มผู้รักสนุกจะพากันแห่เข้าไปในหมู่บ้าน มีฆ้อง กลอง พิณ แคน บรรเลง พอถึงบ้านใดก็จะว่ากลอนเข็งขอเงินทองสิ่งของก่อนจึงจะไปบ้านอื่นต่อไปเรื่อย ๆ

6. การทำบุญเสีงผีปู้ตา ประเพณีของชาวบ้านชีทวนที่นิยมทำบุญกันในเดือน 6 อีกประเพณีหนึ่ง คือ ประเพณีเสีงผีปู้ตา มักทำในวันขึ้น 6 ค่ำเดือน 6 ประเพณีนี้ทำในวันเดียวกันกับวันแห่พระธรรมเทโว ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่สำคัญและมีความศักดิ์สิทธิ์มากของบ้านชีทวน การทำบุญเสีงผีปู้ตา จะเป็นการทำร่วมกันระหว่างชาวบ้านชีทวน หมู่ 1,2,3 และบ้านหัวดอน ชาวบ้านหัวดอนถึงแม้จะขึ้นอยู่กับการปกครองของตำบลหัวดอน แต่ด้วยความเชื่อถือศรัทธา ชาวบ้านหัวดอนก็จะร่วมทำบุญเสีงผีปู้ตากับชาวบ้านชีทวนหมู่ 1,2,3 การเสีงผีปู้ตานิยมนำสัตว์ 4 เท้ามาเสีง เช่น กระต่าย อีแก้ง ถ้าไม่มีจริง ๆ ก็สามารถนำลูกวัวมาเสีงได้ นอกจากนี้ก็มีมะพร้าว 1 ลูก กล้วย 1 หวี จีบหมาก จีบพลู ยาสูบ และเหล้าขาว โดยที่เข้าตรู ชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้านก็จะพากันไปหากระต่าย อีแก้ง เป็นต้น พอตอนบ่ายก็จะนำสัตว์ที่ได้มาฆ่าแบ่งเอาทุกส่วนของสัตว์ที่ฆ่ามันไปถวายปู้ตา ซึ่งมีการถวายทั้ง ๆ ที่ดิบ ๆ ส่วนที่เหลือ ชาวบ้านก็จะนำ

มาปรุงอาหาร เช่น ต้ม ลาบ ก้อย ย่าง เลี้ยงกันในบริเวณดอนปู่ตานั่นเอง ส่วนผู้ที่นำอาหารไปเลี้ยงผีปู่ตา เรียกว่า “หมอจ้ำ” เป็นผู้ที่ชาวบ้านมีความเคารพนับถือ เช่น นายใจ เชื้อประชุม นายแก้ว ผ่องแผ้ว เป็นต้น ในขณะที่มีการเลี้ยงปู่ตาก็จะมีการนำพระธรรมเทโว จากวัดธาตุสวนตาล มาสร่งน้ำที่ดอนปู่ตาด้วย หลังจากนั้นก็จะมีการแห่พระธรรมเทโวไปยังวัดทุ่งศรีวิไล เพื่อสร่งน้ำร่วมกับพระพุทธรูปพิเศษในการแห่พระธรรมเทโวนั้น ก็จะมีการอัญเชิญผีปู่ตา ขึ้นชั้นกระหย่อง พร้อม ชั้นธ 5 ซึ่งมีดอกไม้ ธูปเทียน แห่ไปกับขบวนแห่ของพระธรรมเทโวด้วย แต่เมื่อไปถึงบริเวณต้นโพธิ์ใหญ่ที่อยู่ระหว่างทางแยกที่จะไปวัดทุ่งศรีวิไล และอีกด้านหนึ่งแยกเข้าไปในหมู่ที่ 1 นั้น ก็จะมาการนำปู่ตาไว้ต้นโพธิ์ใหญ่ไม่ได้นำเข้าไปในวัดทุ่งศรีวิไลด้วย เพราะมีความเชื่อว่าไม่ให้นำผีปู่ตาเข้าไปในวัด เมื่อเสร็จสิ้นการสร่งน้ำพระธรรมเทโว และพระพุทธรูปพิเศษที่วัดทุ่งศรีวิไลแล้ว ก็จะมีการแห่ พระธรรมเทโวเข้าไปใน หมู่บ้าน โดยแห่รับเอากระหย่องที่เป็นที่อัญเชิญของผีปู่ตาที่ฝากไว้ที่ต้นโพธิ์ใหญ่ไปด้วย และแห่พระธรรมเทโวและผีปู่ตาครบ ๆ หมู่บ้านให้ชาวบ้านได้สร่งน้ำ เมื่อเสร็จสิ้นพิธีกรรมก็นำพระธรรมเทโวกลับไปไว้ที่วัดธาตุสวนตาล ส่วนผีปู่ตาก็นำกลับไปไว้ที่ดอนปู่ตาดังเดิม

7. บุญช่าชะหรือบุญสวดบ้าน เป็นประเพณีที่ชาวบ้านชิตวนยังคงยึดถือสืบทอดต่อกันมา นิยมทำบุญนี้ในเดือนเจ็ด การทำบุญช่าชะเป็นการทำบุญหมู่บ้าน โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสวด พระปริตและประพรมน้ำพระพุทธมนต์ นิยมสวดมนต์หมู่บ้านละ 3 คืน พอรุ่งเช้าก็เป็นการนิมนต์พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้า สถานที่ส่วนมากใช้ศาลากลางบ้านของแต่ละหมู่บ้านเป็นที่ทำพิธีกรรมต่าง ๆ โดยชาวบ้านจะมีการนำกระทงจากต้นกล้วย 4 กระทง นำเอาข้าวแดง ข้าวดำ พริกเกลือ ปลายี่ และผลไม้ใส่ลงในกระทง นำไปทิ้งนอกหมู่บ้าน เพื่อเป็นการสละเคราะห์เคราะห์ บวงสรวงสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ อย่าได้มาแผ้วพานหรือทำอันตรายใด ๆ ส่วนที่บ้านก็จะมีการประพรมน้ำมนต์และน้ำอบน้ำหอมเพื่อความป็นสิริมงคล

8. บุญเข้าพรรษา ประเพณีนี้ก็คล้ายกับท้องถิ่นอื่น ๆ ซึ่งมีการทำบุญในเดือน 8 ที่บ้านชิตวนบางปีก็จะมีขบวนแห่เทียนพรรษา แต่เป็นขนาดเล็ก บางปีก็ไม่มี

9. บุญข้าวประดับดิน ประเพณีที่บ้านชิตวนก็ยังยึดถือกันตลอดมา นิยมทำบุญนี้ในวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 ซึ่ง “ข้าวประดับดิน” ได้แก่ ข้าวพร้อมด้วยอาหารคาวหวานทำเป็นห่อ ๆ เรียกว่า “ห่อข้าวน้อย” ห่อใส่ใบตอง 9 ห่อ นำไปวางไว้ใต้ต้นไม้บ้าง บริเวณข้างพระธาตุบ้าง

บริเวณข้างโบสถ์บ้าง ในตอนเช้ามีดของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแด่ญาติผู้ตาย แล้วกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย

10. บุญข้าวสาก ประเพณียังคงมีการทำบุญกันอยู่โดยจะทำบุญในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 โดยนำขนม ข้าวต้มมัด ไปใส่บาตร และมีการฟังเทศน์ในอดีตมีการถวายสลากภัตต์แก่พระสงฆ์ ซึ่งญาติโยมพากันนำอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ไว้เหมือนกับบุญข้าวประดับดิน พอรุ่งเช้านำไปใส่บาตร โดยเขียนชื่อเจ้าภาพลงในกระดาษมันลงในบาตร ซึ่งเรียกว่า “สลากภัตต์” หลังจากเขียนใส่บาตรรวมกันแล้วก็นำไปบาตรที่มีสลากภัตต์ไปให้พระท่านจับ ถูกพระองค์ใดจับสลากได้ใคร ผู้นั้นก็นำข้าวของไปถวายพระองค์นั้น แต่ในปัจจุบันไม่มีการทำสลากภัตต์ แล้วเป็นการนำเงินใส่ซองแล้วถวายพระสงฆ์ตามความศรัทธาได้เลย

มีตำนานเล่าเกี่ยวกับบุญข้าวสากไว้ว่า มีบุตรชายของกุมพิตคนหนึ่ง บิดาถึงแก่กรรมเหลือแต่มารดา มารดาจึงไปหาหญิงสาวผู้มีตระกูลดีมาให้เป็นภรรยา แต่บังเอิญนางไม่มีบุตร มารดาจึงไปหาหญิงสาวมาให้เป็นภรรยาอีก คนนี้สามารถมีบุตรได้ ภรรยาหลงใจฉฉา บังคับภรณยาน้อยรับประทานยาจนแท้งบุตรต่อมานางมีบุตรคนที่สอง จึงหลบหนีไปอยู่อาศัยที่บ้านญาติ แต่คราวนี้มีเหตุการณ์ร้ายนางคลอดผิดปกติจึงเสียชีวิต ก่อนตายนางได้ผูกพยาบาทจองเวรแก่ภรรยาหลงไว้ว่า ขอให้ข้าเกิดเป็นยักษ์ฉฉิณีเพื่อจะได้มาจับภรรยาหลงกินในภพหน้าชาติหน้า

ต่อมาภรรยาหลงถูกสามีฆ่าตายไปเกิดเป็นไก่สาว ส่วนภรณยาน้อยไปเกิดเป็นแมวในเรือนเดียวกัน แมวจึงกินไก่และไข่ไก่ เรื่องราวมียืดยาว เป็นเสือ เป็นเนื้อ กินกันไปกินกันมา ไม่ทราบว่ภพก็ชาติ

ในสมัยพุทธกาลแม่เนื้อเกิดเป็นยักษ์ฉฉิณี แม่เสือเกิดเป็นกุลธิดาในเมือง สาวดี และเมื่อเติบโตก็ได้แต่งงานกับบุรุษนายหนึ่ง เมื่อคลอดบุตรออกมา นางยักษ์ฉฉิณีก็ปลอมตัวเป็นเพื่อนไปเยี่ยม พอได้โอกาสก็จับทารกกินเสีย เมื่อนางมีบุตรคนที่สองขณะลงอาบน้ำใน สระโบกขรณีเสร็จแล้วรับบุตรจากสามีมาอุ้มไว้ให้นมเพื่อให้สามีลงอาบน้ำ ยักษ์ฉฉิณีก็ตามมา จึงเรียกสามีขึ้นจากน้ำพากันอุ้มบุตรวิ่งหนีไปยัง พระเชตะวันมหาวิหาร ซึ่งพระพุทธองค์ประทับอยู่กำลังเทศน์สั่งสอนประชาชน

เมื่อนางกับสามีหมอบกราบพระพุทธเจ้าแล้ว จึงเล่าเหตุการณ์ให้พระพุทธองค์ฟัง ส่วนยักษ์ฉฉิณีนั้นเข้าไปไม่ได้ เพราะถูกสมุนเทวดาขืนกันไว้ พระพุทธองค์ตรัสเรียก พระอานนท์ ให้ไปตามยักษ์ฉฉิณีมา แล้วตรัสสั่งสอนทั้งสองฝ่ายให้เลิกพยาบาทอาฆาตต่อกันไป เพราะจะเป็นเวร

เป็นกรรมต่อกันหลายกัปไปหลายกัลป์ไม่รู้จักสิ้น แล้วพระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนให้นางกุลธิดานำ ยักษิณีไปเลี้ยงไว้ที่ ชีเทิบมวง (ข้างขุมข้าวที่ตั้งครกกระเดื่องตำข้าว) ข้างตุ้มและที่อื่น ๆ อีก เช่น ข้างคำไฟ (เตาไฟ) กองขี้ฝอยประตูบ้าน ยักษิณีไม่พอใจ จึงจัดให้ไปอยู่ที่แจ้ง (เข้าใจว่าเป็นหัวนา คือ ตาแขก) แล้วเลี้ยงรักษาด้วยดี

นางยักษิณี รู้เกณฑ์ฟ้าฝนดี จึงบอกให้ชาวบ้านได้ทราบความจริงพากันนับถือนางยักษิณี ได้นำข้าวปลาอาหารไปเลี้ยงอย่างอุดมสมบูรณ์ จนนางยักษิณีได้นำเอาของเหล่านั้น ถวายเป็น สลากภัตต์พระสงฆ์วันละแปดองค์ อาศัยเหตุตามเรื่องราวดังกล่าวนี้ คนจึงพากันทำบุญข้าวสาก ถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมาจนปัจจุบันนี้ (สมัย มาลาเพชร, 2541)

11. บุญออกพรรษา เป็นการทำบุญในเดือนสิบเอ็ด โดยที่พระสงฆ์สามารถออกจาก เขตจำกัดไปพักแรมที่อื่น ๆ ได้ “พรรษา” หมายถึง “ฤดูฝน” ปีหนึ่งมี 4 เดือน คือ ตั้งแต่ แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึง 15 ค่ำ เดือน 12 ในระยะ 3 เดือนต้น ให้เข้าพรรษาก่อน เข้าครบ 3 เดือน แล้วให้ขยายออกไปอีก 1 เดือนให้หาผ้าจีวรมาผลัดเปลี่ยนบุญออกพรรษานี้ เพราะทำกัน ในวันเพ็ญกลางเดือน สิบเอ็ดบางที่เรียกว่า “บุญเดือนสิบเอ็ด” ในวันออกพรรษานี้ ชาวบ้าน จะมีการนำอาหารคาวหวาน ขนม ข้าวต้มมัด ไปถวายพระที่วัด พระสงฆ์มีการเทศนา ส่วน ตอนกลางคืนชาวบ้านก็จะนำดอกข้าว ดอกไม้ รูปเทียน ไปจุดที่วัดโดยทางวัดจะทำหั่งสำหรับ จุดรูปเทียนไว้รวมกัน หลังจากวันออกพรรษาแล้วที่ตำบลชิวทวนจะมีประเพณีการแข่งขันเรือ (ช่วง เฮือ) ซึ่งจะมีการแข่งขันกันที่แม่น้ำชี บริเวณบ้านท่าศาลา เป็นประเพณีที่ทำกันมาทุกปี ส่วนจะเป็นวันไหนก็ได้ตามแต่ความพร้อม การแข่งขันเรือจะสนุกสนานมากเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ ระหว่างหมู่บ้านต่าง ๆ

12. บุญกฐิน เป็นการทำบุญเดือนสิบสอง ซึ่งเป็นเดือนสุดท้ายของปี และเป็น “ฮีตสิบสอง” ครบพอดี การทำบุญกฐินนี้ คือ การทำบุญเมื่อภิกษุสงฆ์เข้าจำพรรษาตามฮีตที่ 8 และออกตาม ฮีต 11 แสดงว่าได้จำพรรษาครบไตรมาสแล้ว ก็จะได้รับอานิสงส์พรรษิตตาม ฮีตที่ 12 พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์แสวงหาไตรจีวรได้ในท้ายฤดูฝน 1 เดือน คือ เริ่มตั้งแต่ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญ เดือนสิบสอง” ซึ่งมีการทอดกฐินเป็นกิจกรรมที่สำคัญ

ความเป็นมานั้นมีเรื่องเล่าไว้ว่า ภิกษุชาวเมือง ปาฐา 30 รูป พากันไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ณ พระเชตะวันมหาวิหาร ไปไม่ทันวันเข้าพรรษาแล้วพากันเดินกรำแดดกรำฝน มีจีวร

เปียกชุ่มด้วยน้ำฝน พอไปถึงแล้วก็เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเห็นความลำบากของพระภิกษุเหล่านั้น จึงทรงอนุญาตให้รับผ้ากฐินได้ ฝ่ายนางวิสาขา มหาอุบาสิกา เมื่อได้รับทราบพุทธประสงค์แล้ว ก็นำผ้ากฐินมาถวายการทำบุญกฐินจึงถือเป็นประเพณีมาตลอดจนถึงทุกวันนี้

การทำบุญกฐินนั้น เมื่อมีผู้ศรัทธาจะถวายกฐิน ณ วัดใดก็ได้ ก็ทำสลากไปจองกฐินไว้ เพราะในปีหนึ่งวัดจะรับกฐินได้เพียงกองเดียว ผู้อื่นมาจองทับไม่ได้ กฐินทั่วไปมี 2 อย่างคือ มหากฐิน คือ กฐินที่ตระเตรียมไว้เป็นเวลานานและจุลกฐิน คือ กฐินที่เตรียมให้เสร็จในเวลาเดียวกัน ชาวบ้านเรียกว่า “กฐินแล่น” (แล่นคือวิ่ง) ส่วนมากจะนิยมทำบุญมหากฐินเพราะถือว่าบุญกุศลมาก

“กฐิน” แปลว่า “สะดึง” ดังนั้นผ้ากฐินก็คือ ผ้าที่ใช้สะดึงทำเป็นกรอบซึ่งเย็บจีวร ผ้ากฐินที่จะนำไปทอดถวายพระสงฆ์ ก็คือ ผ้าสบง จีวร และสังฆาฏิ ซึ่งเรียกว่า “ผ้าไตร” นั้นเอง ส่วนอื่นที่จะเพิ่มเติมเข้าไปในองค์กฐิน เรียกว่า “บริวารหรือบริวารกฐิน” เช่น บาตร มัดโกน เข็ม ผ้าประคตเอว ผ้ากรองน้ำ ผ้าอาบน้ำ ผ้าห่มกันหนาว เสื้อ หมอน ถ้วยโถโอชา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีก็ได้ หรือไม่มีก็ได้ ถึงวันทำบุญกฐิน เจ้าภาพจะบอกญาติโยมมาร่วมทำบุญวันแรก เรียกว่า “วันโฮมบุญ” จะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ กลางคืนจะมีมหรสพสมโภช ชาวอีสานก็นิยมหมอลำ รุ่งขึ้นวันที่สองเป็นวันทอดกฐิน ตอนเช้าจะมีถวายอาหารบิณฑบาต แล้วแห่กฐินไปทอดที่วัด แห่รอบศาลาโรงธรรมเวียนขวาสามรอบ แล้วนำองค์กฐินขึ้นไปไว้บนศาลา ซึ่งพระสงฆ์จะมารอรับกฐินอยู่ที่นั่น หัวหน้านำไว้พระรับศีลว่าค่าถวายกฐิน แล้วยกกฐินไปถวาย พระสงฆ์จะทำอุปลอกณ์ (การสมมติพระสงฆ์ให้รูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้รับ) ต่อจากนั้น ยกผ้าบริวารไปถวาย แล้วพระสงฆ์จะทำอนุโมทนาเป็นเสร็จพิธี สำหรับผู้ถวายต่อจากนั้นพระสงฆ์จะนำผ้ากฐินเข้าไปในโบสถ์เพื่อทำกรานผ้ากฐิน (ทำเครื่องหมายที่มุมผ้าผืนใดผืนหนึ่ง) แล้วอนุโมทนา กฐินเป็นเสร็จพิธีฝ่ายผู้รับ (สมัย มาลาเพชร, 2541)

4.3.2 ประเพณีที่เคยมี

ประเพณีที่บ้านชีทวนในอดีตได้มีการถือปฏิบัติ แต่ในปัจจุบันประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ไม่ได้ถือปฏิบัติแล้ว อาจจะเป็นเนื่องจากว่าความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเพิ่มมากขึ้น ซึ่งผู้เขียนขอนำมารวบรวมไว้ดังนี้

1. พิธีกรรมฆ่านกหัสติลิงค์ในงานศพ

นกหัสติลิงค์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “นกกัสกะโกลิงค์” เป็นสัตว์หิมพานต์ประเภทหนึ่ง มีรูปร่างลักษณะครึ่งนกครึ่งช้าง คือลำตัวเป็นนก หัวเป็นช้าง ชอบกินสัตว์ใหญ่เป็นอาหาร เช่น มนุษย์ เสือ วัว ควาย ฯลฯ มีพลังกำลังเท่ากับช้าง 5 เชือก เวลาโผบินจะส่งเสียงฟังกังวอใจ พอเห็นอะไรสีแดง ๆ มักนึกว่าเป็นอาหารเสมอ ๆ และพร้อมที่จะคาบเอาไปกิน

ในประวัติศาสตร์บ้านชีทวน เท่าที่ทราบได้มีการทำพิธีกรรมฆ่านกหัสติลิงค์ในงานศพ 3 ครั้ง ครั้งแรกในงานเผาศพของพระอุปฌาวงศ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ พ.ศ. 2493 ครั้งที่สองในงานเผาศพนางผม แสงงาม (เป็นพี่สาวของนายคำหมา แสงงาม ซึ่งเป็นช่างทำนก) พ.ศ. 2510 - 2512 และครั้งที่สามในงานเผาศพของพระครูคัมภีร์วุฒาจารย์ (หนูคัมภีร์) อดีตเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีวิล ในปี พ.ศ. 2524

หลังจากนั้นก็ยังไม่มีการทำพิธีกรรมฆ่านกหัสติลิงค์ในงานศพอีกเลย ทั้งนี้อาจจะเนื่องจากว่าค่าใช้จ่ายในการทำนกค่อนข้างแพง และเชื่อกันว่าพิธีกรรมนี้มักใช้กับเจ้านายเชื้อพระวงศ์เท่านั้น ซึ่งเป็นธรรมเนียมของเจ้าเมืองเชื้อสายจำปาศักดิ์ ผู้ที่ไม่ใช่เจ้านายเชื้อพระวงศ์ ไม่อนุญาตให้ทำศพแบบนี้ และอนุญาตให้พระเถระที่ทรงคุณธรรม เมื่อมรณภาพให้จัดประเพณีงานศพแบบนกหัสติลิงค์ได้ด้วย

ตำนานพิธีกรรมฆ่านกหัสติลิงค์ในงานศพเป็นตำนานทางจำปาศักดิ์ที่กล่าวถึงพิธีเผาศพเจ้านายเมืองอุบลราชธานีว่ามีกษัตริย์เชียงรุ่ง แสนหวิฟ้า หรือเมืองตักกะศิลาสุวรรณครต พระเทวีให้ประกอบพิธีถวายพระเพลิงแด่พระศพ โดยให้อัญเชิญพระศพขึ้นสู่จิตตธาน (เชิงตะกอน) แล้วประกอบพิธีอย่างกษัตริย์ในเวลานั้น ได้มีนกกหัสติลิงค์บินผ่านมา พอเห็นพระศพวางอยู่บนเชิงตะกอนจึงเข้าใจว่าเป็นอาหารของตนเลยบินลงมาเองวงตัววัดพระศพบินขึ้นสู่ท้องฟ้าโดยที่ยังมิได้ประกอบพิธีถวายพระเพลิงเลย

เมื่อเป็นเช่นนี้พระเทวีผู้เป็นมเหสีรับสั่งให้หาคนกล้าหาญติดตามฆ่านก เพื่อที่เอาพระศพกลับมาประกอบพิธีถวายพระเพลิง ผู้คนทั้งหลายที่อาสาออกไปปราบต่างถูกนกหัสติลิงค์จับกินจนหมดสิ้น พระเทวีจึงได้ประกาศหาคนดีมีวิชามาใหม่

ต่อมามีหญิงสาวผู้นามว่า “แม่นางสีดา” เป็นบุตรีมหาราชครุมิชาธิราชเป็นเยี่ยม และรับอาสาออกไปปราบนกหัสติลิงค์ ในที่สุดก็สามารถสังหารนกหัสติลิงค์ได้สำเร็จ พระเทวีทรงโปรดให้ประกอบพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพร้อมกับนกใหญ่ จนกลายเป็นธรรมเนียม

แบบอย่างของเจ้านายเชื้อสายจำปาศักดิ์ เมื่อถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ให้เชิญพระบรมศพขึ้นตั้งบน เมรุรูปนกหัสติลิงค์ประกอบหอแก้วแล้วชักลากไปบำเพ็ญกุศล จนครบ 3 วันจึงเผา ก่อนเผ่าต้องมีพิธีผ่านกหัสติลิงค์ จากนั้นเผาศพทุกคนทั้งนก หากไม่ทำพิธีผ่านกหัสติลิงค์ถือว่าละลำ จะเกิดอาเพศแก่บ้านเมือง

สำหรับผู้ที่ผ่านกหัสติลิงค์นั้น จะต้องเป็นผู้อยู่ในตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเมือง ตักกะศิลา อันหมายถึงเมืองเชียงรุ่งแสนทวีฟ้ามาแต่โบราณ หากมิใช่เชื้อสายนี้แล้ว ไม่นอนุญาตให้ทำการผ่านกหัสติลิงค์ ถ้าขึ้นกระทำลงไปก็จะเกิดอาเพศกับบ้านเมืองเช่นกัน

ปัจจุบันเชื้อสายเจ้านางสีดาได้มีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุแล้ว โดยมีทายาทคนล่าสุด คือ นางสมวาสนา รัศมี อายุ 58 ปี ซึ่งได้รับการลง(ทรง) เจ้านางสีดาเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2535

บุคคลที่สืบทอดร่างทรงเจ้านางสีดาเท่าที่สืบเสาะได้มีอยู่แค่ 3 ท่าน คือ

1. นางสุกัญญา ปราบภัย เกิดวันเสาร์ เดือน 4 ปีเถาะ ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 88 ปี
2. นางมณีจันทร์ ผ่องศีล ถึงแก่กรรมเมื่อวันเสาร์ที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2535
บุตรสาวนางสุกัญญา ปราบภัย
3. นางสมวาสนา รัศมี อายุ 58 ปี (บุตรสาวนางมณีจันทร์ ผ่องศีล)

คุณสมบัติของร่างทรงแม่นางสีดา ต้องเป็นสตรีในเชื้อสายของตน มีความอ่อนโยน สุขุม และเคร่งครัดในศีลธรรมอันดี

ส่วนการสร้างนกหัสติลิงค์นั้น หลังจากญาติพี่น้องได้ตั้งศพบำเพ็ญกุศล 7 วันแล้ว ต้องเก็บศพไว้อีก 3 เดือน เพื่อรอการทำนบกหัสติลิงค์และการทำหอแก้ว

ในอดีตงานเตรียมการส่วนใหญ่ จะเป็นการเกณฑ์วัสดุสิ่งของไม่ว่าจะเป็นไม้ไผ่ ทั้งจักตอก กระจาดขสา หวาย จากญาติโยมเป็นหลัก เมรุที่สร้างนี้จะต้องเป็นเมรุที่ชักลากเลื่อนไปได้ เพื่อที่จะชักลากแห่ศพหรือโหงของท่านเจ้านายที่ถึงแก่กรรมไปสู่ช่วง (บริเวณเมรุ) สมัยก่อนงานชักลากนกหัสติลิงค์นี้ จะต้องชักลากไปเผาที่ทุ่งศรีเมือง

เมื่อได้เสาและไม้มาตามที่ต้องการแล้ว ช่างก็เริ่มจะทำเมรุตั้งแต่ถากเสา ใสเสาให้กลมเกลี้ยงและตั้งแม่ตะเฒ่าพะอง ตั้งเสาวางชื่อจนได้รูปร่างถึงจะประกอบเป็นรูปนก โดยอีกพวกหนึ่งก็จะผ่าไม้ไผ่จักตอกตามที่นายช่างกำหนด แล้วใช้ไม้ไผ่ที่จักแล้วสานเป็นโครงนก คือ สาน

เป็นรูปศรีษะนง ทางนง ปีกนง โดยนายช่างจะให้ลูกน้องนำกระดาษมาปิดเป็นต๋วนก หัวนง ทางนง

ต่อจากนั้นตัวนายช่างก็จะลงมือเขียนลวดลายด้วยสีน้ำตามที่ต้องการ ตั้งแต่ลาย กระจกศรีษะ ลายกระจกปีก ลายกระจกหาง ให้เหมือนนกจริง ๆ ส่วนสำคัญคือส่วน ศรีษะนงจะต้องให้วงม้วนได้ ตากระจับปัด สมัยก่อนช่างสำคัญในการทำนง ได้แก่ พระครู วิโรจน์รัตโนบล (สมจิต บุญรอด) ญาพ้อมหาเสนาวัดทุ่งศรีเมือง ช่างสาย ช่างสี จนถึงช่าง คำหมา (นายคำหมา แสงงาม ซึ่งเป็นคนบ้านชีทวน)

ในวันจะยกยอดเมรุนั้น ก็จะต้องมีการบวงสรวงบูชาครู อันมีชั้นหมากเบ็ง ช้าย ขวาชันธ 5 ชันธ 8 (ชั้นหมากเบ็ง หมายถึง พานสำหรับใส่เครื่องสักการะ มีข้าวตอก ดอกไม้ รูปเทียน ประทีปเทียน จัด 5 คู่ เรียกชันธห้า จัด 8 คู่ เรียกชันธแปด เย็บใบกล้วยติดกันเป็นแหวนเหน็บดอกไม้รูปเทียนเข้าที่เรียกชันหมากเบ็งหรือชันหมากเบญจ) เทียนเล่มเบี้ย เทียนเล่มบาท เงินฮาง 8 ฮาง ชันผ้า ชันแพร ชันชิน กระจกเงา คือ แว่น หวี น้ำมันหอม หัวหมูปายศรี มะพร้าวอ่อน กล้วยหอม ผ้าขาว 1 วา สำหรับควาหวาน หมากพลู บุหรี่

เมื่อได้ครบถ้วน ก็จะยกขึ้นตั้งบนตั้งใหญ่ แล้วนายช่างจุดรูปเทียนอ่านมนต์คาถาบูชาครู เสร็จแล้วก็ชักสายยกเมรุ ขณะนั้นก็มีการฆ้องกลอง พิณพาทย์ประโคม เมื่อได้ยกยอดเมรุแล้วนายช่างก็จะประกอบต๋วนกใส่ศรีษะ ใส่ทั้งหางทั้งปีก และทดสอบชักสายปาก สายวง สายตา สายคิ้ว หมุนคอ ส่งเสียงร้อง ดุตั้งจะบินได้ หลังจากทำพิธีบวงสรวงนงหัตถ์ลึงค์แล้ว ครั้งถึงกำหนดพิธีเผาศพญาติพี่น้องจะต้องแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาว หลังจากญาติผู้ใหญ่ที่เป็นประธานจะนำชันธห้าขอขมาศพ ก่อนที่จะนำศพขึ้นสู่เมรุนง ซึ่งทำเป็นตะเข้ใหญ่ 3 เส้น และจัดคนเข้าแถวตามเส้นเชือกนั้นเป็น 3 แถว

ขบวนสุด คือ ต้นแถวจะมีคนหามฆ้องใหญ่ตีให้สัญญาณนำหน้าแถวถัดมาก็จะเป็นขบวนพิณพาทย์ เครื่องประโคมแห่ มีคนถือธงสามหาง และธงช่อ ธงชัย ขบวนหอก ขบวนดาบ ขบวนช้าง ขบวนเครื่องยศของผู้ตาย แล้วจึงจะถึงขบวนชักลากด้วยเชือกสามสายดั่งกล่าว พอได้สัญญาณก็จะหันมาตึงนงหัตถ์ลึงค์ให้เคลื่อนที่พร้อมกัน แห่ตามถนนจนถึงวัด ขบวนท้ายคือขบวนที่ใช้ท่อนไม้จัดตะเข้ขนาดใหญ่หากติดขัดในการแห่หัตถ์ลึงค์ผู้คนจะมาร่วมขบวนแห่พร้อมกันทั้งเมืองเลยทีเดียว เพราะถือว่าเป็นการแสดงความเคารพแก่ผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย

แม้แต่เจ้านายที่เป็นญาติอยู่เมืองอื่นก็มาร่วมงานด้วย ประเพณีการทำศพแบบนักษัตรสังคีตถือเป็นงานใหญ่ ซึ่ง เจ้าภาพจะต้องตั้งโรงทานตลอด 3 วัน ใครที่ไปร่วมงานไม่ต้องกลัวอด

ในงานนี้เจ้าภาพจะมอบหน้าที่ให้ผู้มีเชื้อสายเจ้านาย 4 คน คือ อัญญาชาย 2 คน อัญญาหญิง 2 คน ไปเชิญเจ้านางสีดาไปผ่านนักษัตรสังคีต เมื่อคนทรงได้รับเชิญแล้ว ก็จะเข้าประทับทรงเจ้านางสีดามารับเชิญ และเรียกคำบูชาครูก่อนทำพิธีผ่านนักษัตรสังคีต (เครื่องบูชาครู เรียก “คายกัณฑ์” ถวายพระเทศน์เรียกคายเทศน์)

คำบูชาครูมีดังนี้ เงิน 12 ตำลึง คายเชิญ 1,000 บาท เครื่องแต่งตัวเป็นทองรูปพรรณหนัก 10 บาท (ยืมมาเป็นพิธีเสร็จงานแล้วส่งคืน) ศรีษะสุกรพร้อมขาหางต้มแล้ว 1 ชุด ไก่ต้ม 4 ตัวพร้อมเครื่องใน พาหวาน (ขนมของหวาน) 1 พา (ถาด) มะพร้าวอ่อนผ่าแล้ว 4 ลูก กล้วยน้ำบัว 4 หวี สุรา 2 ไห บายศรี 7 ชั้น พิณพาทย์กลองยาว 1 ชุด ผู้ไปเชิญเชื้อสายอัญญาสี่ ชาย 2 คน หญิง 2 คน คนเป่า 1 คน เสลี่ยงทรงแม่นางสีดาพร้อมคนหามเสลี่ยง 11 คน สำหรับแห่เจ้านางสีดา

ครั้งเมื่อบวงสรวงและประทับร่างทรงแล้ว จะต้องแต่งกายร่างทรงนางสีดาด้วยเครื่องทรงเฉพาะ ได้แก่ ผ้าขึ้นตีนจกดินเงินดินทองแบบลาว หมวกทรงแหลมซึ่งคล้ายหมวกเจ้านาย ยามออกศึก และอาวุธประจำกาย คือ ศร ตลอดระยะเวลาการประทับทรง จะตีหม้อหรือล้างอาบด้วยน้ำมะพร้าวที่ถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์เท่านั้น

ต่อจากนั้น จะร่ายรำไปขึ้นเสลี่ยงเข้าชบวนแห่ ไปบริเวณงานศพ ที่มืงนักษัตรสังคีตตั้งอยู่ โดยมีคนขึ้นสัปทนแดงให้ มีทหารถือหอกจ้าวแห่ตามไปพร้อมเป็นทิวแถว พอไปถึงบริเวณงานจะพ้อนเวียนขวารอบตัวนักษัตร 3 รอบ

ฝ่ายนักษัตรสังคีตพอเห็นคู่ต่อสู้ไปถึง ก็จะยกวงร้องเสียงดังและกลองตากระพือปีกแกว่งหู หันหน้าเข้าไปแม่เจ้านางสีดา ประหนึ่งต่อสู้กัน

ฝ่ายร่างทรงแม่นางสีดา พอได้จังหวะก็แผลงศรเข้าที่อกนักษัตรสังคีต ในบริเวณที่มีเครื่องหมายสีแดงกำหนดไว้เพื่อให้สมจริง

ส่วนเจ้าพนักงานที่อยู่ในตัวนักษัตรสังคีต ก็จะเทน้ำสีแดงที่เตรียมไว้ออกมาตามรูลูกศรคล้ายนกลั้งเลือด เจ้าพนักงานอีกส่วนหนึ่งที่อยู่ด้านหลังบริเวณหางของนักษัตรสังคีตก็จะเทผลส้มออกมาทางทวารหนัก ดูคล้ายว่านักษัตรสังคีตถ่ายมูลออกมา

เมื่อนกหัสติลิงค์ถูกรังก็จะได้บินหายไปมา งวงตก ตาหลับ หูหยุดแกว่งจนค่อย ๆ เงิบ เป็นสัญญาณว่านกตายสนิท ช่างนกก็จะนำผ้าขาวม้ามัดส่วนหัวของนก แล้วหันหน้านกหัสติลิงค์ไปทางที่ศพตั้งอยู่ เป็นอันว่าพิธีผ่านนกหัสติลิงค์ได้เสร็จสิ้นลง โดยร่างทรงและคณะจะต้องรีบเดินทางกลับบ้านทันที เพื่อทำพิธีบวงสรวงให้กับวิญญาณของนกหัสติลิงค์และผู้ตายอีก 3 วัน

หลังจากพิธีการผ่านนกหัสติลิงค์เสร็จสิ้น เจ้าภาพก็จะเริ่มพิธีทางศาสนา โดยเจ้าพนักงานจะเคลื่อนศพลงจากหลังนก ไปไว้ที่เชิงตะกอนและทำพิธีประพรมเพลิง ปกติเวลาประพรมเพลิงมักจะใช้เวลากลางคืนราว 4-5 ทุ่ม พอรุ่งเช้าก็เก็บอัฐิและอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย

สมัยก่อน การทำศพแบบนกหัสติลิงค์จำกัดเฉพาะเจ้านายเชื้อสายจำปาศักดิ์ ระยะเวลาการเผาศพทำกันที่ทุ่งศรีเมือง จนกระทั่งพระเจ้านั่งยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์มาเป็นข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณปกครองเมืองอุบลราชธานีเกรงว่า การเผาศพที่ทุ่งศรีเมืองจะเป็นการเลียนแบบพระมหากษัตริย์ในกรุงเทพฯ ที่มีการถวายพระเพลิงพระบรมศพที่ทุ่งพระเมรุ ณ ท้องสนามหลวง จึงโปรดให้ยกเลิกประเพณีนี้เสีย อนุญาตให้เฉพาะพระเถระที่ทรงคุณธรรม ถ้ามรณภาพให้จัดการทำศพแบบนกหัสติลิงค์ได้ โดยเริ่มจากท่านธรรมบาล (ผุย) หลักเมือง เจ้าอาวาสวัดมณีวนาราม เนื่องจากกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ทรงศรัทธาเลื่อมใสท่านธรรมบาล (ผุย) ว่าเคร่งครัดในธรรมวินัย มีความรู้ในปริยัติแตกฉานไม่แพ้พระเถระในกรุงเทพฯ

เนื่องจากผู้ผ่านนกหัสติลิงค์เป็นสตรี ในกรณีของพระเถระชั้นผู้ใหญ่จึงไม่จำเป็นต้องทำพิธีผ่านๆ อาจจะได้ถือเป็นการไม่เหมาะสมและอาบัติ

สำหรับเรื่องนี้ก็มีผู้สันตดรณิได้ให้ความเห็นว่า ต้องขึ้นอยู่กับครูบาอาจารย์ผู้สร้างนกหัสติลิงค์เรียนวิชามาในรูปแบบใด ถ้าสร้างนกหัสติลิงค์ขึ้นแล้วต้องฆ่าก็ต้องทำพิธีฆ่าทุกครั้งไป มิฉะนั้นคละลำจะตกอยู่กับนายช่าง ผู้สร้างนกหัสติลิงค์ อาจทำให้เกิดล้มหมอนนอนเสื่อ หรือประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ นานา (เจริญ ตันมหาพราน, 2538)

2. ประเพณีลงช่วง เป็นประเพณีที่เคยมีที่บ้านชีวาน แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีการถือปฏิบัติแล้ว ประเพณีการลงช่วงเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มีโอกาสได้พบกัน หลังจากเสร็จสิ้นจากการทำนา ชาวบ้านก็จะว่างจากการทำนาอยู่ระยะหนึ่ง ในเวลากลางคืน จะมีการก่อกองไฟไว้กลางลานบ้านของผู้หญิง เพื่อให้แสงสว่างและให้ความอบอุ่นจากอากาศหนาวหญิงสาวเจ้าของบ้านจะนั่งปั่นฝ้ายอยู่บนแคร่ไม้กลางลานบ้าน หนุ่มจะชักชวนกันเป็นกลุ่ม กลุ่มหนึ่ง

5-6 คน หรือมากกว่านั้น ซึ่งเพิ่มความครึกครื้นมีชีวิตชีวาขึ้น บางกลุ่มอาจจะเข้าไปเยือนสาวด้วยการรำเซ็ง เป่าแคนให้เสียงมาตั้งแต่ประตูรั้ว ซึ่งเปิดรับเป็นการเชื้อเชิญอยู่แล้ว เสียงแคนเข้ากับเพลงเซ็งอ่อนหวานมีความหมายทำนองเกี่ยวพาราสี ขอความรักความเห็นใจบรรดาหนุ่ม ๆ ที่แวะเข้ามาจะร้องเพลงเกี่ยว มีลูกคู่คอยปรบมือเป็นจังหวะ หนุ่มคนใดถูกอัยยาศัยสาวใดก็จะแยกจากกลุ่มไปนั่งที่แคร่ไม้พุดคุยกัน ขณะคุยกันสาวก็จะป่นด้ายไปด้วย ดังนั้นบรรยากาศของการลงช่วงจึงเต็มไปด้วยชีวิตชีวา มีหนุ่มสาวหลายคู่ที่ได้แต่งงานกันหลังจากพุดคุยกันในคืน “ลงช่วง”

3. ประเพณีตักบาตรสวรรคร์และตักบาตร 108 การตักบาตรสวรรคร์มักทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 5 โดยการสร้างสถานที่ตักบาตรเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปสูงจากพื้นดินประมาณ 4-5 เมตร ชั้นบนสุดจะมีบาตรและพระพุทธรูปวางอยู่ ชาวบ้านก็จะขึ้นไปตักบาตร บางครั้งก็ใช้หอระฆังเป็นที่ตักบาตร ชาวบ้านก็จะขึ้นไปตักบาตรบนหอระฆัง การตักบาตรสวรรคร์เชื่อกันว่าจะให้ได้ขึ้นสวรรคร์ ปัจจุบันนี้ประเพณีไม่มีการถือปฏิบัติแล้วส่วนการตักบาตร 108 เป็นการตักบาตรจำนวน 108 บาตร โดยจะมีการวางบาตรให้สูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตร แล้วนำบาตรจำนวน 108 อันวางเรียงรายกันไว้ ปกติชาวบ้านจะบริจาคเงินเพื่อแลกเงินเหรียญ ส่วนมากจะเป็นเหรียญสตางค์ เช่น 25 สตางค์ 50 สตางค์ เป็นต้น การทำบุญตักบาตรสวรรคร์และตักบาตร 108 มักนิยมทำพร้อม ๆ กับงานปิดทองพระพุทธรูปพิเศษที่วัดทุ่งศรีวิไล ปัจจุบันการตักบาตรประเภทนี้ที่บ้านชีทวนไม่มีการถือปฏิบัติแล้ว

2.5 การศึกษาและศาสนา

2.5.1 การศึกษา

บ้านชีทวนนับได้ว่าเป็นหมู่บ้านที่มีความเจริญก้าวหน้าและประชาชนพลเมืองเอาใจใส่และเห็นความสำคัญของการศึกษามานานแล้ว ทั้งนี้ก็คงเป็นเพราะวัดที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ได้มีส่วนส่งเสริมที่สำคัญนั่นเอง เพราะในสมัยก่อนก็ได้อาศัยเรียนจากวัดจนปรากฏว่ามีผู้ใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียน หลายท่านที่ได้บวชเรียนที่วัดในหมู่บ้านแล้วได้ไปศึกษาเล่าเรียนอยู่ในสำนักวัดต่าง ๆ ในตัวเมืองอุบลราชธานี การศึกษาในระบบโรงเรียนได้เริ่มขึ้นอย่างแท้จริงในสมัยที่กำนันพรมงษา (ท้าวฝ่ายม่วง) เป็นกำนันปกครองตำบลชีทวน ซึ่งการศึกษาของบ้านชีทวนได้มีการจัดการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และเคยมีการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนเอกชน ดังรายละเอียดดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับประถมศึกษา คือโรงเรียนบ้านชิววน จัดตั้งขึ้นในสมัยของกำนันพรมงษา โดยได้เป็นผู้นำชาวบ้านในการตั้งโรงเรียนวัดขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2453 ที่วัดธาตุสวนตาลในนามว่า โรงเรียนวัดท่าแขก ตำบลชิววน ซึ่งก็เปิดสอนต่อมาจนถึง พ.ศ. 2464 เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พุทธศักราช 2464 แล้ว โรงเรียนวัดท่าแขก ตำบลชิววนก็ได้เปลี่ยนสภาพมาเป็น โรงเรียนประชาบาลตำบลชิววน 1 (วัดบ้านชิววน) เมื่อวันที่ 15 เมษายน พ.ศ. 2465 แต่ก็ยังใช้วัดธาตุสวนตาลเป็นสถานที่ทำการเรียนการสอนอยู่เช่นเคย

ด้านอาคารสถานที่ ครั้งแรกเปิดทำการสอนที่ศาลาวัดธาตุสวนตาล บ้านชิววน มาเป็นศาลาวัดทุ่งศรีวิไล ศาลาวัดศรีธาตุ และศาลาวัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ เมื่อ พ.ศ.2485 ชาวบ้านชิววนได้ขออาคารเก่าจากโรงเรียนบ้านยางน้อย “พรหมวิทยา” มาปลูกสร้างที่วัดบูรพา “วัดใหม่” ได้ใช้เป็นสถานศึกษาเล่าเรียนเรื่อยมา เมื่อจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านได้ขอที่ดินจากชาวบ้านชิววนที่โนนพลับพลา เนื้อที่ 10 ไร่ 1 งาน 20 ตารางวา ได้รับงบประมาณจากราชการส่วนหนึ่งและจากบ้านชิววนส่วนหนึ่ง มาก่อสร้างอาคารเรียน อำนวยการสร้างโดยท่านเจ้าคุณพระนิโรธรักษา

สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 16 เมษายน 2493 แล้วย้ายนักเรียนจากวัดบูรพา มาเรียนที่อาคารใหม่แห่งนี้ ต่อมาก็ได้รับงบประมาณและงบประมาณจากศิษย์เก่าสร้างอาคารแบบ 002 จำนวน 6 ห้องเรียน สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2507

เมื่อปี พ.ศ. 2517 กรรมการหมู่บ้าน กรรมการศึกษาและชาวบ้านเห็นว่าที่ดินโรงเรียนเดิม (โนนพลับพลา) เป็นสถานที่คับแคบไม่สามารถจะขยายได้ จึงได้ไปขอที่ดินเป็นที่สวนของชาวบ้าน รวมทั้งที่ดินสวนครุที่จับจองไว้ เพื่อการศึกษาอยู่ก่อนแล้ว ได้ที่ดินรวมทั้งสิ้น 90 ไร่เศษ เพื่อใช้เป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำตำบล ตามนโยบายของ นายชาญยุทธ ประเสริฐศรี นายอำเภอเขื่องในและอาจารย์ทวี ศรีขาว ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารสมัยนั้น ต่อมาได้ปลูกสร้างอาคาร แบบ 044 จำนวน 6 ห้องเรียน 2 ชั้น ในที่ดินใหม่แห่งนี้และให้นักเรียนชั้นประถมปลายมาเรียนในปีการศึกษา 2518 โดยแยกครูมาสอนเป็นโรงเรียนชิววน 1 โรงเรียนชิววน 2 ในที่สุดจึงได้ย้ายโรงเรียนบ้านชิววนแห่งเดิมมาเรียนรวมกันที่โรงเรียนแห่งใหม่ทั้งหมดตั้งแต่ปีการศึกษา 2538

กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้เปิดทำการสอนจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และอนุญาตให้เปิดสอนชั้นอนุบาล 1 อนุบาล 2 ด้วยในปีการศึกษา 2540 โรงเรียนบ้านชีทวนได้รับการคัดเลือกเป็นโรงเรียนประจำตำบลให้เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในปีการศึกษา 2541 แต่มีปัญหาในเรื่องงบประมาณของทางราชการและโรงเรียนตั้งอยู่ไกลโรงเรียนชีทวนวิทยาสามัคคี กรมสามัญศึกษา ต้องรอคำสั่งของหน่วยงานบังคับบัญชาต่อไป

สำหรับเขตบริการการศึกษาของโรงเรียนบ้านชีทวนมี 3 หมู่บ้านคือบ้านชีทวน หมู่ 1,2,3 ส่วนบ้านมะพริก หมู่ 9 เคยอยู่ในเขตบริการการศึกษาของโรงเรียนบ้านชีทวน เมื่อโรงเรียนบ้านชีทวนย้ายสถานที่ชาวบ้านมะพริกเห็นสถานที่ตั้งอยู่ห่างไกลมากจึงขอย้ายนักเรียนไปเรียนที่โรงเรียนศรีศึกษา ตำบลหัวดอน เพราะระยะทางใกล้กว่า

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านชีทวนเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนรายนามผู้บริหารของโรงเรียนตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันมีดังนี้

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	ปี พ.ศ.
1	นายพรหมมา ทิพสุข	ครูใหญ่	15 เม.ย. 2465 – 1 เม.ย. 2469
2	นายพูน ศรีเสนห์	ครูใหญ่	1 เม.ย. 2469 – 20 เม.ย. 2473
3	นายโทน ฉลวยศรี	ครูใหญ่	20 เม.ย. 2473 – 30 ก.ย. 2490
4	นายสาย ธานี	ครูใหญ่	30 ก.ย. 2490 – 10 พ.ย. 2495
5	นายโทน ฉลวยศรี	ครูใหญ่	15 พ.ย. 2495 – 10 พ.ย. 2503
6	นายสาย ธานี	ครูใหญ่	10 พ.ย. 2503 – 28 ส.ค. 2504
7	นายเปลี่ยน ทองสิงห์	ครูใหญ่	28 ส.ค. 2504 – 2 ก.ย. 2506
8	นายสาย ธานี	ครูใหญ่	2 ก.ย. 2506 – 22 ก.ย. 2506
9	นายโทน ฉลวยศรี	ครูใหญ่	22 ก.ย. 2506 – 22 ก.ย. 2508
10	นายสาย ธานี	ครูใหญ่	30 ก.ย. 2508 – 3 พ.ค. 2509
11	นายพิชัย กากแก้ว	ครูใหญ่	30 พ.ค. 2509 – 13 พ.ย. 2510
12	นายทวี ศรีขาว	ครูใหญ่	13 พ.ย. 2510 – 31 ธ.ค. 2525
13	นายญาณ ธานี	รักษาการตำแหน่งครูใหญ่	1 ม.ค. 2525 – 7 ก.ค. 2526
14	นายสวน ธานี	อาจารย์ใหญ่	8 ก.ค. 2526 – ก.ย. 2542
15	นางสาวรัตนา ธานี	รักษาการอาจารย์ใหญ่	1 ต.ค. 2542 – ธ.ค. 2542
16	นายพินิจ ส่งเสริม	อาจารย์ใหญ่	29 ธ.ค. 2542 – ปัจจุบัน

2. ระดับมัธยมศึกษา

2.1 โรงเรียนของรัฐบาล โรงเรียนที่จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา คือ

โรงเรียนชิวทวนวิทยาสามัคคี จัดตั้งตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2518 โดยมีนายทวี ศรีขาว ครูใหญ่โรงเรียนบ้านชิวทวน รักษาในตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนคนแรก อาศัยอาคารเรียนของโรงเรียนบ้านชิวทวน มีนักเรียนรุ่นแรก 34 คน ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2540 ได้ย้ายมาตั้ง ณ ที่สาธารณประโยชน์ซึ่งเดิมเรียกว่า “สวนครู” โดยกรมสามัญศึกษาจัดสรรงบประมาณก่อสร้างอาคารเรียนแบบ 106 ต. (พื้นไม้) จำนวน 1 หลัง และแต่งตั้งนายศาสตราวุธ บุ่งทอง มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ปี พ.ศ. 2520 กรมสามัญศึกษาแต่งตั้ง

นายวิโรจน์ บรรดาศักดิ์มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ และได้รับงบประมาณก่อสร้างอาคารโรงฝึกงาน บ้านพักครู บ้านพักนักร้องการโรง ห้องน้ำห้องส้วมนักเรียนเพิ่มเติม ต่อมาปี พ.ศ. 2530 โรงเรียนได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการผู้นำการใช้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ของกระทรวง ศึกษาธิการ โครงการมัธยมศึกษาขนาดเล็ก โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม โครงการ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปี พ.ศ. 2535 กรมสามัญศึกษา แต่งตั้ง นายวีรพล สารรัตน์ มาดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่ โดยช่วง พ.ศ. 2535-2540 ได้รับ งบประมาณก่อสร้างอาคารเรียน หอถังประปา ระบบประปาภายในโรงเรียนชั้นประตู รั้วโรงเรียน แบบมาตรฐานกรมสามัญศึกษา เข้าร่วมโครงการปฏิรูปการศึกษา

ในปี พ.ศ. 2541 ได้รับงบประมาณปรับปรุง ซ่อมแซมอาคารเรียน และโรงเรียนได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการนาร่องเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (เกษตรแบบผสมผสานตามแนวพระราชดำริ ทฤษฎีใหม่) ซึ่งสามารถสรุปรายงานผู้บริหารโรงเรียนไว้ดังนี้

1. นายทวี ศรีขาว	รักษาการครูใหญ่	พ.ศ. 2518-2520
2. นายศาสตราวุธ บึงทอง	ครูใหญ่	พ.ศ. 2520-2526
3. นายวิโรจน์ บรรดาศักดิ์	ครูใหญ่	พ.ศ. 2526-2528
	อาจารย์ใหญ่	พ.ศ. 2528-2535
4. นายวีรพล สารรัตน์	อาจารย์ใหญ่	พ.ศ. 2535-2540
	ผู้อำนวยการโรงเรียน	พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน

2.2 โรงเรียนของเอกชน (โรงเรียนราษฎรวิฑูรย์ศรีวิไล)

นอกจากการศึกษาในระดับประถมอันเป็นการศึกษาภาคบังคับแล้ว บ้านชีทวนยังได้มีการตั้งโรงเรียนเอกชนในระดับมัธยมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2483 โดยนายโทน จลวยศรี เป็นผู้จัดการ นายมี นามเสนา เป็นเจ้าของ นายบุญยัง พลานนท์ เป็นครูใหญ่ ซึ่งนับเป็นโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งแรกของจังหวัดอุบลราชธานีที่เปิดทำการสอนในระดับตำบล ต่อจากนั้น นายโทน จลวยศรี ได้เป็นเจ้าของและผู้จัดการ มหาสมศักดิ์ (ไม่ทราบนามสกุล) เป็นเจ้าของและผู้จัดการคนต่อมา และนายคำแสน สุวรรณบุลย์ เป็นเจ้าของและผู้จัดการคนสุดท้าย จึงได้ยุบเลิกโรงเรียนไปในปี 2511-2512

ซึ่งสามารถรวบรวมรายชื่อนามครูใหญ่ไว้ดังนี้

1. นายบุญยัง พลานนท์

2. นายสิงห์ทอง ประเสริฐศรี
3. นายเหล็ก โอบอ้วน
4. นายญาณ ธานี
5. นายสาย ธานี
6. นายชัย ชัมภรัตน์
7. นายสุพจน์ แสงงาม

สำหรับครูผู้สอนในโรงเรียนราษฎร์วัดทุ่งศรีวิไล มีนายพิศิษฐ์ ธานี นายเทียบ ฉलयศรี นางแถมทอง ฉलयศรี นายผดุง ธานี นายสมาน เริงนรินทร์ นายเปล่ง ธานี นายแสง ประสานพันธ์ นายรัศมี ศรีขาว นายนรินทร์ บุญอยู่ นายสอน ธานี นายนิเวศน์ แสงงาม นางสังัด ธานี นางสุพัฒน์ ธานี นายประมูล ธานี นายสุพจน์ แสงงาม นางผลบุญ สุวรรณบุลย์ และนางจริยาพร ศรีขาว

ส่วนนักเรียนที่จบจากโรงเรียนนี้และประสบผลสำเร็จในชีวิตการทำงานมีหลายท่าน เช่น นายบุญทัน ฉलयศรี อดีตผู้อำนวยการศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นายประดิษฐ์ ศรีวรรมาศ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนเบญจมะมหาราช นายทองสุรีย์ ฉलयศรี อดีตผู้อำนวยการสามัญศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พลเอกวิชฌ ธานี พ.อ.ชาญ เทียนแก้ว พ.อ. ประหยัด ธานี น.ท.วินันต์ ประเสริฐศรี พ.ต.อ.มัน แสงงาม ดร.สฤชต์ ศรีขาว รศ.ดร.พิชิต ธานี รศ.ดร.ปลักดี ถาวรยุติการ นางวิรัตน์ ธานี นายระลึก ธานี

2.5.2 การศาสนา

ในด้านการศาสนาบ้านชีทวนมีวัดอยู่ 4 วัด 1 สำนักสงฆ์ คือ วัดทุ่งศรีวิไล วัดศรีนวล แสงสว่างอารมณ์ วัดธาตุสวนตาล และวัดศรีธาตุ ส่วนสำนักสงฆ์คือสำนักสงฆ์บูรพารามครั้งก่อน เคยเป็นที่พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล และพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้มาปฏิบัติธรรม ณ ที่แห่งนี้ ปัจจุบันสำนักสงฆ์บูรพารามได้ยุบไปแล้ว ซึ่งวัดทั้ง 4 วัดมีความเป็นมาดังนี้ (ระลึก ธานี, 2527)

1. **วัดทุ่งศรีวิไล** วัดทุ่งศรีวิไล อันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธวิเศษ ในสมัยนั้น เดิมเข้าใจว่าเป็น บริเวณป่าไม้หนามที่บมีทุ่งนาล้อมรอบที่ ชาวบ้าน เรียกว่า “โนนนกเขียน” ณ แห่งนี้ ชาวบ้านได้พบพระพุทธวิเศษ ตามคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่า บริเวณโนนนกเขียนก่อนเคยเป็นวัด

เก่าแก่โบราณตามตำนานที่ไม่ปรากฏ เพราะเกิดก่อนประวัติศาสตร์และอีกนัย หนึ่งว่าเป็นสวนอุทยานของ นางเจียงไค ซึ่งเป็นลูกของเจ้าเมืองซีช้วน อาจจะเป็นเพราะนางเจียงไค ได้มานมัสการหลวงพ่อบุญพิเศษ ณ สถานที่แห่งนี้ก็อาจจะเห็นได้ว่าบริเวณของวัดทุ่งศรีวิไล นี้ มีใบเสมาหลายชั้นล้อมรอบอุโบสถและวิหารหลังเก่าเป็นชั้น ๆ ถึง กำแพงรอบวัดทุกทิศตลอดทั้งมีสระน้ำใหญ่พร้อมด้วยซากของหอไตร รวมธรรมมาสน์ ซึ่งก่อด้วยอิฐในสมัยนั้น และยังมีสิ่งของอีกมากมายดั่งเห็นปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ตามวัดทุ่งศรีวิไลนี้อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของบ้านซีทวน “หรือเมืองซีช้วน” ห่างประมาณ 300 เมตรเศษ มีต้นโพธิ์น้อย ต้นโพธิ์ใหญ่ และต้นตาลประมาณ 100 ต้นเศษจากหมู่บ้านถึงวัดทุ่งศรีวิไล เดิมถนนปัจจุบันนี้ก่อนเคยเป็นสะพานไม้ใหญ่ ชาวบ้านเรียกว่า “ซัวใหญ่” เชื่อมโยงระหว่างเชิงหมู่บ้านถึงวัด แต่ที่ปัจจุบันนี้ได้สูญหายไป ตามสภาพของอายุไซเมื่อประมาณ 60-70 ปีล่วงมาแล้ว ปัจจุบันนี้ทางไปวัดทุ่งศรีวิไล ได้เป็นถนนยกระดับและเป็นถนนลาดยางอย่างดีแล้ว แต่ยังมีสะพานไม้เล็กให้เห็นอยู่จากบ้านซีทวน ถึงวัดศรีธาตุ บ้านหนองแคน ชาวบ้านเรียกว่า “ซัวน้อย” จนตราบเท่าทุกวันนี้

ตามตำนานเล่าว่า ราว พ.ศ. 2350-2390 มีพระภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งเรียกกันในโอกาสต่อมาว่า “ญาครูด่าน” หรือ “ญาน่านด่าน” เดิมเป็นคนบ้านแหมได้เดินทางมายังบ้านซีทวนเห็นบริเวณที่เรียกกันในสมัยนั้นว่า “โนนนกเขียน” เป็นที่เหมาะสมในการสร้างวัด จึงพาชาวบ้านที่มีใจศรัทธาร่วมกันสร้างวัดขึ้นในบริเวณโนนนกเขียน เรียกชื่อกันในสมัยนั้นว่า “วัดป่า” คงด้วยเหตุนี้เองหมู่บ้านที่อยู่ทางด้านที่จะออกไปยังวัดทุ่งศรีวิไลในปัจจุบันจึงมีชื่อเรียกกันว่า “คุ้มวัดป่า” อยู่จนตราบเท่าทุกวันนี้ เมื่ออยู่มานานเข้าบริเวณวัดป่าก็ถูกหักร้างถางพงจนหมดสภาพความเป็นป่า ประกอบกับบริเวณทุ่งนาที่อยู่ล้อมรอบก็ได้รับความเอาใจใส่ดูแลจากเจ้าของเป็นอย่างดี สภาพป่าที่เคยเป็นอยู่แต่เดิมนั้นก็กลายเป็นทุ่งนา ชื่อของวัดป่าจึงกลายเป็นวัดทุ่ง ส่วนคำว่าศรีวิไลจะเติมเข้าเมื่อไรนั้นยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด

ญาน่านด่านนับว่าเป็นพระภิกษุที่เคร่งในพระธรรมวินัยและแตกฉานในพระธรรมวินัย มีผู้คนเคารพนับถือมาก จนกล่าวกันว่าเป็นผู้มีตาทิพย์ หูทิพย์ พระเนตรลูกวัดไปทำผิดอะไรที่ไหนเป็นอันรู้หมด จึงเป็นที่เคารพยำเกรงของพระภิกษุ สามเณรและชาวบ้านโดยทั่ว ๆ ไป

ญาน่านด่าน เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญให้แก่พระศาสนาและชาวบ้านซีทวนโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งนี้นอกจากการสร้างวัดทุ่งศรีวิไลขึ้นในนามว่า “วัดป่า” และสร้างโรงเรียน

อันเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพิเศษแล้ว ยังได้สร้างพระอุโบสถขึ้นที่วัดทุ่งศรีวิไลหลังหนึ่ง เป็นพระอุโบสถขนาดเล็ก บรรจุพระภิกษุได้เพียง 21 รูปตามพระวินัยแท้ ๆ สร้างด้วยเสาไม้ ก่อด้วยอิฐถือปูน ขนาดกว้าง 5 ศอก ยาว 6 ศอกเศษ หันหน้าไปทางทิศใต้ ซึ่งนับว่าแปลกและแตกต่างไปจากพระอุโบสถโดยทั่วไปที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก จึงเป็นที่ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์กันในหมู่ผู้พบเห็นโดยทั่วไป แต่ญาท่านด้านก็ได้ครั้นคร้ามและทำให้ผู้สงสัยไปเปิดพระธรรมวินัยดู นอกจากนั้นท่านยังได้จารึกตัวหนังสือไว้ที่เสาพระอุโบสถต้นหนึ่งด้วยว่า ถ้าหากใครเห็นว่าท่านผิดในการสร้างพระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศใต้ ก็ให้ไปเปิดพระธรรมวินัยดู และถ้าหากใครแปลความหมายในคำจารึกที่ต้นเสาพระอุโบสถไม่ได้ก็ห้ามรื้อพระอุโบสถโดยเด็ดขาด

ต่อมาพระอุโบสถหลังเก่า เก่าแก่ผู้ฟังมาก ท่านพระครูคัมภีรวิมล (หนู) และท่านพระครูธรรมศาสนอุโฆษ (ทองดี) จึงได้รื้อพระอุโบสถหลังเก่าออกและสร้างหลังใหม่ในที่ของหลังเดิมตั้งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน หลังจากสมัย ญาท่านด้าน แล้ว ผู้ที่เป็นเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีวิไลก็ได้แก่ ญาท่านสังฆวินัยก็ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีวิไล และเป็นอุปัชฌาย์ของบ้านชีทวนต่อมาอยู่คราวหนึ่ง แล้วก็ถึงสมัยพระอาจารย์กันเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งได้มีการสร้างพระอารามพระพุทธรูปพิเศษ ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน หลังจากนั้น ท่านพระครูคัมภีรวิมล (หนู) ก็เป็นเจ้าอาวาสเป็นพระอุปัชฌาย์และเป็นเจ้าคณะตำบลชีทวน ปัจจุบันพระครูสุนทรสุตกิจ เป็นเจ้าอาวาสและเป็นพระอุปัชฌาย์ ตำบลชีทวน จาก พ.ศ. 2524 จนปัจจุบัน

2. วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ ตั้งอยู่ในบริเวณด้านทิศใต้ของหมู่บ้าน จะสร้างขึ้นครั้งแรกเมื่อใดหรือใครเป็นคนสร้างไม่อาจจะทราบแน่ชัด แต่เล่ากันมาว่า “ญาครุฑินก้อม” เป็นคนพาญาติโยมสร้างขึ้นก่อน แต่ต่อมาคุณยายศรีนวล ซึ่งเป็นยายของท่านเจ้าคุณพระนิโรธรักษา เห็นว่าบริเวณวัดคับแคบจึงบริจาคที่ดินเพิ่มเติม ชื่อของวัดศรีนวลคงได้มาด้วยเหตุนี้ ส่วนคำว่าแสงสว่างอารมณ์ได้เพิ่มขึ้นภายหลัง วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์เจริญรุ่งเรืองขึ้นมากในระหว่างที่ท่านพระอุปัชฌาย์วงศ์เป็นเจ้าอาวาส (ราว พ.ศ. 2440-2442 เพราะได้เป็นอุปัชฌาย์ระหว่าง พ.ศ. 2450-2492) ซึ่งภายในวัดมีสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า คือ หอแจก (ศาลาการเปรียญ) ซึ่งเป็นที่ตั้งของธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก

3. วัดธาตุสวนตาล วัดธาตุสวนตาลนี้มีชื่อเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “วัดบ้าน” ทั้งนี้คงด้วยเหตุสองประการคือ เป็นวัดที่อยู่ติดกับหมู่บ้านประการหนึ่งและอีกประการหนึ่งคงเป็นวัดที่สร้างขึ้นมาพร้อมกับการตั้งหมู่บ้าน ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของกันที่ทวนก็ได้ แต่มีข้อสังเกตอยู่ว่าในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชกาลพระบาท

สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดธาตุสวนตาลนี้มีชื่อปรากฏในเอกสารของทางราชการว่า “ท่าแขก” ที่ได้เชื่อเช่นนี้ก็เพราะในสมัยก่อนไม่มีศาลากลางบ้าน (ศาลากลางบ้าน ที่ปรากฏอยู่แทบทุกหมู่บ้านในปัจจุบันนี้ ได้จัดให้มีขึ้นในสมัยที่กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เสด็จประทับที่เมืองอุบลราชธานี ระหว่าง พ.ศ. 2436 – 2453) ผู้คนที่เดินทางสัญจรไปมาค้าขายที่มีความจำเป็นต้องค้างแรมก็ต้องค้างที่วัด แต่เนื่องจากวัดธาตุสวนตาลอยู่ติดกับหมู่บ้านจึงมีคนพักค้างอ้างแรมมาก อันเป็นส่วนสำคัญที่ได้ชื่อว่าวัด “ท่าแขก” ส่วนที่มีชื่อว่าวัดธาตุสวนตาลในปัจจุบัน ก็คงเป็นเพราะมีต้นตาลเรียงรายล้อมบริเวณวัดอยู่เป็นจำนวนมากนั่นเอง

4. วัดศรีธาตุ เป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่ง แต่คงสร้างขึ้นภายหลังจากวัดอื่น การสร้างวัดศรีธาตุ เล่ากันมาว่า เดิมที่บ้านชีทวนเป็นหมู่บ้านใหญ่และเก่าแก่ มีผู้คนที่มีความรู้มากถึงกับมีการจ้างงานหรือซื้อคนจากที่อื่นมาเป็นบ่าวไพร่ประจำครอบครัวสำหรับใช้สอยและทำงานโยธาในเรือกสวนไร่นาของตน ต่อมาในระยะหลังเมื่อพวกบ่าวไพร่มีจำนวนมากขึ้น เจ้าของก็จะไปปลูกโรงเรียนที่พักอาศัยของพวกบ่าวไพร่ไว้ตามที่นาของตน ซึ่งอยู่ติดกับบ้านหนองแคน เมื่ออยู่กันนานเข้าและมีลูกหลานเพิ่มมากขึ้น ทั้งผู้เป็นนายและบ่าวไพร่ก็พากันสร้างวัดขึ้นในชั้นแรกให้ชื่อว่า “วัดศรีทาส” ทั้งนี้ก็คงเพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่พวกบ่าวไพร่เหล่านั้น แต่ต่อมากงเห็นว่านามศรีทาสไม่ค่อยจะถูกต้องตามความหมายทางพระพุทธศาสนาจึงได้พากันเปลี่ยนชื่อมาเป็นวัด “ศรีธาตุ” ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

2.6 การเมืองการปกครอง

จากหลักฐานทางโบราณคดีต่าง ๆ ทำให้เข้าใจว่าบ้านชีทวนอาจเป็นเมืองที่สำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรพูนันหรืออาณาจักรเจนละมาก่อน ซึ่งอาจารย์ระลึก ธานี (2527) ได้อธิบายว่าหลังจากที่อาณาจักรพูนันได้มีอำนาจและขยายอิทธิพลอย่างกว้างขวางในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่ต่อมาไม่นาน อาณาจักรเจนละที่เคยเป็นประเทศราชของพูนันก็สามารถเอาชนะอาณาจักรพูนันได้ โดยที่อาณาเขตดั้งเดิมของอาณาจักรเจนละคือแถบเมืองจำปาศักดิ์ และบ้านชีทวนก็อยู่ไม่ห่างจากเมืองจำปาศักดิ์มากนัก ประมาณ 150 กิโลเมตร ทำให้น่าเชื่อว่า บ้านชีทวนคงเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรเจนละ ส่วนจะร้างไปก่อนที่ขอมหรือคนไทยเข้ามาตั้งรกรากอยู่นานเท่าไรมันไม่มีหลักฐานปรากฏและตามตำนานพื้นบ้านที่มีการกล่าวไว้ว่าบ้านชีทวนเดิมมีชื่อว่า “เมือง

ซึ่ง” หรือ “เมืองซีซวน” นั้นอาจจะเป็นในสมัยเจนละหรือในสมัยที่ขอมเข้ามาครอบครองอาศัยอยู่ในบริเวณนี้

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น การจัดการปกครองภายในเมืองอุบลราชธานีและเมืองใกล้เคียงได้ถือเอาธรรมเนียมการปกครองมาจากหัวเมืองลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ทั้งนี้เพราะมีความใกล้ชิดและสัมพันธ์กันในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ดังนั้นตำแหน่งผู้ปกครองภายในของเมืองอุบลราชธานีและเมืองใกล้เคียงจึงมีอยู่ด้วยกัน 5 ระดับคือ

1. ตำแหน่งผู้ปกครองสูงสุดของเมืองมีอยู่ 4 ตำแหน่งคือ เจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตร หรือที่เรียกกันว่า คณะอาญาสี่ หรือ อาชญาสี่
2. ตำแหน่งผู้ช่วยอาญาสี่ มีอยู่ 4 ตำแหน่งเช่นกัน คือท้าวสุริยะหรือท้าวชัตติยะ ท้าวสุริโย ท้าวโพธิสาร และท้าวสิทธิสาร
3. ตำแหน่งชื่อบ้านชาวเมือง มีอยู่ด้วยกันหลายตำแหน่ง เช่นเมืองแสน เมืองจันทร์ เมืองซ้าย เมืองขวา ฯลฯ
4. ตำแหน่งพิเศษ เช่น เพี้ยชาโนชิต เพี้ยชาบรรทม เพี้ยชามณฑียร ฯลฯ
5. ตำแหน่งระดับหมู่บ้าน มีอยู่ด้วยกัน 4 ตำแหน่ง คือ ท้าวฝ่าย ตาแสง พ่อบ้านหรือนายบ้าน และจำบ้าน ถ้าเทียบกับปัจจุบันแล้ว ท้าวฝ่ายจะมีฐานะเทียบเท่านายอำเภอ ตาแสงก็เทียบเท่ากับกำนัน พ่อบ้านหรือนายบ้านก็จะเทียบเท่าผู้ใหญ่บ้าน ส่วนจำบ้านก็จะเทียบได้กับสารวัตรกำนันหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บ้านซีทวนจึงมี “ท้าวฝ่าย” หรือ “ญาพ่อฝ่าย” เป็นผู้ปกครองและมีฐานะเทียบเท่ากับอำเภอ ขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานี สำหรับ “ท้าวฝ่าย” หรือ “อาญาฝ่าย” ที่ปกครองบ้านซีทวนในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นคงมีหลายคน แต่ที่ปรากฏมีหลักฐาน คือ “ท้าวฝ่ายจันทวงศ์” ที่ได้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการนำกำลังไปสมทบกับกองทัพของเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ในการยกทัพไปปราบเขมรในปี 2375 หลังจากนั้นก็มีท้าวฝ่ายปกครองบ้านซีทวนอีกหลายท่าน ต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มี “ท้าวฝ่ายโท” เป็นผู้ปกครองบ้านซีทวน หลังจากท้าวฝ่ายโทแล้ว ท้าวฝ่ายม่วงก็ได้ปกครองบ้านซีทวนสืบต่อมา ในช่วงที่ท้าวฝ่ายม่วงปกครองบ้านซีทวนนั้น ก็มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ในปี พ.ศ. 2440 โดยแบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคออก

เป็นเมือง อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน บ้านชีทวน จึงมีฐานะเป็นเพียงตำบลหนึ่งของอำเภอ ปทุมพลนิคม (อำเภอเชียงในในปัจจุบัน) ท้าวฝ่ายม่วงที่มีฐานะเทียบเท่ากับนายอำเภอในสมัย ก่อน จึงได้เปลี่ยนสภาพและฐานะมาเป็นกำนัน

ท้าวฝ่ายม่วงในช่วงที่เป็นกำนันมีเชื้อเพี้ยอันหมายถึงชื่อที่ใช้ในทางราชการว่า“พรมงษา” ซึ่งเป็นผู้ที่สร้างความเจริญทั้งในด้านการศึกษาและศาสนาให้แก่บ้านชีทวนเป็นอย่างมาก หลังจาก กำนันพรมงษาแล้วก็มี “เฒ่านามสังกะสี” เป็นกำนันต่อมา ในช่วงที่เฒ่านามสังกะสี ได้เกิดไฟไหม้ครั้งใหญ่ที่บ้านชีทวนทำให้บ้านเรือนเสียหายอย่างมากมาย เฒ่านามสังกะสีจึงได้มอบหมาย หน้าที่กำนันให้แก่ นายอาจ ภูธา ซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนวิไชย จนถึงเมื่อทางราชการได้ยุบ ตำบลชีทวนไปขึ้นกับตำบลโนนใหญ่ประมาณ ช่วง พ.ศ. 2474-2475 ขุนวิไชยจึงต้องพ้น ตำแหน่งกำนันโดยปริยาย

ตำบลชีทวนถูกยุบได้ไม่นานทางราชการก็ได้จัดตั้งตำบลชีทวนขึ้นมาใหม่ โดยมีนายสมาน ประเสริฐศรี ได้เป็นกำนันและเกษียณอายุราชการ ในปี พ.ศ. 2516 ต่อมา นายใจ เชื้อประทุม ก็ได้เป็นกำนันและเกษียณในปี พ.ศ. 2524 นายบุญหลาย ธาณี ได้เป็นกำนันคนต่อมา ซึ่ง เกษียณอายุในปี พ.ศ. 2535 ปัจจุบันมี นายเดช ภูธา เป็นกำนันตำบลชีทวน

เนื่องจากบ้านชีทวนแบ่งออกเป็น 3 หมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านก็มีผู้ใหญ่บ้านปกครอง และผู้ใหญ่บ้านบางคนก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นกำนัน เมื่อเปรียบเทียบทั้ง 3 หมู่บ้าน แล้วจะพบว่า หมู่ที่ 2 มีที่ได้เป็นกำนันมากที่สุด เท่าที่ปรากฏในหลักฐานกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่ปกครองบ้านชีทวน หลังจากมีการประกาศจัดตั้งตำบลชีทวนขึ้นมาใหม่มีดังนี้

หมู่ที่ 1 หรือคุ้มวัดป่า ได้แก่

1. นายสมาน ประเสริฐศรี	(กำนัน)
2. นายสุคนธ์ แสงงาม	(ผู้ใหญ่บ้าน)
3. นายเปล่ง เจริญเชาว์	(ผู้ใหญ่บ้าน)
4. นายคาน ธาณี	(ผู้ใหญ่บ้าน)
5. นายสัมพันธ์ เชื้อประทุม	(ผู้ใหญ่บ้าน-ปัจจุบัน)

หมู่ที่ 2 หรือคุ้มหนองจอก ได้แก่

1. นายมี ธาณี	(ผู้ใหญ่บ้าน)

2. นายชู เชื้อประทุม	(ผู้ใหญ่บ้าน)
3. นายบุญหลาย ธาณี	(กำนัน)
4. นายเดช ภูธา	(กำนัน-ปัจจุบัน)

หมู่ที่ 3 หรือคุ่มนาม่อง ได้แก่

1. นายคำสิงห์ บุญห่อ	(ผู้ใหญ่บ้าน)
2. นายคำมี ศรีขาว	(ผู้ใหญ่บ้าน)
3. นายใจ เชื้อประทุม	(กำนัน)
4. นายจอม แสงงาม	(ผู้ใหญ่บ้าน)
5. นายกุล ธาณี	(ผู้ใหญ่บ้าน)
6. นางอบมา เชื้อประทุม	(ผู้ใหญ่บ้าน)
7. นายจรัส สิมเสมอ	(ผู้ใหญ่บ้าน-ปัจจุบัน)

ต่อมาได้มีการประกาศยกฐานะสภาตำบลสีทวนขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลในปี พ.ศ. 2539 มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย

1. คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่

1.1 นายสัมพันธ์ ประสานวรรณ	ประธานกรรมการบริหาร
1.2 นายประจิตร ธาณี	กรรมการ
1.3 นายพูน ผ่องแผ้ว	กรรมการ
1.4 นายสมพร ธาณี	กรรมการ
1.5 นายเดช ภูธา	กรรมการ
1.6 นายสง่า โนนไทย	กรรมการ
1.7 นายเด่นชัย ทวีวรรณ	กรรมการ
1.8 นายวิโรจน์นันท์ บุญขจร	เลขานุการ

2. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่

2.1 นายบุญล้วน ภูผาลัย	ประธานสภา
2.2 นางอบมา เชื้อประทุม	รองประธานสภา

2.3 นายสุวิทย์ เชื้อประทุม	เลขานุการ
2.4 นายสุชาติ ชมชัย	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 1
2.5 นายสรศักดิ์ แสงงาม	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 2
2.6 นายนवल ธานี	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 3
2.7 นายวันชัย ธานี	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 3
2.8 นายพรชัย วันทา	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 4
2.9 นายทองสุข ธานี	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 5
2.10 นายสงคราม แสงคำ	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 5
2.11 นายธงชัย ศรีขาว	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 5
2.12 นายทองลา จันทรเชียว	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 6
2.13 นายคำ จันทรเชียว	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 6
2.14 นายคำฟอง จันทรเชียว	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 6
2.15 นายพิมพา ผ่องแผ้ว	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 7
2.16 นายสิทธิ์ เมืองหว้า	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 7
2.17 นายทองสุข บุญรัตน์	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 7
2.18 นายจำปา โทนทัย	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 8
2.19 นายสำนวน บุญลือ	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 8
2.20 นายประเสริฐ บุญสุข	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 9
2.21 นายลำปาง บุญประสิทธิ์	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 9
2.22 นายส่งศักดิ์ เต้าทอง	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 10
2.23 นายประศาสตร์ บุญลือ	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 10
2.24 นายทองใบ จันทมาศ	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 11
2.25 นายแก้ว แสงทรัพย์	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 11
2.26 นายวิเชียร เต้าทอง	สมาชิก อบต. หมู่ที่ 11

ต่อมาในวันที่ 23 มิถุนายน 2544 ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลขึ้น
มาใหม่ ประกอบด้วย

1. คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่

- 1.1 นายสวน ธาณี (หมู่ 2) ประธานกรรมการบริหาร
- 1.2 นายสง่า โทนทัย (หมู่ 8) กรรมการบริหาร
- 1.3 นายนาวิน สรรพสาร (หมู่ 4) กรรมการบริหาร
2. สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่
  - 2.1 จ.ส.อ.วิชัย เอื้อประทุม (หมู่ 1) ประธานสภา
  - 2.2 นายประเสริฐ บุญสุข (หมู่ 9) รองประธานสภา
  - 2.3 นายสงขลา มะอาดเลิศ (หมู่ 1) เลขานุการ
  - 2.4 นางสมใจ ธาณี สมาชิก อบต. หมู่ 2
  - 2.5 นายสายทอง เอื้อประทุม สมาชิก อบต. หมู่ 3
  - 2.6 นางอบมา เอื้อประทุม สมาชิก อบต. หมู่ 3
  - 2.7 นายบุญพิศ บุญเนตร สมาชิก อบต. หมู่ 4
  - 2.8 นายธงชัย ศรีขาว สมาชิก อบต. หมู่ 5
  - 2.9 นายอำนาจ ผ้าลายทอง สมาชิก อบต. หมู่ 5
  - 2.10 นายคำ จันท์เขียว สมาชิก อบต. หมู่ 6
  - 2.11 นายไพฑูรย์ จันท์เขียว สมาชิก อบต. หมู่ 6
  - 2.12 นายสิทธิ เมืองหล้า สมาชิก อบต. หมู่ 7
  - 2.13 นายบัวสอน บุญวัน สมาชิก อบต. หมู่ 7
  - 2.14 นายสำนวน บุญลือ สมาชิก อบต. หมู่ 8
  - 2.15 นายสมชัย เจริญเชาวน์ สมาชิก อบต. หมู่ 9
  - 2.16 นางนงลักษณ์ บุญลือ สมาชิก อบต. หมู่ 10
  - 2.17 นายประสาท บุญลือ สมาชิก อบต. หมู่ 10
  - 2.18 นายทองแดง พอใจ สมาชิก อบต. หมู่ 11
  - 2.19 นายคำไถ่ วันทา สมาชิก อบต. หมู่ 11

ในปัจจุบันบ้านชีทวนมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 495 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 2,284 คน โดยแยกได้ดังนี้ (ข้อมูล มิ.ย. 2544)

หมู่ที่ 1 จำนวนครัวเรือน	127 ครัวเรือน
ประชากรทั้งหมด	474 คน

● ชาย	127 คน
● หญิง	303 คน
หมู่ที่ 2 จำนวนครัวเรือน	155 ครัวเรือน
ประชากรทั้งหมด	772 คน
● ชาย	404 คน
● หญิง	368 คน
หมู่ที่ 3 จำนวนครัวเรือน	213 ครัวเรือน
ประชากรทั้งหมด	1,038 คน
● ชาย	213 คน
● หญิง	527 คน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าบ้านชีทวน สมัยก่อนมีประชาชนอาศัยอยู่หนาแน่นมากมีบ้านครอบครัวอยู่เป็นพันครอบครัว การครองชีพก็สะดวกดีและมีศีลธรรมดี บัดนี้จำนวนครอบครัวประชาชนมีน้อยกว่าสมัยก่อน เพราะได้พากันอพยพไปอยู่ที่อื่น โดยเหตุมีคนมากขึ้นสถานที่อยู่ทำมาหากินไม่เพียงพอกับจำนวนคนแออัดกันอยู่มาก จึงได้โยกย้ายไปกาที่อยู่ใหม่ตามอัธยาศัย ในส่วนของกลุ่มที่มีฐานะดีหรือได้รับราชการก็มีการย้ายครอบครัวเข้าไปอยู่ในเมือง ซึ่งเวลาย้ายเข้าไปอยู่ในเมืองก็จะไปสร้างบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน เช่น บริเวณบ้านท่าบ่อ ตำบลแจระแมหรือในพื้นที่อำเภอวารินชำราบ เป็นต้น

บทที่ 3

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และการเมือง

ดังได้กล่าวในผลการศึกษาในบทที่ 2 ถึงวิวัฒนาการและลักษณะการเปลี่ยนแปลงของชุมชน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณี การศึกษา การศาสนา และการเมืองการปกครอง เพื่อให้การวิเคราะห์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จึงสรุปลักษณะการเปลี่ยนแปลงเป็น 3 ด้านหลัก ๆ คือ

3.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ

3.1.1 การประกอบอาชีพและการเปลี่ยนแปลง

1) อาชีพเกษตรกรรม อาชีพหลักของชาวบ้านชีทวนได้ยึดอาชีพทำนามาตั้งแต่บรรพบุรุษตลอดมา และนับว่าเป็นความโชคดีที่บ้านชีทวนมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก โดยรอบ ๆ หมู่บ้านมีหนองน้ำอยู่หลายแห่ง เช่น หนองตุ หนองพลับ หนองแวง หนองตาหลัด หนองตาลา หนองแม่ลอน จึงเป็นหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ ฝนฟ้าตกเป็นปกติและเพียงพอต่อการผลิตข้าว ข้าวที่ผลิตได้ส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียวมีบางส่วนที่ปลูกข้าวเจ้าเอาไว้เพื่อขายเนื่องจากได้ราคาดีกว่า ถึงแม้อาชีพหลักของชาวบ้านชีทวนคืออาชีพการทำนาเป็นสำคัญ แต่ในสมัยก่อนก็มีที่นาสังเกตและมีพื้นที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่นหรือหมู่บ้านใกล้เคียงอยู่มากคือ ในสมัยก่อนชาวบ้านชีทวนนิยมการทำไร่อ้อย เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ในช่วงที่ว่างจากการทำนา การทำไร่อ้อยของชาวบ้านชีทวนนี้มีใช้ทำส่งโรงงานทำน้ำตาล หากแต่นำเข้าโรงหีบของตนเอง ซึ่งทำด้วยไม้แล้วต้มเคี่ยวจนได้ที่และทำเป็นก้อน อันนับได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมครอบครัวขนาดเล็กรายได้จากการทำไร่อ้อยนี้เองทำให้ชาวบ้านชีทวนในสมัยก่อนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าหมู่บ้านใกล้เคียงและเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ลูกหลานของชาวบ้านชีทวนได้มีโอกาสเข้ามาเล่าเรียนหนังสือที่เมืองอุบลราชธานีมากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ซึ่งก็ปรากฏว่าเป็นผลดีต่อบ้านชีทวนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้ในการหีบอ้อย ที่ชาวบ้านเรียกว่า “โสงอ้อย” ได้นำมาสร้างเป็นสัญลักษณ์ของชาวบ้านชีทวน ซึ่งตั้งอยู่ก่อนทางเข้าหมู่บ้าน ต่อมาการประกอบอาชีพในการทำ

ไร่อ้อยได้หยุดชะงักไปในราว ๗ ปี พ.ศ. 2500-2503 หลังจากนั้นชาวบ้านก็หันมาปลูกอ้อยกันมากขึ้น โดยจะมีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อในหมู่บ้านในปัจจุบัน การทำไร่ของชาวบ้านเหลือน้อยเต็มที

ส่วนการทำสวนในอดีตบ้านชีทวนก็คงเหมือนกับหมู่บ้านในชนบทโดยทั่วไป ที่มีการปลูกพืช ผักสวนครัว เช่น การปลูกยาสูบ ข้าวโพด แตงไทย แตงกวา หอม กระเทียม และพืชผักสวนครัวอื่น ๆ ในสภาพปัจจุบัน แม้ว่าในบ้านชีทวนจะมีระบบชลประทานที่ดีคือมีโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจากแม่น้ำชี ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 3-5 กิโลเมตร มีการขุดลอกคลองชลประทาน ขนาดเล็กผ่านพื้นที่เพาะปลูกของชาวบ้าน แต่ปรากฏว่าไม่ค่อยนิยมปลูกพืชผักกัน เท่าที่ควร อาจจะเนื่องจากว่าเศรษฐกิจของชาวบ้านชีทวนได้ภาพรวม อยู่ในเกณฑ์ดี มีตลาดสดและตลาดนัดทุกวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ และชาวบ้านมีรายได้หลักจากด้านอื่น จึงทำให้การเพาะปลูกพืชผักสวนครัวลดลงอย่างมาก

สำหรับการเลี้ยงสัตว์ในอดีตแต่ละครอบครัวมีการเลี้ยง วัว ควาย เป็นจำนวนมาก โดยใช้วัวในการลากเกวียนไปไร่นา ส่วนควายนอกจากจะใช้ในการไถนาแล้วในอดีตยังใช้ควายลากไม้ในการทึบอ้อย หรือที่เรียกว่า “โพงอ้อย” แต่ในปัจจุบันการเลี้ยงควายในบ้านชีทวนเหลือน้อยมาก เนื่องจากมีการนำเทคโนโลยีการเกษตรมาใช้มากขึ้น เช่น รถไถนาเดินตาม เครื่องสูบน้ำ ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช การเลี้ยงหมูในอดีตมีการเลี้ยงเป็นบางครอบครัว เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมสำคัญของชุมชน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ แต่ในปัจจุบันมีปรากฏอยู่บ้างประปรายส่วนมากจะเป็นการเลี้ยงโดยครอบครัวที่มีกิจการโรงสีข้าวเป็นของตนเอง

2) อาชีพรับจ้าง อาชีพที่ทำรายได้หลักให้แก่ชาวบ้านชีทวนอีกอาชีพหนึ่ง คือ การรับจ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอพยพเข้าไปรับจ้างในกรุงเทพฯ เช่น ขับรถแท็กซี่ ขับรถสามล้อ รับจ้างตามโรงงานต่าง ๆ ซึ่งมีการถือปฏิบัติมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ จะเห็นว่าแทบทุกครัวเรือนจะมีสมาชิกของครอบครัวเดินทางไปทำงานที่กรุงเทพฯ หลายคนก็เข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ มีฐานะมั่นคง สามารถตั้งหลักฐานที่กรุงเทพฯ มีร้านค้า หรือโรงงานเป็นของตนเอง ส่วนมากก็จะส่งรายได้กลับมาจนเจือ ครอบครัว ส่วนการรับจ้างภายในหมู่บ้านก็มีบ้างเป็นบางครอบครัว ที่มีฐานะยากจน โดยจะรับจ้างตำนา เกี่ยวข้าว เป็นส่วนใหญ่ สำหรับการเดินทางไปทำงานต่างประเทศมีน้อยมากเพียง 1-2 คนเท่านั้น ประเทศที่เดินทางไปคือประเทศญี่ปุ่น

3) อาชีพรับราชการ บ้านซีทวนเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงเป็นอย่างมากของจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีการส่งเสริมให้บุตรหลานได้ศึกษาเล่าเรียน ในระดับสูงขึ้นเรื่อย ๆ แต่ละครอบครัวจะมีการแข่งขันการศึกษาเล่าเรียน จึงปรากฏว่าส่วนใหญ่ของแต่ละครอบครัวจะมีลูกหลาน ซึ่งมีอาชีพรับราชการอย่างน้อยครอบครัวละ 1 คน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า บุคคลที่มีอาชีพรับราชการเหล่านั้นบางคนก็ย้ายเข้าไปอยู่ในเมือง หรือไปทำงานอยู่จังหวัดอื่น แต่ก็ยังมีอีกหลายคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ภายในหมู่บ้าน จากปรากฏการณ์นี้เอง จึงทำให้ชาวบ้านซีทวนค่อนข้างมีเศรษฐกิจดี เนื่องจากมีกลุ่มบุคคลที่ถือว่าเป็นชนชั้นกลางอาศัยอยู่จำนวนมาก หรือแม้แต่ลูกหลานที่ไปทำงานอยู่ที่ยื่นก็จะส่งเงินกลับไปให้บุพการีได้ใช้จ่ายอยู่เสมอ

4) อาชีพค้าขาย การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพอีกอย่างหนึ่งในหมู่บ้านคือการทำร้านค้า ซึ่งจะมีทั้งร้านค้าขายของชำและร้านค้าขายอาหาร ปัจจุบันในบ้านซีทวนมีร้านค้าอยู่ประมาณ 30 ร้านค้า โดยจะมีร้านค้าที่ตั้งขึ้นมาในรูปของสหกรณ์ร้านค้าซึ่งมีอยู่ทั้ง 3 หมู่บ้าน อาชีพเดิมของคนที่เป็นเจ้าของร้านค้าคือชาวไร่ชาวนา เมื่อลูกไปทำงานในกรุงเทพฯ ก็จะส่งเงินกลับมาให้ทางบ้าน บางครอบครัวก็จะหยุดทำนาไปเลย แล้วมาค้าขาย โดยให้คนอื่นเช่าทำนา หรือบางครอบครัวก็จะทำนาไปด้วยในขณะเดียวกันก็จะเปิดร้านค้าไปด้วย ร้านค้าที่มีกระจุกกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนมากเป็นร้านค้าที่ขายอาหาร เช่น ก๋วยเตี๋ยว ลาบ ต้ม ส้มตำ หรืออาหารสำเร็จรูปอื่น ๆ

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพอีกประเภทหนึ่ง คือ กิจการโรงสีข้าว ในปัจจุบันมีโรงสีข้าวมีอยู่ประมาณ 15 โรงสี จากการที่มีโรงสีข้าวจำนวนมากขึ้นนี้เอง ทำให้เกิดการแข่งขันโดยชาวบ้านแทบไม่ต้องขนข้าวไปโรงสีเองเลย เจ้าของโรงสีจะเป็นฝ่ายมาขนข้าวจากยุ้งฉางของชาวบ้านไปสีให้ แล้วเข็นข้าวสารกลับมาให้ การจ่ายค่าสีข้าวจะจ่ายเป็นข้าวสาร เจ้าของโรงสีจะมีการแบ่งข้าวสารของลูกค้าไว้ บางโรงสีจะมีการคืนแกลบให้แก่ลูกค้าด้วย

3.1.2 การแลกเปลี่ยนและการจ้างงาน

การแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันของชาวบ้านที่เรียกว่า “การลงแขก” มีมาตั้งแต่ในอดีต การแลกเปลี่ยนแรงงานกระทำกันทั้งงานการเกษตรและงานนอกระบบการเกษตร เช่น การลงแขกดำนา เกี่ยวข้าว นวดข้าว ขนข้าวขึ้นยุ้งฉาง การสร้างบ้าน การเลื่อยไม้ เป็นต้น ในอดีตเมื่อมีการลงแขกโดยปกติเจ้าภาพจะจัดเตรียมข้าวปลาอาหารไว้คอยเลี้ยงดูผู้มาทำงานช่วย จุดประสงค์ของการลงแขกในอดีตมักเน้นในด้านการทำงานให้ทันเวลา ความสนุกสนานและงาน

บางอย่าง ถ้ามีจำนวนคนที่ทำน้อยอาจจะไม่เสร็จ เช่น การสร้างบ้าน จึงจะต้องมีการลงแขก ในปัจจุบันการลงแขกจะมีน้อยมาก นอกจากในหมู่ญาติหรือเพื่อนที่สนิทเท่านั้น การลงแขกในการดำนาจะนำรถไถนาเดินตามไปช่วยลงแขกด้วย ส่วนการลงแขกในการสร้างบ้านยังคงมีอยู่เฉพาะในหมู่ญาติ ๆ ส่วนมากจะเป็นในลักษณะใช้วิธีจ้างเหมา

สำหรับการจ้างแรงงาน ส่วนใหญ่จะเป็นการรับจ้างทำนา ซึ่งผู้ที่ไปรับจ้างส่วนมากจะเป็นผู้หญิง ส่วนผู้ชายจะมีการวิ่งรถรับจ้างระหว่างบ้านทวารวรีและบ้านชีทวน ซึ่งจะใช้รถจักรยานยนต์และรถสามล้อวิ่งรับจ้าง มีตลอดในช่วงกลางวัน นอกจากนี้ก็ยังมีบริการวิ่งรถรับจ้างจากบ้านชีทวนไปยังกรุงเทพฯ ใช้การเหมาต่อหัวประมาณ 200 - 250 บาท ส่งถึงบ้านพัก ปัจจุบันจะนิยมวิธีนี้มากเวลาเดินทางไปกรุงเทพฯ

3.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม

การศึกษาลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมจะพิจารณาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา และสถาบันสาธารณสุข ดังนี้

3.2.1 การเปลี่ยนแปลงของสถาบันครอบครัว ในอดีตลักษณะครอบครัวของชาวบ้านชีทวนเหมือนกับครอบครัวของเกษตรกรในชนบททั่ว ๆ ไปของไทย คือ มีลักษณะแบบพ่อเป็นใหญ่ครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยาย คือมีทั้งสามีภรรยา ลูกสาว ลูกชาย และหลาน เป็นต้น จำนวนสมาชิกภายในครอบครัวจึงมีมาก แต่ในปัจจุบันลักษณะและขนาดของครอบครัวจะเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวเป็นส่วนมาก มีอยู่จำนวนไม่น้อยที่ครอบครัวหนึ่ง ๆ จะอยู่เพียง 1 คน หรือ 2 คน ทั้งนี้เนื่องจากบุตรหลานไปทำงานที่อื่นกันหมด

ลักษณะของบ้านเรือนในอดีต ส่วนมากเป็นบ้านชั้นเดียว ใต้ถุนสูง มุงด้วยสังกะสี บางครอบครัวก็มุงด้วยไม้แผ่นเล็ก ๆ การตั้งของบ้านค่อนข้างใกล้ชิดกัน ในสมัยก่อนเมื่อเกิดไฟไหม้จึงสามารถลุกลามติดต่อกันไปเกือบหมดทั้งหมู่บ้าน สำหรับในปัจจุบันลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านสองชั้น ชั้นล่างก่อด้วยอิฐ ชั้นบนเป็นไม้ หลังคามุงสังกะสี จะมีบางบ้านที่มุงกระเบื้อง ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสังคมเมืองค่อนข้างมาก เน้นความสวยงามของรูปทรงความสะอาดสบาย และคงทนถาวรไปพร้อม ๆ กัน

การแบ่งมรดก จะเห็นได้ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก ลูกสาวมักจะได้มรดกมากกว่าลูกชาย โดยเฉพาะลูกสาวคนไหนที่อยู่กับพ่อแม่จะได้รับมรดกมากกว่า

คนอื่น เนื่องจากถือได้ว่าได้เลี้ยงดูพ่อแม่ ในบางกรณีหากลูกชายได้ออกทำงานนอกบ้าน หรือลูกสาวแต่งงานไปกับคนที่มีฐานะดี สร้างหลักฐานได้มั่นคงดีแล้ว ก็อาจจะไม่เอามรดกส่วนของตนเอง โดยนำไปแบ่งให้กับสมาชิกที่มีฐานะด้อยกว่าใคร ๆ ในครอบครัว

ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ในอดีตที่บ้านชีทวนระบบเครือญาติภายในหมู่บ้านมีความผูกพันแน่นแฟ้นมากจนอาจกล่าวได้ว่าทั้งหมู่บ้านเป็นญาติกันหมด อาจจะได้ทางสายโลหิต หรืออาจจะเป็นญาติโดยการแต่งงาน มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันต่อมาราคมนาคมสะดวกขึ้น การอพยพไปทำงานที่กรุงเทพฯ มีมากขึ้น การได้โอกาสในการศึกษามีมากขึ้น ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติลดลงเป็นอย่างมาก ความช่วยเหลือกันระหว่างญาติพี่น้องเริ่มเปลี่ยนแปลงไปเพราะระบบเศรษฐกิจแบบค้าได้แพร่กระจายเข้าไปในหมู่บ้าน การให้ความช่วยเหลือ ต่าง ๆ ลดน้อยลง เพราะมีความคิดในเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น

3.2.2 การเปลี่ยนแปลงสถาบันการศึกษา บ้านชีทวนเป็นหมู่บ้านที่ได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในด้านการส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือกันมาตั้งแต่ในอดีตมีลูกหลานชาวบ้านชีทวนจำนวนมากที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีตำแหน่งหน้าที่การงานในระดับสูงกันค่อนข้างมาก ส่วนพ่อแม่ก็จะเกิดการแข่งขันการส่งเสริมลูกหลานให้ได้เรียนหนังสือจน มีบางคนกล่าวว่า “เวลาเข้าไปในหมู่บ้านชีทวน เห็นสภาพลักษณะบ้านเก่า ๆ แต่เวลาขึ้นไปบนบ้านจะเห็นรูปลูกหลานรับปริญญาติดอยู่ฝาผนังค่อนข้างมาก” ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากว่าบ้านชีทวนอาจจะโชคดีและมีลักษณะพิเศษกว่าบ้านอื่นอยู่บ้างที่มีวัดอยู่ภายในหมู่บ้านถึง 4 วัด การศึกษาในยุคแรกจึงเริ่มมาจากวัด โดยในปี พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ปรับปรุงงานด้านการศึกษาให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองและได้ โปรดเกล้าฯ ให้มีการประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมือง เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2441 โดยอาราธนาพระภิกษุในวัดทุกวัดเอาใจใส่ในการอบรมสั่งสอนให้การศึกษาเล่าเรียนแก่ประชาชน พลเมืองโดยทั่วไป เป็นผลให้วัดในหมู่บ้านชีทวนทุกแห่งต้องจัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือทั้งหนังสือไทยและบาลีขึ้น การจัดการเรียนการสอนในช่วงเวลาดังกล่าวคงเป็นเพียงแบบที่เรียกว่าพระสอนศิษย์วัดที่อยู่ในความปกครองดูแลของตนให้มีความรู้พออ่านออกเขียนได้ หลังจากนั้นผู้ที่ชอบศึกษาหาความรู้ก็จะเดินทางเข้าศึกษาเล่าเรียนในเมืองอุบลราชธานี เช่น ที่วัดศรีทอง วัดสุปฏิหาราม ต่อมาในปี พ.ศ. 2453 กระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือไทยขึ้นตามวัดต่าง ๆ ซึ่งเรียกกันในช่วงนั้นว่า “โรงเรียนวัด” ขึ้นเป็นจำนวนมาก

โรงเรียนบ้านชีทวน จึงได้จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2453 นี้เอง ที่วัดธาตุสวนตาล มีชื่อว่า “โรงเรียนวัดท่าแขก” ต่อมา เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2465 ได้ประกาศจัดตั้งเป็นโรงเรียนประชาบาลบ้านชีทวน และมีการจัดการเรียนการสอนเรื่อยมา

นอกจากโรงเรียนประชาบาลตำบลชีทวนที่จัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษา อันเป็นการศึกษาภาคบังคับแล้ว บ้านชีทวนยังได้มีโรงเรียนมัธยมศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว ทั้งนี้เพราะบ้านชีทวนเป็นหมู่บ้านที่ประชาชนเอาใจใส่และเห็นความสำคัญของการศึกษามานานแล้ว ดังนั้นเมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้น ก็นิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนหนังสือตามความต้องการของทางราชการเป็นอย่างดี แต่เมื่อบุตรหลานของตนเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้ว ก็นิยมส่งเข้าศึกษาเล่าเรียนต่อในเมืองอุบลราชธานี เป็นจำนวนปีละไม่น้อย ซึ่งส่วนมากก็อาศัยอยู่กับพระภิกษุสามเณรตามวัดต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้บุตรหลานของบ้านชีทวนและหมู่บ้านใกล้เคียงให้ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนในระดับมัธยมศึกษาได้แพร่หลายยิ่งขึ้น เพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองในการส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษาเล่าเรียนในระดับมัธยมศึกษาในตัวจังหวัดอุบลราชธานี และเพื่อส่งเสริมให้ระดับการศึกษาของชาวบ้านสูงขึ้นอันจะเป็นผลให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้า นายโทน ฉลวยศรี ซึ่งดำรงตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนประชาบาลตำบลชีทวนอยู่ในช่วงเวลานั้น จึงได้ขออนุญาตตั้งโรงเรียนมัธยมขึ้นในปี พ.ศ. 2483 ชื่อว่า “โรงเรียนมัธยมบ้านชีทวน” โดยมีนายบุญยัง พลานนท์ เป็นครูใหญ่ และมีนายมี นามเสนา เป็นผู้จัดการ เปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 สถานที่เรียนใช้ศาลาการเปรียญวัดทุ่งศรีวิไล ซึ่งนับว่าเป็นโรงเรียนมัธยมที่ตั้งขึ้นในระดับตำบลเป็นโรงเรียนแรกของจังหวัดอุบลราชธานี นายโทน ฉลวยศรี ได้ดำเนินกิจการในฐานะเจ้าของโรงเรียนมัธยมบ้านชีทวนมาประมาณ 10 ปีเศษ จึงได้มอบหมายให้นายคำแสน สุวรรณบุลย์ ดำเนินกิจการต่อมาในฐานะเจ้าของและผู้จัดการ ส่วนครูใหญ่ก็เปลี่ยนแปลงอีกหลายครั้ง จนในที่สุดเมื่อบ้านเมืองเจริญก้าวหน้าขึ้น การคมนาคมระหว่างบ้านชีทวนกับจังหวัดอุบลราชธานีสะดวกมากขึ้น การเข้ามาศึกษาเล่าเรียนที่จังหวัดอุบลราชธานีก็ไม่ค่อยมีปัญหาและอุปสรรคเหมือนสมัยก่อน นายคำแสน สุวรรณบุลย์ จึงได้ขอลเลิกกิจการโรงเรียนมัธยมบ้านชีทวนเสียในปี พ.ศ. 2511-2512 โรงเรียนมัธยมบ้านชีทวนที่เป็นของเอกชนแห่งนี้ นับว่ามีส่วนส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลานของชาวบ้านชีทวนเป็นอย่างมาก หลาย ๆ ท่านที่ได้มีโอกาสทำงานราชการงานเมืองอยู่ในทุกวันนี้เป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของโรงเรียนมัธยมบ้านชีทวนนั่นเอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 โดยการนำของนายชาญยุทธ ประเสริฐศรี

นายอำเภอเชียงใหม่ ซึ่งเป็นลูกหลานของบ้านชีทวนโดยกำเนิดได้เป็นผู้นำชาวบ้านในการเรียกร้องให้ทางราชการตั้งโรงเรียนมัธยมขึ้นที่บ้านชีทวนอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งก็ได้ ปรากฏผลดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ คือ มีโรงเรียนมัธยมชีทวนวิทยาสามัคคี ซึ่งเป็นโรงเรียนรัฐบาลสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในปัจจุบันที่บ้านชีทวน จึงมีทั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษาและโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา

จากการที่มีวัดหลายวัดในหมู่บ้าน มีโรงเรียนประชาบาลตั้งแต่ พ.ศ. 2465 และมีโรงเรียนมัธยมศึกษาในปี พ.ศ. 2483 ตั้งอยู่ในหมู่บ้าน ในขณะที่หมู่บ้านอื่น ๆ ไม่มีโรงเรียนมัธยมตั้งอยู่เลย ทำให้ชาวบ้านชีทวน ตื่นตัวในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างมาก แข่งขันกันเรียนหนังสือ บิดามารดาต่างก็เสียสละทุกอย่างให้บุตรหลานของตนได้เรียนหนังสือ เพื่อความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป และสมัยก่อนก็นิยมบวชเรียนกันมาก ทำให้ในปัจจุบันมีลูกหลานชาวบ้านชีทวนได้เป็นใหญ่เป็นโตทั้งทางโลกและทางพระศาสนาก็มีมาก เช่น ทางด้านพระศาสนา ก็มีท่านเจ้าคุณพระนิโรธรักษา อดีตเจ้าอาวาสวัดกาญจนสิงหาสน์และอดีตเจ้าคณะแขวงบางเขื่อนหนึ่ง เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร พระมงคลธรรมวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม และเจ้าคณะแขวงกัลยาณมิตร พระครูคัมภีรวิธานจารย์ อดีตเจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีวิไล พระครูสุนทรสุตกิจ เจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีวิไล พระครูสิทธิธรรมานุสิฐ เจ้าอาวาสวัดอัมพวันนาราม พระครูสรนารถวิเศษ วัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร ทางด้านโลก ก็มีที่เป็นข้าราชการที่ประสบผลสำเร็จทั้งข้าราชการพลเรือน ตำรวจ ทหาร ก็มีอยู่ไม่น้อย เช่น ทางด้านราชการทหาร ได้แก่ พลเอกวิชญ์ธานี อดีตเจ้ากรมทหารสื่อสาร ทางด้านข้าราชการปกครอง ได้แก่ นายบัณฑิตศักดิ์ บุญบัณฑิต รองผู้ว่าราชการจังหวัดหลายจังหวัด นายชาญยุทธ ประเสริฐศรี นายอำเภอหลายอำเภอ ทางด้านการศึกษาที่เป็นผู้บริหารระดับสูง และได้ระดับ 9 ก็มีหลายคน เช่น นายบุญทัน ฉลวยศรี อดีตผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นายประดิษฐ์ ศรีวรรมาศ อดีตผู้อำนวยการสามัญศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี นายอรุณ ธานี ผู้อำนวยการโรงเรียนวารินชำราบ ฯลฯ และที่จบการศึกษาระดับปริญญาเอก ก็มีหลายคน เช่น รศ.ดร.พิชิต ธานี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดร.ณัฐวุฒิ ธานี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ดร.สฤกษ์ ธานี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี ดร.ลำไย ธานี (โกวิทยากร) มหาวิทยาลัยขอนแก่นและผู้เขียนเองเป็นต้น และกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาเอกก็มีอีกหลายคน

นอกจากนี้ก็มีนายคำหมา แสงงาม ที่เป็นชาวบ้านชิวทวนโดยกำเนิดได้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ และในปัจจุบันมีเลือดเนื้อเชื้อไขของชาวบ้านชิวทวนที่ได้ไปเป็นนักการเมืองอยู่ที่ประเทศกัมพูชา คือ นายคำปุน แก้วมณี ที่ได้เป็น Chairman of Phnom Penh Municipality, Kingdom of Cambodia

3.2.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสาธารณสุข ในสมัยก่อนบ้านชิวทวนก็คงเหมือนกับหมู่บ้านในชนบทของไทยโดยทั่วไป ที่มีสภาพทางไกลความเจริญ การคมนาคมยังไม่ค่อยสะดวกสบายเหมือนทุกวันนี้ การรักษาพยาบาลเวลาเจ็บป่วยยังมีความเชื่อในด้านไสยศาสตร์ เช่นมีการรักษาโดยใช้วิธีล่าผีฟ้า ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ล่าไฟ” หรือมีการเคารพเชื่อฟัง หมอธรรม การรักษาในสมัยก่อนซึ่งใช้วิธีการรักษาโดยหมอพื้นบ้าน ใช้สมุนไพรในการรักษา เป็นต้น ต่อมาได้มีการจัดตั้งสถานีอนามัยประจำตำบลขึ้น เมื่อมีการเจ็บป่วยเล็กน้อยก็จะทำการรักษาที่สถานีอนามัยตำบลในปัจจุบัน การคมนาคมสะดวกมากขึ้น ชาวบ้านจึงไปรักษาที่โรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ในตัวเมืองอุบลราชธานี และที่โรงพยาบาลเขื่องใน ซึ่งเป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอ แต่ก็มิใช่น้อยที่ไปรักษาที่โรงพยาบาลของเอกชนในตัวเมืองอุบลราชธานี

3.3 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง จะพิจารณาผู้นำในหมู่บ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ผู้นำภายในหมู่บ้านชิวทวน มีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำที่เป็นทางการดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 ถึงความเป็นมาของการเมืองการปกครองในบ้านชิวทวน การเลือกผู้นำที่เป็นทางการในอดีตจะมีคุณลักษณะเป็นผู้ที่มีศีลธรรม เป็นผู้อาวุโส ให้ความสำคัญกับทางด้านศาสนา มีฐานะดีเมื่อเปรียบเทียบกับชาวบ้านในหมู่บ้าน ดังจะเห็นได้ว่าบุตรหลานของผู้นำทางการ ส่วนมากจะได้รับการศึกษาที่ดี มีอาชีพรับราชการ เรียนจบถึงขั้นปริญญาโท และปริญญาเอกก็มีหลายคน แต่ในปัจจุบันผู้นำทางการมักจะไม่เป็นเช่นนั้น ส่วนมากจะเป็นผู้ที่ไม่อาวุโสมากนัก ฐานะก็มีพออยู่พอกิน การเลือกตั้งก็มีการซื้อสิทธิ์ขายเสียงกันเพิ่มขึ้น สำหรับผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ส่วนมากจะให้ความสำคัญกับพระสงฆ์ เนื่องจากบ้านชิวทวนมีวัดหลายวัด พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ก็มีหลายรูป ชาวบ้านจึงให้ความเชื่อฟังเลื่อมใสในพระสงฆ์ ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่หลายรูปอยู่ที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นเลือดเนื้อ

เชื้อไขของชาวบ้านชิวทวน ก็เป็นผู้นำการพัฒนาหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การทำนุบำรุง ศาสนา เช่น พระครูนิโรธรักชิต เป็นต้น

3.3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ กับชาวบ้านในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากในอดีตค่อนข้างมาก กล่าวคือ ในอดีตผู้นำมัก เป็นผู้ที่มีศีลธรรม อาวุโสและซื่อสัตย์สุจริต ให้ความสนใจในการพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาวัดอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทะนุบำรุงวัดหรือบูรณะปฏิสังขรณ์วัด ให้ความร่วมมือในกิจกรรม ประเพณีต่าง ๆ ของวัดอยู่เสมอ ความร่วมมือระหว่างชาวบ้านและผู้นำ จึงเป็นในลักษณะที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลเป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับ ชาวบ้านเห็นห่างกันมากขึ้น อาจจะเป็นเนื่องจากว่าผู้นำไม่ใช่อาวุโส มีการเมืองเข้ามาครอบงำ เล่นพรรค เล่นพวก การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในงานพัฒนาต่าง ๆ ลดน้อยลง ส่วนมากจะให้ความสำคัญกับวิถีทางเศรษฐกิจมุ่งในการการประกอบอาชีพ

3.3.3 ความขัดแย้งภายในชุมชน ในอดีตปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับผู้นำ หรือชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกันมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่ก็มักจะทำให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกัน และกัน หลังจากทีระบบทางราชการมีโครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้าไปในหมู่บ้าน เกิดการตั้งกลุ่มขึ้น หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มสตรีเย็บผ้า กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มแม่บ้านทอผ้า กลุ่มสหกรณ์ ฯลฯ ความขัดแย้งภายในชุมชนจึงเกิดมากขึ้น เนื่องจากการเล่นพรรคเล่นพวก ผลประโยชน์ตกอยู่กับกลุ่มพวก พ้องและญาติ ๆ ของผู้นำ ทำให้เกิดการแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่า ผลพวงจากความขัดแย้งอีก ประการหนึ่งเกิดจากการเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาองค์ การบริหารส่วนตำบล เกิดเป็นกลุ่มของผู้ได้รับเลือกตั้ง เป็นกลุ่มของผู้ที่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง เวลาที่มีกิจกรรมในชุมชนฝ่ายตรงข้าม จึงมักจะไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากอีกฝ่าย

3.4 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ต่อการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม

เมื่อพิจารณาจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ของบ้านชิวทวนแล้ว จะเห็นได้ว่าส่งผลกระทบต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในหลายประเด็น ดัง จะได้กล่าวถึงในรายละเอียดต่อไปนี้

3.4.1 ผลกระทบต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุ จากการศึกษา พบว่า ในปัจจุบันบุตรหลานชาวบ้านชีทวน ทั้งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน และอพยพไปทำงานที่อื่น ได้ให้ความสนใจในการอนุรักษ์โบราณวัตถุมากกว่าที่เป็นมาในอดีตเป็นอย่างมากดังนี้

1) พระธาตุสวนตาล ก่อนที่พระธาตุสวนตาลจะพังทลายลงในวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2518 นั้น ชาวบ้านได้ร่วมแรงร่วมใจกันบูรณะซ่อมแซม พระธาตุสวนตาลมาแล้ว จำนวน 3 ครั้ง หลังจากที่พระธาตุสวนตาลได้พังทลายลงแล้ว ทางสภาตำบลและคณะกรรมการหมู่บ้านได้ทำหนังสือขอความช่วยเหลือทางด้านงบประมาณจากกรมศาสนาและกรมศิลปากร แต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากทางราชการ บุตรหลานชาวบ้านชีทวนที่ไปทำงานที่อื่นได้ร่วมกันจัดบุญผ้าป่าหลายครั้งเพื่อเป็นการรวบรวมงบประมาณเพื่อใช้ในการบูรณะซ่อมแซมพระธาตุสวนตาล ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า บุตรหลานชาวบ้านชีทวน ส่วนมากแข่งขันการศึกษาเล่าเรียน มีจำนวนมากที่มีหน้าที่การงานสูง ๆ และมีจำนวนมากถึงแม้จะมีรายได้จากการไปรับจ้างทำงานที่กรุงเทพฯ ไม่มากนัก แต่ถ้าเมื่อไรที่มีการจัดบุญผ้าป่าขึ้น บุคคลเหล่านี้ก็จะร่วมมือร่วมใจกันบริจาคเงินกันเกือบทุกคนและเกือบทุกครั้ง ซึ่งจะมีการจัดผ้าป่าทุกปี การจัดแต่ละครั้งก็ได้จำนวนหลายแสน จนสามารถรวบรวมเงินได้มากพอจึงเริ่มมีการปฏิสังขรณ์พระธาตุ จนในที่สุดสามารถบูรณะซ่อมแซมจนแล้วเสร็จ โดยไม่ใช้เงินงบประมาณของทางราชการ ซึ่งสิ้นงบประมาณไปประมาณ 5,950,000 บาท จากการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างบุคคลในชุมชนและบุคคลที่ไปทำงานที่อื่น ๆ กลุ่มที่ไปทำงานที่อื่น ๆ จะให้ความสนใจในการอนุรักษ์พระธาตุสวนตาลมากกว่าบุคคลในชุมชน โดยบุตรหลานชาวบ้านชีทวนที่ไปทำงานที่อื่น ๆ ก็จะมีการแบ่งออกเป็นสาย เพื่อจัดทำผ้าป่ากลับบ้าน นอกจากจะเป็นการรวบรวมเงินเพื่อใช้ในการทำนุบำรุงและอนุรักษ์โบราณวัตถุแล้ว ก็ยังเป็นการทำให้แต่ละครอบครัวได้พบญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงในช่วงที่จัดผ้าป่ากลับบ้านนี้เอง

2) ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก เป็นประติมากรรมที่มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย เป็นงานศิลปกรรมที่มีคุณค่ายิ่งของจังหวัดอุบลราชธานีและของประเทศ ในอดีตชาวบ้านอาจจะมองไม่เห็นคุณค่ามากนัก ต่อมานายวีรพันธ์ ส่งเสริม นายอำเภอเขื่องใน ได้แจ้งไปยังสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี กรมศิลปากร ให้มาดูแลประติมากรรมล้ำค่าแห่งนี้ นำมาสู่การบูรณะธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบกและจิตรกรรมฝาผนัง โดยใช้งบของทางราชการ 247,170 บาท และงบจากชาวบ้านชีทวน 50,000 บาท หลังจาก

นั้นก็ได้พยายาม เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ทำให้ประชาชนหันมาให้ความสนใจในการอนุรักษ์โบราณวัตถุแห่งนี้ โดยในปัจจุบันก็จะมีประชาชนจากภายนอกชุมชนเข้าไปเยี่ยมชมอยู่ตลอดเวลา

3) พระพุทธรูปพิเศษ เป็นประพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานอยู่ที่วิหารวัดทุ่งศรีวิไล นับเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของบ้านชีทวน ถือว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีอิทธิปาฏิหาริย์มาก ประชาชนได้นำดอกไม้ธูปเทียนมาสักการะมิได้ขาด ซึ่งการอนุรักษ์โบราณวัตถุสิ่งนี้ ทำได้โดยการบูรณะซ่อมแซมวิหารวัดทุ่งศรีวิไล ปรับปรุงบริเวณรอบ ๆ ให้ดูสวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย การเคารพบูชา เมื่อศึกษาเปรียบเทียบในอดีตกับปัจจุบันจะพบว่า การให้ความสำคัญต่อพระพุทธรูปพิเศษในอดีต จะมีมากกว่าในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้ว่า ในอดีตนั้นจะมีการจัดงานสมโภชเฉลิมฉลองพระพุทธรูปพิเศษเป็นเวลา 3 วัน 3 คืน ทุกปี ซึ่งเรียกว่า “งานปิดทองพระพุทธรูปพิเศษ” ชาวบ้านชีทวนและตำบลใกล้เคียง ได้พากันหลังไหลมาร่วมงานอย่างมาก แต่ในปัจจุบันงานเฉลิมฉลองดังกล่าวมิได้จัดแล้ว

4) พระธรรมเทโว เป็นโบราณวัตถุที่ทรงคุณค่ายิ่งอีกสิ่งหนึ่งของบ้านชีทวน ทุก ๆ ปีชาวบ้านจะมีการนิมนต์ลงมาแห่ไปรอบ ๆ หมู่บ้าน หลังจากที่มีการเลี้ยงผีปูดแล้ว เพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาลและเพื่อให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ถือว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อีกรูปหนึ่งของบ้านชีทวน การอนุรักษ์โบราณวัตถุประเภทนี้ จะเป็นไปในลักษณะการเคารพกราบไหว้ ความเลื่อมใสศรัทธา ปัจจุบันได้มีการสร้างรูปเหมือนของพระธรรมเทโวมาไว้ให้ประชาชนได้สักการะกราบไหว้ โดยองค์จริงนั้นจะเก็บไว้อย่างมิดชิด เพื่อป้องกันการขโมยจากเหล่ามิจฉาชีพต่าง ๆ แต่เมื่อศึกษาเปรียบเทียบ จะพบว่าการเลื่อมใสศรัทธาและมองเห็นคุณค่าและความสำคัญในปัจจุบันจะมีมากกว่าในอดีต

5) เรือโบราณ เป็นโบราณวัตถุที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งของบ้านชีทวน เพิ่งค้นพบเมื่อ 6 มิถุนายน 2537 นี้เอง ในช่วงแรกประชาชนแตกตื่นเลื่อมใสศรัทธามาก มักจะมากกราบไหว้ในวันพระอยู่เสมอ บางคนก็มากกราบไหว้เพื่อขอหายก็มีอยู่ไม่น้อย ในการอนุรักษ์เรือโบราณแห่งนี้ได้มีการบูรณะต่อเติม ซ่อมแซมเรือลำนี้ สร้างโรงเรือนไว้ให้ และตั้งอยู่ที่วัดธาตุสวนตาล

6) สัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียน ในสมัยก่อนจะใช้เป็นที่จุดเทียน เมื่อมีงานประเพณีต่าง ๆ ปัจจุบันตั้งโชว์อยู่ในศาลาการเปรียญวัดธาตุสวนตาล การอนุรักษ์โบราณวัตถุประเภทนี้ จะเป็นไปในลักษณะมองเห็นคุณค่าและให้ความสำคัญมากกว่าที่จะมีการซ่อมแซม โดยสรุปแล้วจะพบว่า ชาวบ้านชีทวนในปัจจุบันจะให้ความสนใจในการอนุรักษ์โบราณวัตถุต่าง ๆ

เหล่านี้มากกว่าในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุตรหลานชาวบ้านซีทวน ที่อพยพไปทำงานที่อื่นจะเกิดความภาคภูมิใจและเห็นคุณค่าของโบราณวัตถุประเภทนี้เป็นอย่างมาก

3.4.2 ผลกระทบต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีผลกระทบต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีดังนี้

1) บุญคุณลาน เมื่อเปรียบเทียบในอดีตกับปัจจุบัน พบว่า การทำบุญคุณลานในปัจจุบันนี้มีน้อยมาก ในสมัยก่อนแทบทุกหลังคามักนิมนต์พระสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่ลานข้าว หลังจากนั้นจึงจะมีการขนย้ายข้าวจากที่นำมาไว้ที่ยุ้งข้าว แต่ในปัจจุบันมีเพียง 1-2 ครอบครัวเท่านั้นที่ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่

2) บุญข้าวจี แม้ว่าประเพณีนี้ยังคงปฏิบัติกันอยู่ แต่การให้ความสำคัญจะลดลงกว่าจากในอดีตมาก ส่วนมากมักจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่ได้นำข้าวจีไปถวายพระที่วัด ซึ่งจำนวนครัวเรือนที่นำข้าวจีไปถวายพระจะลดลงเป็นอย่างมาก บางครัวเรือนก็ไม่ให้ความสำคัญเลย ในขณะที่การทำบุญ “คุ้มข้าวใหญ่” หรือ “คุ้มข้าว” ก็ยังมีการปฏิบัติกันอยู่ เพียงแต่ปริมาณของข้าวเปลือกที่นำไปกองรวมกันที่วัดจะลดลงจากในอดีตมาก หลังจากถวายข้าวเปลือกให้พระสงฆ์แล้ว ก็มักจะประกาศขายข้าวเปลือกในขณะนั้นเลยแล้วมอบเงินให้วัด

3) บุญพระเวสหรือบุญผะเหวด ประเพณีนี้ยังยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่ง นายใจ เชื้อประทุม อดีตกำนันตำบลซีทวนได้กล่าวไว้ว่า “ลูกหลานในสมัยนี้ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการทำบุญผะเหวดเท่าที่ควร ส่วนมากมีแต่คนแก่ที่ยังคงไปฟังเทศน์ที่วัดเหมือนเดิม ส่วนหนุ่ม ๆ สาว ๆ มักไม่ค่อยสนใจ เช่น สมัยก่อนเวลามีการแห่ผะเหวด หนุ่ม ๆ สาว ๆ จะไปกันเยอะมาก แต่ปัจจุบันมีแต่เด็กกับคนแก่ สำหรับการแห่กัณฑ์หลอน จำนวนคนที่ไปแห่กัณฑ์หลอนจะน้อยลง แต่จะได้จำนวนเงินมากขึ้น เพราะคนบริจาคก็จะบริจาคในจำนวนเงินที่มากขึ้นกว่าสมัยก่อน ๆ”

4) บุญสงกรานต์ ในปัจจุบันการให้ความสำคัญกับงานบุญสงกรานต์ จะเป็นไปในลักษณะลูกหลานที่ไปทำงานที่อื่นได้มีโอกาสกลับมาเยี่ยมครอบครัวและถือโอกาสทำบุญให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วมากกว่าที่จะยึดถือการเล่นสงกรานต์เหมือนสมัยก่อนที่มักจะไปก่อเจดีย์ทราย หรือขนทรายจากแม่น้ำชีมาไว้ที่วัด แต่ปัจจุบันจะมีก็เพียงเล่นสาดน้ำกันบ้าง และนำ

นำไปสร้งผู้หลักผู้ใหญ่เพื่อขอพร ซึ่งจุดประสงค์หลักของบุญสงกรานต์ คือ การกลับมาเยี่ยมบ้าน และทำบุญให้แก่บรรพชน

5) บุญบั้งไฟ ประเพณีนี้จะเป็นประเพณีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของชาวบ้านชีทวน และยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างเหนียวแน่น ลูกหลานที่ไปทำงานที่อื่น ส่วนมากมักจะถือโอกาสกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอนในงานบุญบั้งไฟนี้มากกว่างานอื่น ๆ ซึ่งจะรวมกันนำผ้าป่าสามัคคีมาบริจาคให้กับทางวัด โดยแต่ละปีก็จะได้เงินเป็นจำนวนมาก มีการประกวดชบวนแห่ ประกวดการจุดบั้งไฟ ในปัจจุบันนี้การจุดบั้งไฟที่บ้านชีทวน เป็นการทำได้ถึงบั้งไฟล้านแล้ว (บั้งไฟที่มีการบรรจุดินปืนประมาณ 1,200 กิโลกรัม) ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่มีการพัฒนาขึ้นมาจากในอดีตเป็นอย่างมาก และผู้มาร่วมงานก็จะมีมากขึ้นกว่าในอดีตมาก

6) การทำบุญเลี้ยงผีปู่ตา เป็นประเพณีที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ แม้ว่าชาวบ้านที่เข้าร่วมงานจะมีน้อยกว่าในอดีต และส่วนใหญ่ก็จะเป็นคนแก่ในสมัยก่อนการเลี้ยงผีปู่ตาก็จะเลี้ยงด้วยกระต่ายและอีแกง เป็นต้น แต่ในปัจจุบันสัตว์พวกนี้หายากมากขึ้น ก็อาจจะเปลี่ยนมาใช้เนื้อหรือหมูเลี้ยง ในการทำบุญเลี้ยงผีปู่ตาก็จะทำในวันเดียวกันกับการแห่พระธรรมเทโว

7) การทำบุญช่าชะหรือบุญสวดบ้าน ในปัจจุบันก็ยังมียึดถือสืบต่อกันมาเป็นการทำบุญบ้านโดยจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระปริตและประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ส่วนมากใช้ศาลากลางบ้านของแต่ละหมู่บ้านเป็นที่ทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในสมัยก่อน มักจะมีการสวดหมู่บ้านละ 3 คืน แต่ในปัจจุบันสวดเพียงหมู่บ้านละ 1 คืนเท่านั้น

8) บุญเข้าพรรษา ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ชาวบ้านก็จะนำสิ่งของต่าง ๆ เช่น ผ้าอาบน้ำฝน เครื่องถวายไทยทาน ข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ไปถวายพระที่วัด ในสมัยก่อนมักนิยมนถวายเทียนเข้าพรรษาให้แก่ทางวัด ปัจจุบันชาวบ้านจะนำหลอดไฟนีออนไปถวายพระมากกว่า ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยที่มีการใช้ไฟฟ้าแล้ว

9) บุญข้าวประดับดิน ประเพณีนี้ยังมีการปฏิบัติกันอยู่บ้าง แต่ไม่เคร่งครัดเท่าในอดีต ส่วนมากก็จะเป็นคนแก่ที่นำอาหารคาวหวานมาห่อใส่ใบตองแล้วนำไปวางไว้ใต้ต้นไม้ข้างพระธาตุบ้าง แต่หนุ่ม ๆ สาว ๆ จะไม่ให้ความสนใจประเพณีนี้เลย

10) บุญข้าวสาก ประเพณีนี้ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ แต่จะเป็นกลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านมากกว่าที่นำขนม ข้าวต้มไปถวายที่วัด หนุ่ม ๆ สาว ๆ หรือแม้แต่เด็ก ๆ กลับไม่เห็นความสำคัญของประเพณีนี้เท่าที่ควร

11) บุญออกพรรษา แม้จะยังคงถือปฏิบัติกันอยู่แต่มักไปให้ความสนใจกับการแข่งเรือที่แม่น้ำชีมากกว่า ซึ่งถือว่าเป็นงานยิ่งใหญ่อีกงานหนึ่ง ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลจะให้ความสำคัญกับการจัดให้มีการแข่งขัน และประชาชนก็จะให้ความสนใจมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา

12) บุญกรฐิน เป็นประเพณีที่ยังมีการนิยมปฏิบัติกัน ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะของกรฐินสามัคคีมากกว่าจะมีการจองกรฐินเฉพาะเจาะจงของแต่ละครอบครัว บุญกรฐินจะถือว่าเป็นประเพณีที่บริจาคเงินเข้าวัดได้มากกว่าประเพณีอื่น ๆ

13) พิธีกรรมฆ่านกหัสติลิงค์ในงานศพ ในอดีตกาลที่บ้านชีทวนมีพิธีกรรมนี้อยู่เพียง 3 ครั้งเท่านั้น ในปัจจุบันไม่มีพิธีกรรมนี้อีกเลย ลูกหลานในรุ่นหลัง ๆ แทบจะไม่รู้จักเลยก็ว่าได้

14) ประเพณีลงช่วง ในอดีตประเพณีนี้เคยมี แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีประเพณีนี้เลย คนรุ่นหลัง ๆ ไม่ทราบด้วยซ้ำในว่าประเพณีนี้เป็นอย่างไร

15) ประเพณีตักบาตรสวรรค์และตักบาตร 108 ปัจจุบันนี้ประเพณีนี้ไม่มีอีกแล้ว คนรุ่นหลัง ๆ ก็มักจะไม่รู้จักเลยว่าทำอะไร เมื่อไหร่

จะเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีผลต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอย่างมาก ความเชื่อและศรัทธาในวัฒนธรรมประเพณีของคนรุ่นหลัง ๆ จะน้อยลงไปเรื่อย ๆ บางประเพณีลูกหลานชาวบ้านชีทวนจะไม่รู้จักเลยก็ว่าได้ การยึดถือปฏิบัติในวัฒนธรรมประเพณี ส่วนมากมักจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้านจะมีเพียงบุญบั้งไฟที่คนรุ่นหลัง ๆ ได้ให้ความสนใจมากขึ้นเรื่อย ๆ และให้ความสำคัญมากที่สุด

บทที่ 4

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาบ้านชีทวน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาตำนานความเป็นมาของหมู่บ้าน 2) เพื่อศึกษาศิลปโบราณ วัฒนธรรม ประเพณี การศึกษา การศาสนา การเมืองการปกครองของหมู่บ้าน 3) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของหมู่บ้าน และ 4) เพื่อศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของหมู่บ้าน

วิธีการศึกษาใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแนวทางในการศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกได้ทำการสัมภาษณ์ผู้รู้ในหมู่บ้าน (Key Informant) จำนวน 50 คน ผลการศึกษามีดังนี้

4.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาความเป็นมาหรือตำนานของหมู่บ้าน พบว่า มีการตั้งหมู่บ้านก่อนที่จะมีการตั้งจังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านใหญ่ เก่าแก่ มีคนมาอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือเมื่อประมาณ 500-2000 ปี มาแล้ว ภายในหมู่บ้านมีแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีโบราณวัตถุอยู่มากมาย ที่สำคัญ ได้แก่ พระธาตุสวนตาล ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก พระพุทธรูปพิเศษ พระธรรมเทโว เรือโบราณ และสัตว์ศักดิ์สิทธิ์หรือเชิงเทียน

ด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันอยู่จะสอดคล้องตามประเพณีฮีตสิบสอง ไม่ว่าจะเป็นบุญคุณลาน บุญข้าวจี บุญพะเวด บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ บุญเลี้ยงผีปู้ตา บุญข้าสะ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา และบุญกฐิน ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่จะเป็นคนเฒ่าคนแก่ที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา หนุ่ม ๆ สาว ๆ อาจจะไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร ยกเว้นบุญบั้งไฟ และบุญกฐิน ที่มีการปฏิบัติอย่างเหนียวแน่น และมีการมีส่วนร่วมของชาวบ้านทั้งผู้เฒ่าผู้ คนแก่ และหนุ่ม ๆ สาว ๆ จะมีแนวโน้มมากขึ้นเรื่อย ๆ

4.2 อภิปรายผล

4.2.1 ตำนานความเป็นมาของหมู่บ้าน

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของบ้านชีทวนอาจจะมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของลาว และทำให้สันนิษฐานได้ว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในบ้านชีทวนในปัจจุบัน อาจจะมีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากเวียงจันทน์ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายหรือกรุงธนบุรี ก็ได้ แล้วมารวมตัวกันอยู่ที่เมืองหนองบัวลุ่มภู (หนองบัวลำภูในปัจจุบัน) และก่อนที่ประชาชนที่ได้อพยพมาจากเวียงจันทน์จะเข้ามาอยู่ที่ชุมชนซึ่งเป็นบ้านชีทวนในปัจจุบันนี้ เชื่อว่าบ้านชีทวนเดิมเป็นถิ่นของพวกขอมอาศัยอยู่ก่อน แล้วจึงมีชาวไทยซึ่งอพยพมาจากเมืองหนองบัวลุ่มภู (จังหวัดหนองบัวลำภูในปัจจุบัน) ได้อพยพเข้ามาทำให้พวกขอมอพยพหนีไปที่อื่น

4.2.2 โบราณวัตถุ

เนื่องจากบ้านชีทวนเป็นหมู่บ้านใหญ่ เก้าแก่ ตั้งมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ภายในหมู่บ้านเคยขุดพบโบราณวัตถุหลายอย่าง เช่น ใบเสมาหิน พระพุทธรูป กระทะ 4 หู เครื่องบดยาส้มโยธา แต่โบราณวัตถุเหล่านี้ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านแล้ว จากการบอกเล่าของคนเฒ่า คนแก่ บอกว่าได้นำไปไว้ที่ศูนย์พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แต่เมื่อตามไปดูไม่ได้ปรากฏว่ามีโบราณวัตถุเหล่านี้ อยู่เลย ซึ่งโบราณวัตถุที่มีปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันที่สำคัญมี 6 ประเภท คือ พระธาตุสวนตาล ธรรมมาสน์สิงห์เทินบุษบก พระพุทธรูปพิเศษ พระธรรมเทโว เรือโบราณ และสัตตภัณฑ์หรือเชิงเทียน

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมืองต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุ พบว่า บุตรหลานชาวบ้านชีทวนได้ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุมากกว่าในอดีต ดังเช่น ได้มีการจัดทำบุญผ้าป่าหลายครั้งเพื่อรวบรวมเงินในการบูรณะซ่อมแซมพระธาตุสวนตาล โดยไม่ใช้เงินงบประมาณของทางราชการเลย การช่วยกันรณรงค์และประชาสัมพันธ์ให้คนภายนอกชุมชนได้เห็นความสำคัญของโบราณวัตถุ

4.2.3 วัฒนธรรมประเพณี

วัฒนธรรมประเพณีที่บ้านชีทวน ที่ยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ได้แก่ บุญคูณลาน บุญข้าวจี่ บุญผะเหวด บุญสงกรานต์ บุญบั้งไฟ การเลี้ยงผีปู่ตา บุญข้าชะหรือบุญสวดบ้าน บุญเข้าพรรษา บุญประดับดิน บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา และบุญกฐิน ส่วนวัฒนธรรมประเพณีที่เคยมีแต่ปัจจุบันไม่ได้มีการถือปฏิบัติแล้ว เช่น พิธีกรรมฆ่านกหัสดีลิงค์ในงานศพ ประเพณีลงช่วง ประเพณีตักบาตรสวรรค์และตักบาตร 108

ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี พบว่า ในปัจจุบันบุตรหลานชาวบ้านชีทวนให้ความสำคัญเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีที่มีในชุมชนน้อยกว่าในสมัยอดีต คนรุ่นหลัง ๆ ไม่ค่อยได้ใส่ใจหรือยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีเท่าที่ควร บางประเพณีแทบจะไม่มีใครรู้จักเลยก็ว่าได้ แต่ก็ยังมีบางประเพณีที่ได้รับความสนใจและให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เช่น บุญบั้งไฟ

4.2.4 การศึกษาและศาสนา

บ้านชีทวนเป็นหมู่บ้านที่ได้ชื่อว่าเป็นหมู่บ้านที่มีชื่อเสียงในด้านการส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกหลานได้เรียนหนังสือกันมาตั้งแต่ในอดีต มีลูกหลานชาวบ้านชีทวนจำนวนมากที่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีตำแหน่งหน้าที่การงานในระดับสูงกันหลายคนที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะว่ามีวัดอยู่ภายในหมู่บ้านถึง 4 วัด การศึกษาในยุคแรก ๆ จึงเริ่มมาจากวัด โดยวัดทุกวัดได้สอนหนังสือทั้งภาษาไทยและบาลี หลังจากนั้นผู้ที่ชอบศึกษาหาความรู้ก็จะเดินทางเข้าศึกษาต่อในเมืองอุบลราชธานี

ที่บ้านชีทวนได้มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษามาเป็นเวลานานแล้ว ซึ่งโรงเรียนมัธยมที่ตั้งขึ้นถือว่าเป็นโรงเรียนมัธยมระดับตำบลที่ตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกของจังหวัดอุบลราชธานี

ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง มีผลต่อการพัฒนาด้านการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก ประชาชนส่งลูกหลานได้เรียนต่อกันมากขึ้น ส่วนด้านศาสนา วัดก็ยังเป็นศูนย์รวมความเชื่อความศรัทธาในด้านวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ

4.2.5 การเมืองการปกครอง

ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ บ้านชีทวนเคยได้ชื่อว่าเป็นเมือง ซึ่งมีนามว่า “เมืองชีช่วน” หรือ “เมืองชีซัง” โดยอาจจะเป็นเมืองโบราณในสมัยเจนละหรือในสมัยที่ขอมเข้ามาอาศัยอยู่ก่อนที่จะมีประชาชนอพยพมาจากเมืองหนองบัวลุ่มภูเข้ามาแทนที่พวกขอมที่อพยพหนีไปอยู่ที่อื่น ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บ้านชีทวนมี “ท้าวฝ้าย” หรือ “ญาพ่อฝ้าย” เป็นผู้ปกครองและมีฐานะเทียบเท่าอำเภอขึ้นตรงต่อเมืองอุบลราชธานี แต่หลังจากที่ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องที่ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) แล้วบ้านชีทวนก็มีฐานะเป็นเพียงตำบลหนึ่งของอำเภอเขื่องในตราบเท่าจนปัจจุบัน ต่อมาได้มีการประกาศยกฐานะสภาตำบลชีทวนขึ้นเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลในปี พ.ศ. 2539

4.3 ข้อเสนอแนะ

4.3.1 ควรจะมีการกำหนดหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับโบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณี เป็นวิชาหนึ่งของการเรียนในระดับประถมศึกษาเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

4.3.2 ควรให้มีการประชาสัมพันธ์ถึงของดีที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น โบราณวัตถุ ต่าง ๆ ให้คนทั้งภายในและนอกชุมชน ได้รู้จักอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

4.3.3 ควรส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านโบราณคดีหรือโบราณวัตถุต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดยโสธร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, 2529.
- คณะกรรมการจัดงานฉลองสมณศักดิ์เจ้าคุณพระนิโรธรักษาและฉลองเสาศาการเปรียญวัดธาตุสวนตาล. ประวัติบ้านชีทวน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลียงเชียงจงเจริญ, 2511.
- คณะกรรมการดำเนินงานฝ่ายจัดทำหนังสืออุบลราชธานี 200 ปี. อุบลราชธานี 200 ปี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์, 2535.
- เจริญ ตันมหาพราน. ประเพณีท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงแดด, 2538.
- ทวี ศรีขาว. ประวัติบ้านชีทวน. 2519 (เอกสารบันทึก).
- ระลึก ธาณี. บ้านชีทวน. อุบลราชธานี : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2527.
- โรงเรียนชีทวนวิทยาสามัคคี. คู่มือครู นักเรียน ผู้ปกครอง ปีการศึกษา 2543-2544. เอกสารอัดสำเนา.
- โรงเรียนบ้านชีทวน. ที่ระลึกครบรอบ 75 ปี. อุบลฯ : อีสานออฟเซตการพิมพ์, 2540.
- ศูนย์ศึกษานอกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สารสนเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. 2542. (เอกสารอัดสำเนา)
- สมัย มาลาเพชร. สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น. ของดีอีสาน. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ขอนแก่นการพิมพ์, 2541.
- สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. การอนุรักษ์และฟื้นฟูงานเทศกาล และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : มปท, 2528.
- สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 8 อุบลราชธานี, กรมศิลปากร. รายงานอนุรักษ์ธรรมมาสังคีตและจิตรกรรมฝาผนัง วัดศรีนวลแสงสว่างอารมณ์ (เอกสารอัดสำเนา).

ภาคผนวก

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล
(Key Informant)

1. พระครูสุนทรสุตกิจ เจ้าอาวาสวัดทุ่งศรีวิไล และรองเจ้าคณะอำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี
2. พระอธิการบุญมี เจ้าอาวาสวัดธาตุสวนตาล บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี
3. พระอธิการหว่าน เจ้าอาวาสวัดศรีนวลสว่างอารมณ์ บ้านชีทวน ตำบลชีทวน อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี
4. นายสวน ธาณี อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านชีทวน ปัจจุบันประธานคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลชีทวน อายุ 64 ปี
5. นางรัตนา ธาณี อาจารย์โรงเรียนบ้านชีทวน อายุ 57 ปี
6. นายญาณ ธาณี ข้าราชการบำนาญอดีตอาจารย์โรงเรียนบ้านชีทวน อายุ 70 ปี
7. นายใจ เชื้อประทุม อดีตกำนันตำบลชีทวน อายุ 82 ปี
8. นายบุญหลาย ธาณี อดีตกำนันตำบลชีทวน อายุ 70 ปี
9. นายเดช ภูธา กำนันตำบลบ้านชีทวนคนปัจจุบัน อายุ 58 ปี
10. นายกุล ธาณี อายุ 69 ปี
11. นายเปล่ง เจริญเชาวน์ อายุ 70 ปี
12. นายสมพงษ์ เชื้อประทุม อายุ 78 ปี
13. นายผุย ธาณี อายุ 83 ปี
14. นางสี โอบอ้วน อายุ 99 ปี
15. นายชาย สู่เสน อายุ 95 ปี
16. นางอบมา เชื้อประทุม อายุ 50 ปี
17. นายสนอง เชื้อประทุม อายุ 50 ปี
18. นางบาทหยัน บุญเนตร อายุ 47 ปี
19. นางสัจด์ ภูชา อายุ 70 ปี
20. นายบุญจันทร์ ครองยุทธ อายุ 52 ปี
21. นายสมัย ธาณี อายุ 67 ปี
22. นายสอน พานคำตัน อายุ 100 ปี
23. นายชู เชื้อประทุม อายุ 83 ปี
24. นางสี โอบอ้วน อายุ 74 ปี
25. นางลำไย ประสานทอง อายุ 65 ปี
26. นายกัน ประสานทอง อายุ 74 ปี

27. นายบุตดี ธานี อายุ 69 ปี
28. นายคุณ ธานี อายุ 74 ปี
29. นายเต็ม แสงงาม อายุ 82 ปี
30. นายแก้ว แสงงาม อายุ 84 ปี
31. นางสาว ทองคำ อายุ 78 ปี
32. นายคำย ประเสริฐบุญ อายุ 85 ปี
33. นายตี ธานี อายุ 72 ปี
34. นายจรัส สิมเสมอ อายุ 52 ปี
35. นางหล้า เชื้อประทุม อายุ 78 ปี
36. นางลำยอง เต่าทอง อายุ 74 ปี
37. นายประเสริฐ ประสานวรรณ อายุ 80 ปี
38. นางคำบ่อ ประสานวรรณ อายุ 62 ปี
39. นางกาศ แสงงาม อายุ 78 ปี
40. นางวรรดี แสงงาม อายุ 74 ปี
41. นายคาน ธานี อายุ 68 ปี
42. นายนวล ธานี อายุ 60 ปี
43. นางเขี้ยว ธานี อายุ 68 ปี
44. นางหนู แสงงาม อายุ 75 ปี
45. นางหนูพิน ประสานพันธ์ุ อายุ 70 ปี
46. นายทองพูน ประสานวรรณ อายุ 65 ปี
47. นายอุดม เต่าทอง อายุ 68 ปี
48. นางใบ ศรีขาว อายุ 69 ปี
49. นายระลึก ธานี อายุ 58 ปี
50. พลเอกวิชณู ธานี อายุ 65 ปี